

Slutrapport

Återrapportering av ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande projekt

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har kunnat genomföras med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå). Arbetet dokumenteras och efter insatsen lämnas en slutrapport till Brå.

Erfarenheterna från de olika projekten är många gånger intressanta för andra som arbetar med brottsförebyggande arbete och därför publicerar Brå ett urval av rapporterna på myndighetens webbplats.

För sakuppgifter och slutsatser står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på www.bra.se/ekostod

Redovisning till Brottsförebyggande rådet, BRÅ

Sammanfattning

I stadsdelsförvaltningarna Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta påbörjades i januari 2013 ett treårigt projekt för livsstilskriminella på södra Järva mellan 20 och 29 år. Projektet har samordnats av socialförvaltningen och är en vidareutveckling av sociala insatsgrupper, som är en lokal samverkansform där insatserna för unga i riskzon att återfalla i allvarlig brottslighet koordineras på individnivå och där stödet till den unge samordnas under ledning av socialtjänsten i den stadsdel där den unge bor. Syftet har varit att öka förutsättningarna till ett bättre socialt liv och egen försörjning, vilket i sin tur bidrar till ökad trygghet för såväl målgruppen som kommuninvånarna. Socialförvaltningen beviljades den 25 november 2013 ekonomiskt stöd från BRÅ med 250 000 kronor för en utvärdering av projektet. I avtal med Stockholms universitet kom förvaltningen överens med kriminologiska institutionen att de skulle utföra utvärderingen. Eftersom arbetet var ett utvecklingsarbete, där metoder och rutiner skulle tas fram fortlöpande under tiden projektets gång, avtalades att utvärderingen skulle bestå av både en process- och en effektutvärdering.

Kriminologiska institutionen konstaterar att de resultat som föreligger, inte ger stöd för tesen att projektet har fått några påtagliga effekter på deltagarnas brottsaktivitet, men det finns likväl klara tecken på att projektet kan vara av långsiktig nytta för deltagarna. Då uppföljningstiden är för kort och antalet deltagare, som har fullföljt alla sina insatser, är för litet anser dock forskarna att några säkra slutsatser inte kan dras. Forskarnas bedömning är att sociala insatsgrupper för 20-29 åringar i Tensta och Rinkeby är en ambitiös verksamhet, som trots initiala personalproblem och behov av att modifiera en del av modellen, i stort sett har genomförts enligt den ursprungliga planen.

Bakgrund

I stadsdelsförvaltningarna Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta påbörjades i januari 2013 ett treårigt projekt för livsstilskriminella mellan 20 och 29 år i stadsdelarna Rinkeby och Tensta. Arbetet är en vidareutveckling av sociala insatsgrupper för att öka förutsättningarna till ett bättre socialt liv och egen försörjning. Syftet med projektet har varit att genom mobilisering av samhällets samlade resurser för minskad kriminalitet och ökad trygghet för såväl målgrupp som medborgare, skapa positiva mätbara och för omgivningen synliga förändringar på individ- och gruppnivå. Målet med projektet har varit att livsstilskriminella unga vuxna lämnar sin kriminella livsstil och etablerar en socialt trygg tillvaro.

Socialförvaltningen initierade inför projektstart en utvärdering av projektet. Utvärderingen har genomförts av Kriminologiska institutionen, SU. Syftet med kriminologens uppdrag har varit att fastställa om projektarbetet med sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta har genomförts i enlighet med fastställd plan. Målet med utvärderingen har varit att genom tre delrapporter med olika inriktning beskriva hur arbetet utformats, vilka som nåtts av arbetet och vilka resultat arbetet har gett.

Kriminologiska institutionen uttrycker i sin slutrapport för det genomförda uppdraget att det generellt kan hävdas att sociala insatsgrupper för den aktuella åldersgruppen, har förhållandevist starkt stöd i forskning om brottskarriärer.¹ Detta stöd baseras på en av den kriminologiska forskningens äldsta upptäckter; den så kallade ålder – brottskurvan.² Denna kurva beskriver hur omfattningen av brottsbeteende varierar under livsförloppet. Brottslighet hos en genomsnittlig individ ökar kraftigt under tonåren, för att sedan avta hos unga vuxna. Brottsbenägenhet hos människor varierar kraftigt, de flesta av oss begår under livsförloppet, några få mindre allvarliga brott medan en liten grupp av individer, cirka fem procent, står för majoriteten av alla brott som begås.³ Ju grövre brottslighet desto mindre grupp som står för majoriteten av brotten. Det ovan beskrivna fenomenet, med att brottsligheten ökar under ungdomsåren för att börja gå ner hos unga vuxna, gäller både individer med låg och med hög brottslighet. Brottsligheten kulminerar alltså i tonåren, för att sedan minska, även om den ligger på mycket olika nivåer hos olika grupper.

¹ Carlsson & Sarnecki, 2016

² National Institute of Justice, 2017

³ Wolfgang m.fl., 1972

Preventiva insatser mot brottslighet är inte heller jämt fördelade mellan olika åldersgrupper utan är mest omfattande under tiden individerna är förhållandevis unga och deras genomsnittliga brottsaktivitet är som högst. Lagstiftningen är därför mera sträng för äldre individer. Det preventiva och behandlande inslaget avtar när individen blir äldre och det repressiva tilltar.⁴ Det finns alltså en etablerad föreställning om att en person som har fyllt 20 år är tillräckligt mogen för att själv ta ansvar för sina handlingar. Förhoppningar om att individens tendenser till avvikande beteende förändras, är ofta låg när individen har nått 20 års ålder. Myndigheter anser ofta att man har gjort allt man har kunnat för individen och ingenting har hjälpt. Forskningen visar emellertid att de är svårt att förändra beteendet hos en tonåring som är djupt involverad i grov brottslighet och upplever många fördelar av sin livsstil och få nackdelar. Detta förändras påtagligt när individen har passerat 20 års ålder, blivit mera mogen och tänker mera långsiktigt.⁵ Då brukar insikterna om och upplevelsen av nackdelarna av den kriminella livsstilen öka kraftigt. Fördelarna däremot upplevs vara allt mindre. Det är således ingen tillfällighet att den brottsliga aktiviteten brukar minska när individen har passerat 20 års ålder. Att nedgången i brottsligheten hos de mest brottsaktiva individerna trots detta inte är snabbare, beror troligen delvis på att möjligheter att ändra livsstilen för denna grupp, vad som inom forskningen benämns vändpunkter, är ganska begränsade.⁶ Möjligheter att delta i en social insatsgrupp för unga vuxna 20 – 29 år kan därför öppna upp för just sådana möjligheter.

Tillvägagångssätt och metoder

Socialförvaltningen har tillsammans med **Stockholms universitet** i avtal **bestämt** att kriminologiska institutionen ska genomföra en utvärderande rapport av arbetet med sociala insatsgrupper för unga vuxna 19 – 29 år, i Rinkeby och Tensta. Beställare av rapporten är socialnämnden i Stockholms stad genom socialförvaltningen. Arbetet har letts av Jerzy Sarnecki, professor i kriminologi. Arbetets utformning har varit förutbestämt i enlighet med den till avtalet bifogade utvärderingsplanen. Kriminologens rapport består av tre delrapporter. Den första rapporten *Processutvärderingen* (Zamparutti 2016a) syftar till att beskriva genomförandet av projekten. Den andra, *Deltagarna i SIG* (Zamparutti 2016b), och

⁴ Sarnecki, 2017

⁵ Carlsson & Sarnecki, 2016

⁶ Sampson och Laub, 1993

tredje delrapporten, *Den kvantitativa delen av utvärderingen av sociala insatsgrupper 20 - 29 i Tensta och Rinkeby* (Roxell 2017) syftar till att beskriva effekter av arbetet under projektiden. Datainsamlingen för delrapport 1 fortlöpte mellan 2013 och 2015, för delrapport 2 mellan 2013 och 2016 och för delrapport 3 under 2015.

Ingen av delrapporterna har kunnat genomföras helt enligt den ursprungligt planerade rapportdesignen. Processutvärderingen var planerad att bestå av observationer, intervjuer och dokumentation. Dokumentationen skulle bestå av dagboksanteckningar samt övrig projektdokumentation. Observationer och intervjuer har kunnat genomföras helt enligt plan, men dagboksanteckningarna har till del prioriterats bort av de som arbetat i de sociala insatsgrupperna varför denna del inte fullt ut har kunnat användas så som planerat. Rapportens utförare har bedömt att de två metoder som kunde användas fullt ut, likväl har kunnat ge en förhållandevis bra bild av de olika faserna av verksamhetens utveckling.

När det gäller delrapporterna 2 och 3 har de planerats baseras på intervjuer med deltagarna (del 2) och registerdatauppföljning (del 3). Båda dessa rapporter har syftat till att undersöka brottsutvecklingen hos de individer som varit inskrivna i sociala insatsgrupper. I delrapport 2 har 49 personer som varit inskrivna i sociala insatsgrupper intervjuats. I delrapport 3 har brottsligheten hos 24 personer som varit inskrivna i sociala insatsgrupper undersökts.

Den andra delrapporten har till stor del kunnat genomföras enligt planering. Ett litet avsteg har gjorts genom att en del av de personer som det fanns förhoppningar om att intervjua, inte har velat eller kunnat medverka. I utvärderingens tredje delrapport har rapportdesignen fått anpassas då den ursprungliga planen för datainsamling inte kunde genomföras. Rapportens utförare lyckades inte med sin ursprungliga plan att med hjälp av samtycke från personer, som varit inskrivna i sociala insatsgrupper, undersöka deras brottslighet med hjälp av utdrag från polismyndigheten. Istället har registerdata över misstänkt brottslighet från BRÅ inhämtats för en del av projektperioden. Denna anpassning har medfört att underlaget för delrapport 3 har blivit avsevärt mindre än det potentiella antalet sett till hur många personer som totalt varit inskrivna i sociala insatsgrupper under hela projektperioden.

Genomförande

Kriminologens uppdrag har ursprungligen reglerats i avtal mellan Stockholms stads socialnämnd och SU. Av avtalet framkommer att uppdraget först reglerats till perioden 1 januari till 31 december 2014,

med möjlighet till förlängning. Beslut om förlängning av avtalet har sedan fattas om fortsatt uppdrag fram till och med den 31 december 2016. I oktober 2016 utökades tidsramen för uppdraget ytterligare efter muntlig överenskommelse. Anledning till den senaste förlängning har varit att Kriminologiska institutionen inte har kunnat genomföra en del av uppdraget enligt ursprunglig plan. Det har då handlat om svårigheter att inhämta dataunderlag på det sätt som planerats. Efter justerad planering för datainhämtning har sedan processen tagit längre tid än vad kriminologiska institutionen först beräknade. Socialförvaltningen har trots detta prioriterat möjligheten att den sista delen av kriminologens uppdrag ska kunna färdigställas, framför att uppdraget slutförs inom ursprunglig avtalad tidsram.

Aktörer

Kriminologiska institutionen, SU, har haft tre medarbetare som arbetat med uppdraget. Huvudansvarig har varit professor Jerzy Sarnecki. För praktiskt genomförande av utvärderingens olika delrapporter har Jerzy Sarnecki uppdragit åt Alexandra Zamparutti (delrapport 1 och 2) och Lena Roxell (delrapport 3), båda vid kriminologiska institutionen, att utforma, genomföra och färdigställa dessa delar. Jerzy Sarnecki har sedan gjort en sammanfattande slutrapport där samtliga delrapporter sammanfattas övergripande och slutsatser dras om hur sociala insatsgrupper för unga vuxna, 20-29 år i Rinkeby och Tensta har utvecklats och hur resultatet har fallit ut för de individer som varit föremål för arbetet. För att kunna genomföra sitt uppdrag har institutionen involverat medarbetare vid stadsdelsförvaltningarna Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta samt deltagare i sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta.

Resultat

Kriminologiska institutionen konstaterar några sammanfattande slutsatser som de tycker sig kunna göra utifrån den kunskap de genererat genom sitt uppdrag. De uttrycker att sociala insatsgrupper för 20 – 29 åringar i Tensta och Rinkeby är en ambitiös verksamhet, som trots initiala personalproblem och behov av att modifiera en del av modellen, i stort sett har genomförts enligt den ursprungliga planen. Projektet tycks nu funnit sin form och har permanentats. De resultat som föreligger ger emellertid inte stöd för tesen att projektet har fått några påtagliga effekter på deltagarnas brottsaktivitet. Möjligen har deltagarnas betydelse för den brottsliga aktiviteten i deras nätverk minskat något, men själva brottsnivån tycks inte ha påverkats. Icke desto mindre finns det klara tecken på att projektet kan vara av långsiktig nytta för deltagarna såtillvida att projektet tack vare

projektledaren och den lokala förankringen har lockat många deltagare och ökat deltagarnas kontakt med de lokala myndigheterna, vilket på lång sikt kan få effekter för deras etablering i samhället och även laglydnad. Då uppföljningstiden är för kort och antalet deltagare, som har fullföljt alla sina insatser, är för litet anser dock forskarna att några säkra slutsatser inte kan dras. För att mer säkra slutsatser om effekter av framtida projekt med liknande inriktning ska kunna dras, rekommenderas att projekten utformas på ett sätt så att mera avancerade utvärderingsmetoder ska kunna tillämpas. Utvärderingsrapportens innehåll och slutsatser har behandlats av socialnämnden den 19 september 2017.

Utvärdering av Sociala insatsgrupper 20-29, Rinkeby-Tensta

- Delrapport 1, Processutvärdering

19-12-2016

Av: Alexandra Zamparutti

Innehåll

Bakgrund	3
1. Sociala insatsgrupper 20-29 i Rinkeby och Tensta	4
2. Syfte och disposition	4
3. Metod för utvärderingen	5
3.1 Material	5
3.2 Etik	7
4. Fas 1 – organisation, rekrytering av personal och uppbyggnad av struktur	8
4.1 Projektets organisation	8
4.1.2 Projektets anställda	8
4.1.3 Styrgrupp	8
4.1.4 Referensgrupp	9
4.1.5 Polisen	9
4.1.6 Projektets övriga samarbetsparter	10
4.2 Rekrytering av personal och uppbyggnad av struktur	10
4.2.2 Lokalförankring	12
4.2.3 Dokumentation och arbetsrutiner	12
5. Fas 2 – Arbete med målgruppen och projektets vidareutveckling	14
5.1 Arbete med projektets deltagare	14
5.1.2 Hur kommer deltagarna till projektet?	15
5.1.3 Arbete med deltagarna	15
5.1.4 Svårigheter i arbete med målgruppen	17
5.2 Projektets vidareutveckling	19
5.2.1 Förändringar i arbetsgruppen	19
5.2.2 Samarbetet med myndigheter och övriga aktörer	21
6. Fas 3 – Projekttidens slut och omorganisering	27
7. Sammanfattning och reflektioner	29
8. Referenser	31
9. Bilagor	32

Bakgrund

Det är ett väl känt faktum att kriminalitet och social utsatthet ofta samvarierar och att problem inom ett livsområde ofta påverkar individen även i andra avseenden. Faktorer som utbildning, arbete, socioekonomisk status och narkotikabruk är ofta delar av en större problembild. I vissa stadsdelar är kriminaliteten och arbetslösheten högre än i andra och andelen ungdomar som utbildar sig är lägre (Nilsson, 2002).

I Sverige ses kriminella grupperingar som ett växande samhällsproblem (SOU 2010:15) och för att minska detta problem, menar regeringen, att samhället behöver förhindra rekrytering av unga till kriminella grupper samt underlätta avhopp från dessa grupper (ibid). Ett övergripande samhällsmål är således att minska kriminaliteten. Detta kan alltså ske både genom att förhindra att människor blir kriminella och genom att kriminella individer lämnar sin kriminella livsstil, en förutsättning för det senare är att dessa individer har ett alternativ till denna livsstil. För att lyckas med detta måste alltså förutsättningar skapas för att möjliggöra denna förändring. Detta kan ske genom att individen till exempel etablerar sig på arbetsmarknaden, utbildar sig, får en bostad och/eller upphör med ett narkotikabruk (SOU 2010:15).

Arbetet med sociala insatsgrupper (SIG) har sitt ursprung i SOU 2010:15¹. Syftet med sociala insatsgrupper var att socialtjänsten, som hade huvudansvaret, tillsammans med den lokala polisen skulle bilda sociala insatsgrupper för att samordna *befintliga* samhällsresurser. Dessa gruppers arbete skulle riktas mot unga som riskerade att hamna i (eller befann sig i) kriminella nätverk och detta skulle motverkas genom att skapa individuella handlingsplaner för de unga. Handlingsplanerna skulle vara dynamiska och kunna anpassas efter enskilda individers behov. Även Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, missbruksvården och psykiatrin samt ideella organisationer och näringslivet kunde kopplas till SIGs arbete (SOU 2010:15).

¹Regeringen beslutade i februari 2009 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att föreslå åtgärder för att förhindra kriminella grupperingars etablering i samhället. Länspolismästaren Carin Götblad utsågs till särskild utredare. Resultatet av utredningen presenteras i SOU 2010:15 "Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp", där bland annat Sociala insatsgrupper föreslås som åtgärd.

1. Sociala insatsgrupper 20-29 i Rinkeby och Tensta

Projektet Social insatsgrupper 20-29 i Rinkeby och Tensta (fortsättningsvis kallat projektet) startade i årsskiftet 2012/2013. Detta projekt skiljde sig till viss del ifrån tidigare sociala insatsgrupper, då det riktade sig till en äldre målgrupp, 20-29 åringar, tillskillnad från tidigare sociala insatsgrupper som främst riktat sig till ungdomar.

Ett hinder mot att samordna olika myndighetsresurser för att hjälpa enskilda individer är sekretesskravet. Alla myndigheter har sekretesskravet att följa och kan, i princip, inte dela med sig av uppgifter om en individ till andra myndigheter utan individers tillåtelse. Då en person samtycker (se nedan) till deltagande i sociala insatsgrupper lyfts sekretesskravet mellan de myndigheter som är kopplade till personen (Gunnar Wretling, Frivården, 8/3-2013). En fördel med sociala insatsgrupper är därför att deltagaren inte behöver ha kontakt med lika många handläggare/kontaktpersoner och att sekretessen² blir lättare att hantera.

Projektet syftade till att *mobilisera* samhällets *befintliga* resurser för att minska kriminaliteten och öka tryggheten både för målgruppen och för medborgarna i samhället. Detta skulle ske genom positiva förändringar som innebar att livsstilskriminella unga vuxna lämnade sin kriminella livsstil och etablerade en socialt trygg tillvaro (Projektplanen). Projektet genomfördes i områdena Rinkeby och Tensta. Målgruppen var unga vuxna i åldersgruppen 20-29 som saknade fast sysselsättning (arbete/studier), huvudsakligen försörjt sig genom brott och levde under svåra sociala förhållanden. Målgruppen hade tidigare varit i kontakt med socialtjänst och polis under uppväxten och hade inte lyckats skapa en socialt trygg tillvaro i myndig ålder (Projektplanen, 2012).

2. Syfte och disposition

Syftet med denna processutvärdering är att beskriva hur ett projekt med sociala insatsgrupper startade och byggde upp sin verksamhet. Resultatet av process- och effektutvärderingen kan

² För att ingå i projektet måste deltagarna lämna samtycke till att berörda myndigheter utbyter information som rör deras person.

förväntas påverka det fortsatta arbetet med målgruppen i området och slutsatserna kan även användas som underlag för liknande insatser i andra stadsdelar eller i andra delar av landet (Projektplanen, 2012).

Nedan kommer jag först ge en beskrivning av hur utvärderingen av detta projekt har genomförts för att sedan övergå till resultaten av utvärderingen.

Jag har delat upp processen i tre faser; fas 1 där jag beskriver projektets början: organisation, anställda och vilka aktörer som var involverade i detta projekt. Fas 2, där jag beskriver hur projektet vidareutvecklades och där jag mer ingående beskriver målgruppen, det vill säga de individer som projektet riktade sig till, hur man kom i kontakt med dem och arbetade med dem. I fas 3 beskriver jag slutskedet av projekttiden och förberedelser för att bli en permanent verksamhet. Mina egna reflektioner, i egenskap av utvärderare, och diskussion om framgångar och svårigheter med detta projekt finns under alla tre faser och markeras just *reflektioner*.

3. Metod för utvärderingen

På uppdrag av Stockholms stad genomförde Stockholms universitet en utvärdering av arbetet med sociala insatsgrupper. Utvärderingen bestod av två delar, en processutvärdering och en effektutvärdering. Eftersom detta projekt riktade sig till en, för sociala insatsgrupper, ny målgrupp krävdes att arbetsrutiner, dokumentationssystem och åtgärder anpassades efter detta. Uppbyggnaden av projektet dokumenterades därför fortlöpande och beskrivs i föreliggande processutvärdering.

Syftet med utvärderingen var dels att beskriva hur projektet etablerades och hur deras arbetsrutiner utvecklades, samt att ta reda på hur sociala insatsgrupper fungerade, det vill säga, vilka effekter projektets arbete fick (eller inte fick) på brottsligheten (Plan för utvärdering, 2013).

3.1 Material

Datamaterialet till processutvärderingen består dels av daganteckningar som projektledare och så kallade lotsar (se beskrivning nedan) förde i början av projektet, intervjuer med projektledare, lotsar, deltagare, styrgruppsrepresentanter samt annan dokumentation som upprättats inom projektet och informationssökningar på internet om delaktiga aktörer. Utöver

intervjuer och daganteckningarna genomfördes även deltagande observationer i projektets lokaler för att få en mer fullständig bild av hur projektet arbetade och hur de mötte deltagarna i sitt dagliga arbete (Aspers, 2011:109).

Intervjuer med deltagarna i projektet har genomförts och använts både för att beskriva processen och för att utvärdera effekten av projektet. Målet var att få en så fullständig bild som möjligt av deltagarnas sammantagna upplevelser och därmed att intervjua så stor andel av deltagarna som möjligt. Urvalet bestod således av samtliga deltagare.

För att få tillgång till intervjudeltagare vände jag mig först till personalen i projektet. Projektledare och lotsar informerades i stora drag om vad intervjuerna skulle behandla och vilka förutsättningar som gällde för deltagarna (anonymitet och frivillighet etcetera). Lotsar och projektledare informerade sedan sina deltagare och gjorde en första förfrågan om att delta i utvärderingen och därefter bokades en tid med mig för att träffa deltagare som accepterade detta. När jag sedan träffade deltagarna gick jag åter igenom syftet med intervjun, deras anonymitet, frivillighet och vilka förutsättningar som gällde. De som valde att delta, fick även ta del av en skriftlig information och skriva under ett samtycke till att delta i utvärderingen, samtycket gällde både intervjun och insamlingen av registerdata³.

49 deltagare intervjuades av de totalt cirka 125 personer som varit inskrivna i projektet under tiden för datainsamlingen. Fyra deltagare tackade nej till att delta i utvärderingen när de träffade mig, men de ville ändå kommentera projektet inofficiellt. De resterande som inte deltagit i intervju har antingen tackat nej då projektets anställda gjort en första förfrågan eller har inte tillfrågats då projektledare bedömt att det inte varit lämpligt⁴.

Avsikten med intervjuerna var dels ge en bakgrund till deltagarnas livssituation och dels att belysa deras deltagande i projektet; varför de valt att delta och vilka förväntningar/förhoppningar de hade på projektet. Intervjuerna var semistrukturerade och behandlade teman som individens bakgrund, uppväxt, familjeförhållanden, utbildning, arbete, kriminalitet och erfarenhet av narkotikabruk samt deltagande i projektet.

³ Insamling av registerdata innebär att statistik över dels deltagarnas brottslighet och brottsligheten generellt i området samlas in, både före och efter deltagande i projektet för att kunna studera utvecklingen över tid.

⁴ En vidare diskussion om bortfallet finns i delrapport 2 – Deltagarna i SIG.

3.2 Etik

Att genomföra denna typ av utvärdering är känsligt ur etisk synpunkt. För att uppfylla de forskningsetiska kraven på anonymitet och konfidentialitet (Vetenskapsrådet, 2011:67) separerades utvärderingen från själva projektets arbete. Dataflödet mellan projektet och utvärderingen var begränsat och inga personanknutna uppgifter från utvärderingen överfördes till själva projektet. Däremot var det nödvändigt att personanknutna data överfördes från projektet till utvärderingen. Utvärderingen gav dock fortlöpande information till projektet på strukturell (icke personbunden) nivå, syftet med detta var att man inom projektet skulle kunna följa om man arbetade mot de fastställda målen (Projektplanen, 2012).

Information om deltagarna på individnivå fanns alltså i både projektet och i utvärderingen. I utvärderingen följdes individer som ingått i projektet med hjälp av registerdata och intervjuer. För att personer skulle kunna ingå i intervjustudien krävdes att de lämnade samtycke (detta samtyckeskrav gällde både intervju och registerdata uppföljning). Däremot var det varken rimligt eller lämpligt att inhämta informerat samtycke från den större gruppen av individer som inte deltog i projektet men som för jämförelsens skull följdes med hjälp av registerdata eller som ingick i kartläggningen. I etiksammanhang är grundregeln att den nytta som ett forskningsprojekt skapar ska vara större än de eventuella risker för skador som det kan medföra (Vetenskapsrådet, 2010:31). I detta fall sågs ändamålet med utvärderingen kunna medföra stor nytta; kunskaper om vilka effekter en samordning av samhällsinsatser har för att hjälpa individer med allvarliga sociala problem. Däremot förelåg ingen direkt risk för att de studerade individerna skulle komma att skadas genom att delta i utvärderingen av projektet, förutsatt att kraven på konfidentialitet uppfylldes. Det insamlade datamaterialet förvarades på ett säkert sätt för att förhindra att personinformationen hamnade i obehörigas händer. De undersökta individerna utsattes emellertid för ett visst integritetsintrång genom att vissa omständigheter rörande deras livssituation granskades av forskare. Detta intrång kunde dock anses uppvägas av den nytta som undersökningen medförde.

4. Fas 1 – organisation, rekrytering av personal och uppbyggnad av struktur

4.1 Projektets organisation

Organisatoriskt startade projektet som en egen enhet under All- teamet⁵ på Individ och Familjeomsorgen i Spånga- Tensta (Projektledares daganteckningar, 5/3-2013). De olika samverkansparterna till projektet fanns representerade i en styrgrupp (se nedan) och projektets anställda bestod av projektledare och lotsar.

4.1.2 Projektets anställda

I projektet arbetade projektledare och lotsar. *Projektledarna* skulle skapa samverkan mellan de olika aktörerna i projektet och handleda *lotsarna* i deras dagliga arbete med deltagarna.

Lotsarna skulle arbeta närmast deltagarna och hjälpa dem i kontakter med myndigheterna. Lotsarna arbetade som coacher och fanns där som ett stöd när deltagarna behövde det. Individuella bedömningar gjordes hela tiden för att anpassa insatsen efter den enskilde deltagarens behov och önskemål (Projektledares daganteckningar, 8/3-2013). I praktiken blev dock rollen som lots respektive projektledare mer flytande, särskilt i perioder med personalbrist (se vidare) (Samtal med projektledare, 6/2-2015).

4.1.3 Styrgrupp

Inom ramen för sociala insatsgrupper skulle samverkan skapas mellan de aktörer som var involverade i åtgärder och stöd kring de deltagande individerna. I detta projekt skulle samverkan skapas mellan stadsdelsförvaltningarna Spånga- Tensta och Rinkeby- Kista, Polismyndigheten, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kriminalvården, Frivården, Stockholms läns landsting, Arbetsmarknadsförvaltningen, Socialförvaltningen och Kronofogden. Dessa aktörer fanns representerade i projektets *styrgrupp*. I styrgruppen delades ordförandeskapet mellan förvaltningscheferna i Rinkeby- Kista och Spånga- Tensta. Styrgruppsmöten hölls kontinuerligt där projektledarna och styrgruppsrepresentanterna gemensamt diskuterade och formade projektets utveckling (Projektplanen, 2012).

⁵All-teamet är ett samarbete mellan Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning och Stockholms läns landsting och arbetar med beroende och missbruk hos personer över arton år och har ansvar för beroendevård och socialpsykiatri i stadsdelen Spånga- Tensta (Stockholm.se, 17/3-2013).

4.1.4 Referensgrupp

Projektledarna hade även en referensgrupp till sitt förfogande för att kunna inhämta referenser och erfarenheter. Referensgruppen bestod av chefer för de enheter som arbetade nära projektet med försörjning, psykiatri, brottsprevention etcetera (Projektplanen, 2012). Vilka som skulle ingå i referensgruppen var något otydligt men inledningsvis fanns BRÅ Spånga – Tensta och Preventionsenhetschef från Rinkeby, samt polisen att tillgå (e-post korrespondens med projektledare). Rekryteringen av lotsar skedde i samråd med denna referensgrupp och med den lokala polisen (Projektledares daganteckningar, 11/3-2013).

4.1.5 Polisen

Polisen hade en central uppgift i projektet. Polisen var en av initiativtagare till projektet och närpolischefen var med och rekryterade projektledare. Närpolischefen berättade i en intervju att han var mycket nöjd med valet av projektmedarbetare, och han betonade fördelen med att ha anställda med god lokal förankring, som var välkända och hade ett gott rykte i området (Intervju med Erik Åkerlund, dåvarande närpolischef 10/7-2013). Utöver deltagande i uppbyggnaden av projektgruppen bestod polisens uppgift i att tillsammans med projektet välja ut lämpliga deltagare. Detta skedde inledningsvis genom att två kontaktpoliser som var knutna till projektet träffade några deltagare åt gången och även samtalade enskilt med några av dem. Syftet var att deltagarna och polisen skulle få lära känna varandra och kunna skapa en kontakt som skiljde sig från den sortens kontakt som både deltagare och polis var vana vid. Deltagarna gavs också möjlighet att ställa frågor till polisen och möta dem på en ”mera jämlik nivå”. Projektgruppen upplevde att detta var mycket lyckat och att många av deltagarna fick en (till viss del) ny syn på polisen och ett förtroende för kontaktpoliserna.

Trots denna positiva erfarenhet fick polisen efterhand en mindre framträdande roll när det gällde att ta in deltagare i projektet. Projektets anställda beslutade själva vilka deltagare som skulle skrivas in och informerade kontaktpoliserna i efterhand.

Utöver detta bestod polisens roll främst i att ha uppsikt över deltagarna. Alla deltagare som skrevs in i projektet fick en så kallad spärrmarkering i polisens system. Detta innebar att kontaktpoliserna kopplade till projektet omedelbart skulle bli informerade om någon av deltagarna kom i kontakt med polisen, oavsett var i landet detta skedde, och de skulle då genast underrätta projektet (Intervju med Erik Åkerlund, dåvarande närpolischef 10/7-2013, projektledares daganteckningar, 27/3-2013).

Kontaktpoliserna berättade dock att detta system inte fungerade så effektivt som de hade önskat i första ledet. Kollegor runt om i landet ibland missat att rapportera (eller tagit lång tid på sig innan de rapporterat) till kontaktpoliserna då SIG deltagare kommit i kontakt med polisen. Att detta system fungerar snabbt och smidigt är viktigt för att understryka polisens roll i SIG, menade kontaktpoliserna, samtidigt som de hade förståelse för den ”mänskliga faktorn” och att kollegor ibland kunde ha svårt att få tid till denna rapportering (Intervju med kontaktpoliserna 12/11-2015).

4.1.6 Projektets övriga samarbetsparter

Som redan nämnts skulle samverkan, i varierande omfattning, skapas mellan Stadsdelsförvaltningarna, Arbetsmarknadsförvaltningen, Kriminalvården, Kronofogden, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Några av dessa parter arbetade redan tidigare aktivt med denna målgrupp, andra inte. En kort beskrivning av de övriga aktörerna i projektet och hur de vanligen, det vill säga utanför projektet, arbetade med målgruppen, finns i Bilaga 1. Hur samarbeten mellan dessa aktörer och projektet utvecklades inom ramen för SIG beskrivs vidare i fas 2.

4.2 Rekrytering av personal och uppbyggnad av struktur

I årsskiftet 2012/2013 anställdes två projektledare. De kom från olika professionella bakgrunder, den ena var ”internt” rekryterad och hade sedan tidigare lång erfarenhet av arbete i Tensta. Den andra projektledaren var ”externt” rekryterad och hade arbetat med utslussning och frigivningsförberedelser inom Kriminalvården de senaste åren (Intervju med projektledare, 22/2-2013).

Projektet skulle som nämnt arbeta mot en, för SIG, ny målgrupp och det fanns ingen färdig modell för *hur* de skulle arbeta, annat än att de genom att skapa samverkan mellan myndigheter skulle minska kriminaliteten hos sina deltagare. Under de första månaderna gick mycket av projektledarnas tid åt till praktiska uppgifter som krävdes för att kunna påbörja själva projektets arbete; beställa datorer, telefoner och att komma på plats på fältkontoret i Tensta (Intervju med projektledare, 22/2-2013). Projektledarna genomförde även studiebesök hos Södertäljes sociala insatsgrupper både för den yngre målgruppen och äldre målgruppen (upp till 25 år) för att hämta erfarenheter (Intervju med lots och projektledare, 8/3-2013).

Utöver detta påbörjade projektledarna omgående rekryteringen av lotsar. Målsättningen var till en början att anställa fyra lotsar, två som skulle arbeta mot vardera stadsdel. Lotsarna skulle vara utbildade socionomer, men personliga egenskaper var avgörande i rekryteringen, enligt projektledarna (Intervju med projektledarna, 22/2-2013). Den första lotsen började arbeta i mars 2013 och sedan började nästa lots i april. De två första lotsarna som började var båda kvinnor och hade båda erfarenhet av arbete i Tensta. Ambitionen var att de andra två lotsarna som skulle anställas var män, då projektledarna ansåg att det var viktigt med en arbetsgrupp sammansatt av både män och kvinnor och med så spridda erfarenheter som möjligt (Intervju med projektledarna, 22/2-2013). Rekryteringen av lotsar fortsatte och två män anställdes och började arbeta i maj respektive juli 2013 (Projektledares daganteckningar, 1/8-2013). Cirka ett halvår efter projektets start var alltså rekryteringen avslutad och hela projektgruppen var i full gång med arbetet.

Projektledarna ansåg det vara viktigt att projektgruppen arbetade som ett team och såg gärna att lotsarna hade olika kompetenser så att de kunde komplettera varandra i arbetsgruppen. Två av lotsarna hade erfarenhet av arbete med arbetsmarknadsfrågor, en lots hade erfarenhet av utredning och en lots hade bakgrund i arbete med behandling. Initialt planerade projektledarna att varje deltagare skulle ha två lotsar av vilka en skulle vara huvudlots. Dessutom skulle val av lots bero på deltagares behov och lotsarnas kompetenser (Projektledares daganteckningar, 25/3-2013). Efter en tid bestämde man dock istället att varje deltagare skulle ha en huvudlots och sedan skulle alla i projektgruppen hållas informerade om samtliga deltagare genom att projektgruppen, en gång i veckan, gick igenom samtliga deltagares situation. Lotsarna skulle dessutom föra elektroniska journalanteckningar och göra fortlöpande anteckningar i de enskilda deltagarnas arbetsplaner som hela projektgruppen hade tillgång till. På detta vis skulle deltagarna snabbt kunna få hjälp oavsett vem som var närvarande på kontoret (Projektledares daganteckningar, 7/8-2013).

Lotsarnas uppdrag diskuterades och utformades på styrgruppsmötena. Under hösten, 2013, påbörjade lotsarna en coach-utbildning för att vidareutveckla sin kompetens i det motiverande arbetet gentemot deltagarna. Utbildningen bestod av 12 träffar och pågick till och med våren 2014 (Projektledares daganteckningar 27/5-2013 och 10/9-2013).

Lotsarna skulle arbeta med genomförande av handlingsplaner, motivation, inhämtande av samtycke, samordning av resurser och att följa deltagarna vid placeringar om de återföll i brott och hamnade hos kriminalvården (Projektledares daganteckningar, 25/3-2013).

4.2.2 Lokalförankring

I den inledande fasen, de första månaderna, gick projektledarnas tid även åt att knyta kontakter med olika aktörer som fanns i stadsdelarna och som kom i kontakt med de unga vuxna som kunde bli aktuella för projektet (Intervju med projektledarna, 22/2-2013). Projektledarna ville att deras arbete skulle ha god lokalförankring och att det hade stöd bland de boende i lokalområdet. De ansåg att det var viktigt att bygga upp ett förtroende för SIG. För att skapa ett förtroende för projektet i lokalsamhället informerade projektledarna om projektet bl.a. poliser, företrädare för Lugna Gatan, medborgarvärdar och andra som var aktiva i stadsdelarna (Projektledares daganteckningar, februari 2013).

Projektgruppen berättade om hur det till en början fanns en viss misstänksamhet mot socialtjänsten i området och bland deltagarna, men att de senare upplevde en förändring i attityden. En av projektledarna reflekterade över detta och skrev följande i sina daganteckningar:

”I början var projektet bara ett av många försök inom trygghetsarbete och möttes av många med misstänksamhet. Folk är trötta på att ingenting händer. Vi ser nu att en viss tillit har skapats.”
(Projektledares daganteckningar, 5/8-2013).

4.2.3 Dokumentation och arbetsrutiner

För projektledarna fanns initialt en del oklarheter över hur information om deltagarna skulle dokumenteras och hanteras. Dessa problem var främst kopplade till frågor om sekretess (Projektledares daganteckningar, 5/2-2013). För att inte bryta mot sekretesskravet skapade projektledarna ett kodsysteem där varje deltagare fick ett nummer och information om deltagarna, handlingsplaner med mera samlades i en gemensam mapp som hela projektgruppen hade tillgång till och kodnyckeln förvarades inlåst i ett kassaskåp (Projektledares daganteckningar, 25/2-2013).

Något som skiljde detta projektet från sociala insatsgrupper riktade mot ungdomar, var att de inte hade någon myndighetsutövning⁶. När liknande insatser riktas mot ungdomar så är det

⁶ Myndighetsutövning definieras som ett begrepp som omfattar beslut eller andra åtgärder som ytterst är uttryck för samhällets maktbefogenheter i förhållande till medborgarna. En vanlig definition är "utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinär bestraffning eller annat jämförbart förhållande" (ne.se, 2013).

socialsekreterare som är beställare av insatser. Men projektet var en utförare utan myndighetsutövning och därför var det All- teamet och försörjningsstöd som var beställare av insatser och fattade beslut om ekonomiskt bistånd, boende, omplaceringar, insatser för missbruk etcetera (Projektledares daganteckningar, 7/10-2013)

En av projektets huvudprinciper var att individuella handlingsplaner skulle skapas utifrån de behov som identifierades för varje individ. För att utreda och bedöma deltagarens situation och behov planerade projektet att använda sig av bedömningsinstrumentet ASI⁷. Många av deltagarna hade redan en ASI utredning som genomförts av All- teamet eller Kriminalvården och projektledarna hade tillgång till dessa (Projektledares daganteckningar, 5/3-2013). Idén var att projektet själva skulle genomföra ASI intervjuer med alla nya deltagare. Endast en person i projektgruppen var dock utbildad att genomföra ASI och därför skulle tre av lotsarna utbildas i ASI utredning i mars 2014 (Projektledares daganteckningar, 18/10-2013). Detta slutfördes dock aldrig och istället övergick man till mer informella samtal och bedömningar av deltagarnas situation och behov.

När utredningen av deltagarens behov var gjord skulle en arbetsplan skapas, i arbetsplanen skulle aktiviteter noteras och planen skulle hållas uppdaterad av lotsarna (Projektledares daganteckningar, 10/5-2013). Dokumentationen inom projektet har emellertid inte alltid fungerat i praktiken. Framförallt under perioder av personalbrist har dokumentationen blivit lidande. Att föra anteckningar i deltagarnas journaler och dokumentera sitt arbete har nedprioriterats i det dagliga arbetet (Fältobservationer, 2013-2016).

Allt eftersom lotsarna anställdes introducerades de i projektets arbete och informerades om vad som har skett i projektet dittills både när det gällde utvecklingen av projektets arbete i stort och när det gällde de enskilda deltagarnas situation. De informerades även om denna utvärdering som var kopplad till projektet. Då den första lotsen började var arbetet med deltagarna ännu inte igång så inledningsvis följde hon med projektledarna i det dagliga arbetet (Lots daganteckningar 1-5/4-2013). De tre senare anställda lotsarna började nästan omgående med att träffa deltagare (Projektledares daganteckningar, 2/5-2013).

⁷ ASI- intervjun är en standardiserad bedömningsmetod för utredning och uppföljning. Metoden är utvecklad och förvaltas av Socialstyrelsen, som också håller i utbildningar. ASI-intervjun innehåller frågor om livsförhållanden på olika områden och med olika tidsperspektiv. Intervjun används för planering och utveckling av vård och behandlingsinsatser.

5. Fas 2 – Arbete med målgruppen och projektets vidareutveckling

5.1 Arbete med projektets deltagare

Projektets målgrupp har definierats som

”Unga vuxna (20 – 29 års ålder) som bor i Tensta (stadsdel Spånga – Tensta) och Rinkeby (stadsdelen Rinkeby – Kista) (...) personer som saknar fast arbete och inte studerar, utan försörjer sig huvudsakligen genom egendomsbrott och lever i socialt tunga omständigheter i övrigt. De har varit i kontakt med socialtjänsten och polisen under större delen av sin uppväxt och har inte självständigt i myndig ålder lyckats med att skapa en socialt trygg tillvaro” (Projektplan, 2013).

Projektets kontaktpoliser har kunnat bekräfta att projektet nått rätt personer och att deltagarna faktiskt tillhör målgruppen (Intervju med kontaktpoliserna 12/11-2015). Både projektledare och andra aktörer inom projektet uttryckte att det fanns tydliga fördelar med denna äldre målgrupp. De menade, att just eftersom klienterna är äldre så har dem börjat se de negativa sidorna av sin livsstil och sin kriminalitet och att dem därför är mer mottagliga för insatser och mer motiverade till förändring (Intervju med projektledare 22/2-2013, intervju med Gunnar Wretling, Frivården 8/3-2013).

Deltagarna hade olika problembilder och olika behov. Ser man till gruppen i helhet låg de största problemen i sysselsättning/försörjning och boende. De flesta deltagarna var i behov av försörjningsstöd och om de inte redan hade försörjningsstöd så fick de ofta hjälp att ansöka om detta i samband med att de skrevs in i projektet. De flesta deltagarna fick också hjälp att skriva in sig hos Arbetsförmedlingen och Jobbtorget (Projektledares daganteckningar). Flera deltagare saknade eget boende och projektledarna sökte möjliga lösningar för hur de skulle kunna hjälpa deltagarna att lösa sin boendesituation (Projektledares daganteckningar, 10/4-2013).

Både projektledare och lotsar beskrev deltagarna som personer som ”hamnat snett”, som kände sig svikna av systemet men också var trötta på sin kriminella livsstil eller hade skuld känslor gentemot sin familj. Därför var de mycket motiverade till förändring (Intervju med projektledare 22/2-2013).

5.1.2 Hur kommer deltagarna till projektet?

Projektledarna upplevde redan från början att det fanns ett mycket stort intresse för projektet. Unga människor i området tog själva kontakt med projektledarna på deras fältkontor i Tensta. Även föräldrar till unga vuxna kontaktade projektledarna och ville att deras unga skulle vara med i projektet (Intervju med projektledare 22/2-2013). Projektledarna kontaktades även av tjänstemän inom kriminalvården, av socialsekreterare från socialtjänsten och All- teamet och av polisen som föreslog deltagare som man ansåg skulle passa i projektet och som var intresserade av att delta (Projektledares daganteckningar 5/2-2013).

Fördelningen av deltagare var till en början skev mellan stadsdelarna Tensta och Rinkeby. En större andel av deltagarna kom från Tensta. Projektledarna förmodade att det berodde på projektets starka förankring i Tensta. Flera i projektgruppen hade arbetat i Tensta tidigare och fältkontoret var lokaliserat där. Projektledarna menade att det inneburit att projektet varit mindre känt i Rinkeby, men att det efterhand började etablera sig även där och att fördelningen mellan stadsdelarna blev mera jämn med tiden (Intervju med projektgruppen, 28/11-2013).

5.1.3 Arbete med deltagarna

Initialt var tanken att varje lots skulle arbeta med fyra deltagare åt gången men då intresset i området, redan från början, var mycket stort ville projektledarna inte neka någon att delta om detta var motiverade. Efter att ha tagit in fler än dubbelt så många deltagare som var planerat från början, så fick projektledarna till sist säga stopp på grund av personal brist. En gräns sattes vid tio deltagare per lots. Flera än så bedömdes innebära allt för stor arbetsbelastning. Projektledarna skapade sedan en väntelista. Som flest fanns det cirka 50 personer som stått på väntelistan.

En annan begränsning för antalet deltagare i projektet var att de flesta deltagarna var i behov av försörjningsstöd och socialförvaltningen satte en gräns vid cirka 40 deltagare åt gången. När en deltagare inte längre var beroende av försörjningsstöd, kunde en ny deltagare skrivas in, även om kontakten med den tidigare deltagaren fortsatte (Samtal med projektgrupp 28/11-2013 och projektledares daganteckningar).

Det första steget efter att en potentiell deltagare visat intresse för att vara med i projektet var att en bedömning gjordes för att avgöra om individen passade för sociala insatsgruppers verksamhet, huruvida han/hon uppfyllde kriterierna för målgruppen och för att ta reda på hur motiverad personen var. Beslut om huruvida en person var lämplig som deltagare i projektet fattades inledningsvis (som nämnts ovan) i samråd mellan polis och projektledare. Senare kom projektledare att fatta dessa beslut på egen hand. Om individen var aktuell för social insatsgrupp gjordes även en förfrågan om samtycke. Alla deltagare var tvungna att lämna skriftligt samtycke för att kunna delta i SIG. Genom att de samtyckte till deltagande i en social insatsgrupp tillät deltagaren att sekretessen kring deras personuppgifter lyftes bort, så att de olika myndigheterna/förvaltningarna kunde samarbeta kring individen (Projektledares daganteckningar, 27/3-2013).

I fall där det fanns ett motstånd mot att lämna samtycke kunde en lots försöka öka motivationen hos deltagaren. Detta har dock inte varit något större problem, enligt projektgruppen. När individen samtyckt till att sekretessen bryts kunde alltså andra berörda myndigheter (utifrån individens behov) kopplas in och en individuell handlingsplan skapades. Det var projektledare, lotsar, kontaktpolis och andra berörda myndigheter som tillsammans skapade en handlingsplan. Projektledarna följde sedan upp planen och rapporterade till arbets- och styrgruppen (Projektledares daganteckningar, 27/3-2013).

Projektgruppen ansåg att en viktig del av sociala insatsgruppers arbete var att stödja deltagarna i att skapa dagliga rutiner. Därför erbjöd man deltagarna träningskort på en lokal träningsanläggning där de kunde träna både tillsammans med lotsar och på egen hand (Samtal med projektgruppen, 14/5-2013). Deltagarna erbjöds även att äta frukost eller fika på fältkontoret. Deltagarna kunde när som helst på vardagarna, utan att behöva boka tid, komma till fältkontoret för att prata med lotsar och projektledare både individuellt och i grupper. Det var därför viktigt att någon ur projektgruppen alltid fanns tillgänglig i lokalen. Detta fungerade enligt projektgruppen mycket väl, deras uppfattning var att deltagarna stöttade varandra och att det var bra för de deltagare som inte ännu hittat sysselsättning, i form av arbete eller utbildning, att ha någonstans att vara på dagarna.

Projektledarna ansåg att det var viktigt att se till helheten. Att skapa ett nätverk kring individen, att engagera och involvera deltagarens familj och vänner i processen, menade de, gav stöd till förändring och kunde även fungera som en ytterligare motivation (Samtal med projektgruppen, 14/5-2013).

Naturligtvis hände det att deltagare misskötte sin planering, till exempel missade eller var försenade till möten med myndigheter. Enligt projektledarna skötte dock deltagarna oftast kontakten med lotsarna väl och lotsarna hjälpte då deltagarna med att boka nya möten och försökte förklara deltagarnas problembild för myndigheterna (Samtal med projektgruppen). I några fall har deltagare misskött sig så pass mycket att de skrivits ut från projektet. Skäl till att uteslutas ur projektet har formulerats i dokumentet ”Utskrivningsrutiner sociala insatsgruppen unga vuxna 20-29” och är exempelvis att deltagaren varit inaktiv och inte upprätthållit kontakt med sin respektive lots eller på grund av att man återfallit i brott (Utskrivningsrutiner sociala insatsgruppen unga vuxna 20-29 år).

Projektet skapade även en ”vilande lista” för deltagare som för tillfället inte var i behov av aktiva insatser. Till dessa hörde deltagare som för tillfället hade en stabil situation, till exempel studerade på heltid eller skulle verkställa fängelsestraff för brott som begåtts innan de började i projektet eller var häktade i väntan på dom. De ansågs dock fortfarande vara deltagare i projektet och kontakten med lotsar upprätthölls tillsvidare (Projektledares daganteckningar, 18/10-2013). Projektledare och lotsar kunde även besöka deltagare på häkte i väntan på åtalsförhandling (Projektledares daganteckningar, 7/8-2013).

5.1.4 Svårigheter i arbete med målgruppen

I samtal med projektgruppen berättades om en viss frustration bland deltagare över att det gick långsamt och ”ingenting hände”. Detta skrev också en projektledare om i sina daganteckningar (Projektledares daganteckningar, 16/9-2013) och det fanns en stor medvetenhet i projektgruppen om risken för att deltagare skulle ”tröttna” på att det gick för långsamt (Samtal med projektgrupp, 28/11-2013).

”De är frustrerade för att de har skickat många cv och ingen har hört av sig.” (Projektledares daganteckningar, 11/11-2013).

Deltagarna hade förstås också själva ett ansvar att vara aktiva för att ta vara på den möjlighet som projektet innebar. Projektledarna berättade att vissa deltagare som hade fått en chans (till arbete/utbildning) tackat nej eller inte fullföljt utbildningen. För att förhindra denna typ av situationer menade projektledarna att projektgruppen måste vara mer aktiv i uppföljningen av deltagare som fått arbete/utbildning för att hjälpa dem behålla motivationen. Vidare framhävde projektledare att det var viktigt att gruppen förmedlade till sina deltagare att deltagarna själva hade ett stort ansvar för sin framtid och att det var ”de som måste göra jobbet. (...) Göra dem

medveten om att det hänger på dig (...) de måste vara aktiva, inte bara sitta och vänta.” (Projektledare i samtal med projektgruppen, 28/11-2013).

En lots berättade att lotsarna försökte motverka denna känsla av att ”inget hände” bland deltagarna genom att motivera och få dem att förstå att det även är deras eget ansvar att se till att de kommer framåt. Till exempel att de själva är aktiva i jobbsökande.

”En del är nästan lite bortskämda (...) vill inte ta vilket jobb som helst” (Lots i samtal med projektgruppen, 28/11-2013).

Reflektioner

Motiv till att delta i projektet och risker

Med ett kritiskt öga skulle man kunna ifrågasätta deltagarnas motiv till deltagandet i projektet. Det finns alltid en risk att människor försöker utnyttja systemet för egen vinning och även i detta projekt fanns risken att personer deltog endast för att få försörjningsstöd och andra fördelar. Min uppfattning är dock att majoriteten av deltagarna var genuint motiverade av andra skäl. Försörjningsstöd var kanske en förutsättning för att kunna ändra sin livsstil, men knappast det enda motivet till deltagande i projektet för de flesta. Enligt projektledarna och deltagarna själva var det belopp deltagarna fick från försörjningsstödet endast en bråkdel av vad de tidigare ”tjänat” på brott och deltagarna måste själva lägga ner mycket tid och vilja för att få hjälp genom SIG (Samtal med projektgruppen).

Att deltagarna samlades och umgicks på fältkontoret skulle också kunna utgjort ett problem. Min uppfattning är att viss försiktighet krävs när det gäller detta. Det kan finnas risker med att samla en grupp av människor med liknade problem på det här sättet. Risken finns att de istället påverkar varandra negativt, att någon eller några individer återfaller i kriminalitet eller narkotikabruk och drar med sig flera. Men, som tydligt framgick i samtal med projektgruppen och i samtal med deltagarna själva, så känner deltagarna redan varandra. Många av dem har vuxit upp tillsammans och skulle i stor utsträckning ha umgåtts ändå. Att träffas och umgås inom projektet verkar snarare ha haft positiva effekter för dem. Enligt projektgruppen ”pushar

och peppar killarna varandra” (Samtal med projektgruppen), och det var även den uppfattning jag fick i mina intervjuer och av mina fältobservationer.

5.2 Projektets vidareutveckling

5.2.1 Förändringar i arbetsgruppen

Under våren år 2014 slutade två av lotsarna. Därefter arbetade projektet tillsvidare med två lotsar och de två projektledarna, som i mån av behov också fungerade som lotsar, till dess nya lotsar kunde rekryteras. Först under hösten 2014 påbörjades rekryteringen och målet var då att anställa fyra nya lotsar eftersom projektet hade hög arbetsbelastning och många deltagare. Anställningen av nya lotsar tog mycket lång tid, vilket kan ha haft flera orsaker. Enligt projektledarna tog det dels lång tid att få ut en annons om tjänsten då denna måste godkännas i flera led, dels fanns det en viss försiktighet hos projektledarna själva som ville hitta personer som var ”rätt” för jobbet. I denna andra rekryteringsomgång lades ännu större vikt vid personliga egenskaper och något mindre vikt vid tidigare arbetserfarenhet. De sökande intervjuades vid flera tillfällen och fyra valdes ut och dessa träffade även arbetsgruppen (lotsarna). Projektledarna menade att ett ytterligare problem i rekryteringen av nya lotsar var att det då bara återstod cirka ett år av projekttiden. Detta, menade projektledarna, gjorde tjänsten mindre attraktiv för sökande som redan hade fast jobb och inte var beredda att säga upp sig för ett så kort uppdrag (Samtal med projektledare, 20/11-2014, 17/12-2014). Trots att målet var att anställa fyra nya lotsar och efter ett tidsödande rekryteringsarbete anställdes till sist endast en ny lots, under våren 2015. Dessvärre fick den nya lotsen lämna projektet efter cirka sex månader. Man anställde även en tidigare deltagare som projektassistent i början av 2015. Projektassistents uppdrag var att hjälpa till i den dagliga verksamheten, handla mat, ringa deltagare och påminna dem om möten och dylikt.

I början av 2015 sjukskrevs en av projektledarna på obestämd tid på grund av stressrelaterad sjukdom. Efter cirka sex månaders sjukskrivning beslutade hon att inte komma tillbaka till projektet. Sjukskrivningar bland personalen ökade i sin tur arbetsbelastningen ytterligare hos den övriga personalen i projektet. Personalbristen ledde också till att man ibland tvingades stänga kontoret eftersom det, av säkerhets skäl, måste vara bemannat med minst två personer.

Detta var under perioder svårt eftersom både lotsar och projektledare ofta deltog i möten utanför projektets lokaler (Samtal med lots och projektledare, 20/11-2014).

Rekryteringen av ny personal fortsatte under 2015 och när det blev klart att den ena projektledaren inte skulle komma tillbaka beslutade man sig för att anställa två nya medarbetare under hösten 2015. De två nya medarbetarna hade olika yrkesbakgrunder, den ena hade själv bott i området i 30 år och hade lång erfarenhet av arbete i Tensta och Rinkeby, där han arbetat som bland annat fritidsledare. Den andra hade arbetat på Stadsmissionen senaste sju åren med framförallt bostadsfrågor med fokus på hemlöshet i kombination med narkotikabruk (Intervjuer med lotsar 11/11-2015).

Reflektioner

Arbetsbelastning och resurser

Alla i projektgruppen var, som tidigare nämnts, mycket engagerade och hade en vilja att hjälpa deltagarna. Min bedömning är att projektets eventuella framgångar är starkt kopplade till personalens personliga engagemang och roll i lokalsamhället. Jag tror dock att det fanns en risk att man ibland överskattat sin kapacitet. Den höga arbetsbelastningen t.ex. gjorde att lotsarna hade svårt att hinna föra journalanteckningar och att fylla i arbetsplaner och individuella handlingsplaner för deltagarna. En allt för hög arbetsbelastning och brister i dokumentationen kan ha påverkat projektgruppen negativt och i slutändan försämrat kvaliteten av insatserna för deltagarna. Dessutom kan bristande dokumentation ha försämrat kvaliteten på utvärderingen av projektet.

Under projektets andra år blev arbetsbelastningen ännu högre på grund av att två av lotsarna slutade. Att projektet under en lång tid var så pass underbemannat fick också följd. Projektgruppen försökte kompensera för personalbristen genom att arbeta mer, både kvällar och helger, för att deltagarna inte skulle bli lidande. Detta var dock, fullt förståeligt, omöjligt att göra i längden. Kontoret fick ibland, som nämnt, stänga. Projektet drabbades också av sjukskrivningar, som sannolikt hade samband med den mycket påfrestande arbetssituationen.

Brister i arbetsmiljön var ytterligare en faktor som skapade stress och frustration hos projektgruppen, lokalerna svarade inte mot projektets behov. Det fanns i praktiken två fasta datorplatser för sex anställda, de saknade avskilda rum för att gå undan till då de behövde ha enskilda samtal med deltagare, varandra eller för telefonsamtal. Detta var ett stort problem då

de anställda dagligen hanterade konfidentiell information. I praktiken innebar detta att samtal av konfidentiell karaktär och telefonsamtal genomfördes i trapphuset, i bilen eller utomhus. Bristande utrymmen var alltså ett problem redan från projektets start. Frågan togs upp av projektledarna upprepade gånger under styrgruppsmöten (Workshop med projektgruppen, 11/12-2013 och fältanteckningar). Detta uppmärksammades i styrgruppen och under våren 2015 kunde projektet flytta in i nya, större lokaler.

5.2.2 Samarbetet med myndigheter och övriga aktörer

Samverkan med andra myndigheter fungerade enligt projektgruppen överlag bra. En del representanter för några av aktörerna visade dock, framförallt i början, inte den förståelse för målgruppens problematik och behov som projektgruppen hade önskat. Projektledarna tog i dessa fall kontakt med berörda myndigheter och diskuterade situationen. Efter sådana samtal fungerade kontakten bättre, enligt lotsarna och projektledare (Intervju med projektgruppen och projektledares daganteckningar, 24/9-2013).

För att utarbeta samverkansrutiner mellan de olika aktörerna i projektet skapades en arbetsgrupp. Denna bestod av biträdande enhetschefer för ekonomiskt bistånd från båda stadsdelarna, biträdande enhetschefer från All Teamet i Spånga- Tensta och Rinkeby- Kista mottagningen, kriminalvården och Jobbtorget. Arbetsgruppen skulle se till att samverkansöverenskommelser fungerade och förankra beslut hos sina respektive enheter så att alla medarbetare hölls informerade (Kommunikation med projektledare, 12/3-2014). Under våren 2014 författade de olika samverkansparterna tillsammans med projektledarna skriftliga samverkansrutiner som tydliggjorde respektive parter ansvar och begränsningar.

Polisen

Samarbetet med polisen fungerade enligt både projektledare och kontaktpoliser tämligen väl. Till en början fanns en önskan om förbättring i samarbetet både från projektets och från polisens sida. Projektet ville ha snabbare rapportering från polisen i händelse av återfall och polisen ville ha tydligare och snabbare information från projektet om nya deltagare och om projektgruppen misstänkte återfall (Projektledares daganteckningar, 9/9-2013). Hos projektgruppen fanns i samarbetets början en känsla av att kontakten med polisen alltid togs på projektets initiativ och projektgruppen ville ha en mer regelbunden och ömsesidig kontakt, för att kunna hålla

informationen om deltagarna uppdaterad från båda sidor. En god kontakt med polisen skapade bättre förutsättningar för projektgruppen att snabbt agera om de misstänkte en risk för återfall hos någon av deltagarna (Workshop med projektgruppen, 11/12-2013).

Efterhand fungerade kommunikationen med polisen både bättre och snabbare enligt projektledare (Samtal med projektledare, 24/2-2014). Ett problem som gjorts att kontaktpolisernas rapportering om återfall ibland varit långsam var (som jag nämnde tidigare) att systemet med spärrmarkering i polisens system inte alltid uppmärksammades bland kollegor. Om en deltagare i SIG kom i kontakt med polisen (oavsett var i landet) skulle kontaktpoliserna i projektet kontaktas (se avsnitt 4.1.5). Det hände dock att detta inte gjordes eller att det inte gjordes omedelbart i samband med händelsen och då kunde det dröja innan kontaktpoliserna fick reda på det och i sin tur kunde rapportera till projektet (Intervju med kontaktpoliserna, 12/11-2015).

De två kontaktpoliserna gjorde även spontana besök i projektets lokaler, där de fikade och samtalande med deltagare och projektgruppen (Fältobservation, 8/5-2014, projektledares daganteckningar 6/3-2014). Kontaktpoliserna beskrev detta som ett sätt att förbättra relationen mellan polisen och målgruppen och samtidigt som ett sätt att påminna om sin närvaro i projektet (Intervju med kontaktpoliserna, 12/11-2015).

Arbetsmarknadsförvaltningen, Jobbtorg

Inom projektet diskuterades flera möjliga samarbetsformer med arbetsmarknadsförvaltningen (Projektledares daganteckningar, 13/9-2013). Under 2013 började man etablera ett samarbete mellan projektet och det lokala Jobbtorget (som är en del av arbetsmarknadsförvaltningen) (Projektledares daganteckningar, 16/9-2013). En studie- och yrkesvägledare från Jobbtorget började besöka projektet en gång i veckan för att erbjuda rådgivning till deltagarna. Detta arbetssätt blev snabbt populärt och kom att utvecklas vidare (Projektledares daganteckningar, 31/1-2014 & 2/6-2014). Efterhand beslutade man att projektledare eller lotsar istället skulle besöka Jobbtorget i deras lokaler tillsammans med några utvalda deltagare varje vecka. Denna anpassning följde av det alltför stora ”tryck” som uppstod när studie- och yrkesvägledare kom till projektets lokaler. Jobbtorget representant berättade att hon snabbt ”blev känd som hon kunde fixa jobb!” och att det var bättre att projektledarna tog med sig några personer åt gången, dels för att hon inte hann med alla annars och dels för att då kunde projektledarna först göra en

bedömning av vilka deltagare som var redo att börja arbeta (Intervju med representanter från Jobbtorget Kista, 12/10-2015).

Arbetsmarknadsförvaltningen startade under våren 2014 en mer riktad insats för målgruppen genom så kallade arbetslag. Arbetslag var en betald arbetsträning för unga mellan 20 och 25 år med en kriminell eller annan social belastning och för vilka en vanlig ungdomsanställning inte ansågs lämplig. I arbetslagsinsatsen ingick arbetsträning med lön, coachning, info om A-kassa och arbetsmarknadsfrågor, värderingsövningar om till exempel social kompetens och beteendemönster, konsekvensanalys, studie- och yrkesvägledning samt kontinuerlig feedback och återkoppling (Projektledares daganteckningar, 2/4-2014).

Möjligheter att delta i denna insats och ungdomsanställningar fick flera av projektets deltagare bara tack vare samverkan med Jobbtorget. Jobbtorget studie- och yrkesvägledaren beskrev detta samarbete som mycket framgångsrikt och berättade att det gått väldigt bra för majoriteten av projektets deltagare som de arbetat med (Intervju med representanter från Jobbtorget Kista, 12/10-2015). I början av 2016 slutade projektets kontaktpersoner på Jobbtorget (studie-yrkesvägledare och jobb-coach) och ersattes av en ny studie- och yrkesvägledare och en ny jobb-coach som tog vid i samarbetet med projektet.

Även de nya kontaktpersoner på jobbtorg var mycket positiva till samarbetet med SIG och hade flera idéer om hur samarbetet kunde förbättras. De berättade att det har varit en del problem med arbetslagsanställningarna. SIG hade fått ”väldigt många platser” och projektdeltagare hade stått på kö till arbetslag i flera månader utan att få någon coachning: Alla visade sig dessutom inte var redo för att börja i arbetslag. Enligt de nya jobbtorgskontakterna hade de haft mycket problem med droger på arbetslagsanställningarna så under våren beslutade jobbtorget att avvakta lite och jobba mer med förberedelser och planering innan de skickade ut SIG deltagare till arbete istället för att få fram så många jobb som möjligt så snabbt som möjligt. De ville även införa drogtester på arbetsplatserna (Intervju med Jobbtorgsrepresentanter, 7/6-2016).

Här framkom alltså något olika uppgifter beroende på vem man frågade. Min slutsats av detta är att projektet var mycket beroende av individerna som arbetar både i och med projektet. Enligt statistik som jobbtorget själva har tagit fram har 108 personer kommit till Jobbtorget via projektet under perioden januari 2014 – november 2016. 96 av dessa har skrivits in hos jobbtorget (15 av dessa 96 har skrivits in två eller fler gånger). SIG deltagarna har i snitt varit inskrivna hos jobbtorget 8,9 månader. 38 deltagare har erbjudits arbetslagsanställningar och 16 har erbjudits ungdomsanställningar. Däremot saknas uppgifter om hur många som faktiskt

fullföljt dessa anställningar (en del har bara dykt upp en dag på arbetsplatsen) så det är inte möjligt att dra några slutsatser om hur framgångsrik denna insats faktiskt var utifrån dessa uppgifter.

Ärenden rörande 19 deltagare från projektet har emellertid avslutats av Jobbtorget efter att de har anvisats ett ordinarie arbete. Ytterligare 50 personers ärenden har avslutats av annan anledning (till exempel att deltagaren inte hållit kontakten). De resterande var fortfarande aktiva hos Jobbtorget vid tiden för data insamlingen (Statistik över SIG deltagare från Annika Davén, Jobbtorget Kista 7/12-2016). Dessa utfall ses som mycket framgångsrika av projektgruppen, eftersom denna målgrupp har haft mycket svårt att få jobb tidigare och saknar erfarenhet.

Arbetsförmedlingen

De flesta deltagarna skrev, som tidigare nämnts, in sig hos Arbetsförmedlingen när de började i projektet. Några deltagare skrevs dock ut av Arbetsförmedlingen på grund av att de inte skötte sin planering med Arbetsförmedlingen. (Projektledares daganteckningar, 29/10-2013). Projektet möttes inledningsvis av viss irritation från Arbetsförmedlingens sida i samband med att flera deltagare hoppade av en utbildning som Arbetsförmedlingen hade ordnat platser till. Projektgruppen menade att de hade förståelse för denna reaktion, men samtidigt att Arbetsförmedlingen borde ha förståelse för denna specifika målgrupps problematik (Intervju med projektgruppen, 28/11-2013).

För att underlätta kontakten mellan deltagarna och Arbetsförmedlingen beslutade Arbetsförmedlingen och projektgruppen i början av 2014 att en arbetsförmedlare skulle komma till projektets lokaler en eftermiddag i veckan för att träffa deltagare. Detta arrangemang tycktes fungera bättre (Projektledares daganteckningar 9/1-2014).

Frivården

Ett samarbete med frivården initierades under våren 2014 och det beslutades att en representant från frivården skulle komma till fältkontoret en gång i månaden för att träffa de deltagare som hade kontakt med frivården på plats i projektets lokal (Projektledares daganteckningar, 21/3-2014). Frivårdens representant berättade att hon såg mycket positivt på samverkan med projektet och att arbetet med frivårdsklienterna blev mycket effektivare när de deltog i SIG. Hon menade att eftersom dessa personer hade så många behov på olika nivåer och frivårdens

huvuduppdrag var att arbeta mot kriminella attityder så gick detta uppdrag lättare när deltagarna samtidigt fick hjälp från SIG (Intervju med Frivårdens representant, 16/10-2015).

Boenden

Många av projektets deltagare saknade stabila boenden, flera flyttade runt bland vänner. Många deltagare fick lösa sina boendesituationer genom att bli inneboenden hos familjemedlemmar. Några av deltagarna fick tillfälliga boende genom Snabba Boende. Av dessa var det några som misskötte sig och inte följde boendets regler. Projektgruppen informerades då om detta genom beställande handläggare från socialtjänsten och hade samtal med de deltagare som är placerade på det aktuella boendet (Projektledares daganteckningar, 23/9-2013). Några deltagare sades upp från boendet på grund av att de upprepat misskött sig och brukat droger på boendets område (Projektledares daganteckningar, 2/10-2013). I samband med att deltagare sades upp från boenden framkom att det fanns en del missförstånd, bland andra myndigheter, kring projektets syfte och ansvar. Projektledaren blev vid ett tillfälle uppringd av en handläggare och ombedd att informera deltagaren om att han måste lämna boendet. Detta var den handläggande socialsekreterarens ansvar (Projektledares daganteckningar, 7/10-2013). Att lägga över detta på projektet kunde förstöra det förtroende som byggts upp mellan deltagaren och projektet.

Försörjningsstöd, socialtjänsten

I november 2013 beslutades om ett tillfälligt inskrivningsstopp för nya deltagare till projektet. Det höga antal deltagare i projektet som fick försörjningsstöd ansågs ha inneburit en alltför stor kostnad för socialtjänsten (Projektledares daganteckningar, 13/11-2013). Inskrivningsstoppet i försörjningsstöd skulle vara kvar till dess projektet kunde visa på positiva resultat i form av att deltagare blivit självförsörjande genom arbete eller studier, det vill säga inte längre var i behov av försörjningsstöd. Spånga-Tenstas stadsdelsdirektör begärde en sammanställning av projektets deltagare för att kunna göra en prognos för utvecklingen. Projektledarna menade dock att det var viktigt att betrakta detta som en tillfällig kostnad och en långsiktig investering (Projektledares daganteckningar, 13/11-2013). Under våren 2014 upphörde inskrivningsstoppet igen och projektet kunde åter ta in nya deltagare.

Sammanfattningsvis

Projektet hade långt många fler deltagare än vad som någon av de inblandade aktörerna initialt förväntat sig. Projektledarna förmodade att det var därför som de andra myndigheterna inte ansåg sig ha tillräckliga resurser för att ta emot det höga antalet deltagare. Projektets syfte var att samordna myndighetsinsatser och underlätta anpassningsprocessen för sina deltagare (Projektplanen). Projektgruppen stötte dock på en del hinder, de upplevde att dem olika myndigheterna ibland saknade tydliga riktlinjer för hur de skulle arbeta med projektets deltagare och de kände sig ibland motarbetade av handläggare som saknade förståelse för målgruppens problematik. Detta var ett övergripande problem som gäller både försörjning, boende och sysselsättning (Projektledares daganteckningar, 30/4-2013 och Workshop med projektgruppen 11/12-2013).

När det gäller samverkan med myndigheter och andra aktörer, var det tydligt att det till en början var oklart för de olika parterna vad projektet skulle och kunde göra och hur de berörda myndigheterna skulle arbeta med projektets deltagare. Detta uttrycktes så här i projektledares daganteckningar,

”Nu är det viktigt att tydliggöra vem som gör vad. SIG är inte arbetsförmedling, bostadsförmedlingen eller frivård. Vi ska inte uppfinna hjulet igen. Vi ska samordna, skapa arbetsrutiner för att jobba med målgruppen och utifrån individuella behov hitta de aktörer som ska agera kring personen. Nu är vi där, vi håller på att tydliggöra rollerna och hitta nya lösningar men **de andra aktörerna i projektet måste nu ta en mer framträdande roll.**” (Projektledares daganteckningar, 13-14/11-2013).

Under våren 2014 upprättades samverkansrutiner mellan projektet och dess samverkansparter vilket förbättrade samarbetena, enligt projektledarna. Efterhand fick en eller några personer på de olika myndigheterna i uppdrag att arbeta mot projektet, till exempel på Frivården, arbetsförmedlingen och arbetsmarknadsförvaltningen. Detta tydliggjorde och förbättrade samverkan ytterligare.

Reflektioner

Att samordna myndigheter

Min uppfattning är att engagemanget var stort hos de ovan nämnda myndigheterna och förvaltningarna. Samtliga berättade om hur viktigt detta projekt var (Intervjuer med representanter och myndigheter). I praktiken fanns det dock en del brister och det var till en början mycket oklart för de olika parterna (kriminalvård, arbetsförmedling, arbetsmarknadsförvaltning) *hur* de skulle arbeta med projektet, detta blev emellertid tydligare ju längre tid som gick. Man hittade engagerade kontaktpersoner på myndigheter och hos andra samverkansparter som var mycket positiva till att arbeta med SIG. Kontaktpersonerna på de olika myndigheterna berättade dock att det var svårt att sprida information och kunskap om SIG på sina respektive arbetsplatser och bland sina kolleger (Intervju med kontaktpolis, 12/11-2015 och Intervju med frivårdens representant 16/10-2015).

Ett problem kvarstod således, nämligen vad händer när dessa engagerade kontaktpersoner slutar, blir sjukskriva eller får andra arbetsuppgifter. För att samverkan ska bli hållbar krävs att samverkansrutinerna förankras hos de olika myndigheterna, inte bara hos enstaka individer på myndigheten.

Viktigt att notera är att detta projekt involverade två olika stadsdelar vilkas förvaltningar hade olika arbetssätt och rutiner. Till exempel fick projektgruppen erfara att Spånga- Tensta stadsdelsförvaltning och Rinkeby- Kista stadsdelsförvaltning hade olika rutiner när det gäller bedömningar av vilka som beviljades försörjningsstöd (Fös) (Projektledares daganteckningar, 2/9-2013). Detta skulle enligt min uppfattning kunnat utgöra ett problem; deltagarna träffades, umgicks och pratade med varandra på fältkontoret. Kännedom om att deltagare från den ena stadsdelen hade lättare att få försörjningsstöd än deltagare från den andra skulle kunnat skapa en känsla av orättvisa och irritation. Detta verkade dock inte inträffa. Istället diskuterade projektgruppen med Fös- handläggarna och jobbade för att deltagarna skulle få det stöd de behövde. Enligt projektgruppen visade deltagarna förståelse och uppskattning gentemot lotsarnas arbete (Projektledares daganteckningar, 2/9-2013 och samtal med projektgruppen).

6. Fas 3 – Projekttidens slut och omorganisering

Projektet med sociala insatsgrupper skulle ha pågått i tre år, varefter det skulle beslutas om SIG skulle bli en permanent verksamhet i stadsdelarna eller inte. Under hösten 2015 diskuterades huruvida sociala insatsgruppers verksamhet i stadsdelarna skulle bli permanent i Spånga-

Tensta och att ytterligare en verksamhet med sociala insatsgrupper skulle startas upp i Rinkeby-Kista stadsdel. Projektgruppen från Rinkeby- Tensta skulle under år 2016 vara med i uppstarten av denna verksamhet (Samtal med projektledare, 3/12-2015). Inför årsskiftet 2015/2016 beslutades dock istället att SIG skulle fortsätta sin verksamhet i projektform ytterligare ett år, fram till januari 2017, och innan dess skulle ett nytt beslut fattas om SIGs framtid.

Under sommaren 2015 skedde en strukturell omorganisering, sociala insatsgrupperna för unga vuxna, som tidigare varit ett projekt under All- teamet på Individ och Familjeomsorgen, blev istället en verksamhet inom den nya avdelningen Stadsdelsutveckling på Spånga- Tensta stadsdelsförvaltning (Samtal med projektledare).

Under våren 2016 tillsattes en utredning för att undersöka vilken form av SIG som skulle vara mest lämplig i framtiden. Att man skulle fortsätta med SIG i någon form verkade självklart. Det rörde sig i huvudsak om två möjliga alternativ 1) SIG skulle dela på sig så att en SIG arbetar i Rinkeby och en i Tensta. 2) de ska fortsätta på samma sätt som en SIG som jobbar mot båda stadsdelarna.

De anställda i projektet ville själva att verksamheten skulle delas in i två eftersom det var, enligt dem, påfrestande att arbeta mot två olika stadsdelsförvaltningar med olika regler och arbetssätt. De ansåg att det skulle vara bättre och effektivare att dela på sig och jobba mot varsin stadsdel, även om de fortfarande skulle kunna samarbeta i viss mån. Det som talade emot detta alternativ var att det skulle krävas större resurser från stadsdelarna och från polisen. Polisen ville att de skulle fortsätta som en SIG, enligt projektledaren, för att det skulle innebära mer arbete för polisen att samarbeta med två SIG (Samtal med projektledare 8/6-2016).

Styrgruppsmöte hölls 20/6-2016 där utredningen skulle presenteras. Rinkeby- Kista stadsdelsförvaltningen anförde vid mötet att de ville ha mer betänketid och beslutet sköts upp till september 2016. Till slut beslutades att Spånga-Tensta permanentar verksamheten med SIG där de kommer att bli en egen enhet inom stadsdelsförvaltningen. Spånga-Tensta kommer att skriva ett tvåårsavtal med Rinkeby-Kista så att Rinkeby-Kista kommer att köpa tjänster från Spånga-Tensta. I praktiken kommer SIG således att fortsätta sitt arbete på samma sätt som under projekttiden med samma personal. Ytterligare en samordnare kommer att anställas (Korrespondens med projektledare, 23/11-2016).

7. Sammanfattning och reflektioner

I projektets början var otydligheten och de bristfälliga riktlinjerna för hur de olika aktörerna skulle samverka och arbeta med projektets deltagare ett stort hinder för detta projekts framgång. Projektet hade många intresserade deltagare men upplevde att det gick långsamt att slussa vidare deltagarna till berörda myndigheter. Efter hand skapades samverkansrutiner och kontaktpersoner utsågs hos de olika samverkansparterna vilket hade mycket positiva effekter. Både projektets anställda och kontaktpersonerna på de olika myndigheterna beskrev samarbetet som mycket givande. Man hittade nya vägar att arbeta med SIG deltagarna och flera deltagare tog sig in på arbetsmarknaden eller påbörjade utbildningar med hjälp av projektets stöd och ett gott samarbete med bland annat Jobbtorget (Fältanteckningar och intervjuer med deltagare).

Resultaten från denna processutvärdering och från intervjuerna med deltagare är mycket positiva och tyder på att sociala insatsgrupper behövs och fyller en viktig funktion. Projektet arbetade inte enbart med samverkan mellan myndigheter. Det bidrog även med stöd i kontakten med myndigheter, motivation, råd och rutiner, faktorer som är nödvändiga för att deltagarna skulle kunna utnyttja samhällets resurser. Vilka effekter detta får på brottsligheten hos deltagarna och i området återstår dock att se.

En stor del i projektets framgång har varit dess tillgänglighet och att personalen som arbetar både i projektet och hos deras samverkansparter är mycket engagerade i arbete. Man har helt enkelt rekryterat eldsjälar som även arbetar på sin egen fritid för att hjälpa projektdeltagarna. Detta är beundransvärt, men vad händer när dessa personer byter jobb, blir sjukskrivna eller går i pension?

Samma faktorer som gör denna typ av projekt framgångsrika gör dem också sårbara. En verksamhet som är så bunden till enskilda medarbetare är mycket svårt att göra till ett långsiktigt hållbart arbetssätt. Projektet har också haft problem på grund av hög arbetsbelastning, underbemanning och relativt stor personal omsättning under de fyra åren. Under en period då en av projektledarna och flera lotsar slutade var situationen mycket besvärlig. Man kan nog påstå att det var den andra projektledarens mycket stora engagemang, goda förankring i lokal området och skicklighet som var projektets största tillgång.

Projektets samverkan med olika myndigheter och andra samverkansparter har utvecklats och förändrats under projekttiden. Trots detta kan inga tydliga skillnader ses i intervjudeltagarnas

svar på frågor om deras upplevelser av projektets förmåga att hjälpa dem upphöra med brottslighet eller annat antisocialt beteende. Undantaget några av de allra första deltagarna som upplevde att de fick vänta länge på att ”någonting hända”. Detta kan förklaras med att då de första deltagarna skrevs in hade projektet inte ännu kommit igång med samverkan. Bortsett från detta har svaren sett mycket lika ut under hela perioden för datainsamlingen (juli 2013-november 2016) trots förändringar i samverkansformer, kontaktpersoner på myndigheter och personal i projektet. Detta kan dels förklaras med att vissa nyckelpersoner funnits med under hela projektet, dels att mycket av den hjälp som deltagarna behövde var socialt stöd och stöd i kommunikationen med myndigheterna samt försörjningsstöd.

8. Referenser

Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber

Nilsson, Anders (2002). *Fånge i marginalen: uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*. Diss. Stockholm : Univ., 2002

God forskningssed – Vetenskapsrådets rapport 1:2011

SOU:2010:15”Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp”.

Projektplanen

Daganteckningar

Intervjuer

<http://www.stockholm.se/-/Kontakt/Kontakta-oss/?term=216510>

<http://www.stockholm.se/Arbete/Fran-bidrag-till-jobb/Jobbtorg-Stockholm/Har-finns-Jobborg-Stockholm1/>

<http://www.svenskabrukarforeningen.se/node/5185>

<http://www.kramimoa.se/>

<http://www.ne.se/myndighetsutövning>

9. Bilagor

Bilaga 1.

Stadsdelsförvaltningarna och Arbetsmarknadsförvaltningen

Arbetsmarknadsförvaltningens uppdrag är att ”skapa effektiva insatser för att fler stockholmare ska hitta ett arbete eller börja studera. Alla stadens resurser samlas för att hitta samarbeten och utbyten mellan olika verksamheter för att minska arbetslösheten och få fler att bli självförsörjande” (stockholm.se, 5/4-2013).

Arbetsmarknadsförvaltningen har tre huvudområden; Jobbtorg, SFI (svenska för invandrare) och Vuxenutbildning. I Stockholm finns sex lokala Jobbtorg, dessa samarbetar med stadsdelarnas alla arenor som jobbar med eller kommer i kontakt med ungdomar. Jobbtorgen riktar sig mot alla arbetslösa med försörjningsstöd (Intervju med Karin Bech, Arbetsmarknadsförvaltningen, 15/3-2013). 2013 fanns två träffpunkter för ungdomar i stadsdelen Rinkeby- Kista, varav en riktade sig till ungdomar mellan 16 och 24 och det andra till ungdomar under 20 år. Dessa hade således viss åldersmässig överlappning med målgruppen i projektet och samarbetade med Jobbtorgen (Intervju med Susanne Tengberg, Rinkeby-Kista Stadsdelsförvaltning, 13/3-2013). I Kista fanns ett särskilt Jobbtorg för Ungdomar – Fokus Unga⁸. Fokus Unga hade också samordningsansvaret för särskilda ungdomsprojekt som arbetsmarknadsförvaltningen bedrev i syfte att ge förstärkt stöd för unga arbetslösa (Intervju med Karin Bech, Arbetsmarknadsförvaltningen, 24/4-2013).

Arbetsmarknadsförvaltningen arbetade även med det kommunala uppföljningsansvaret. Detta innebar att de följde upp ungdomar som inte börjat på gymnasiet alternativt hoppat av gymnasieutbildning. Denna uppföljning riktades till personer mellan 16-19 år, således var projektets deltagare inte aktuella för denna insats men de kunde ha varit det tidigare (Intervju med Karin Bech, Arbetsmarknadsförvaltningen, 24/4-2013).

⁸ Huvudmålgruppen för Fokus Unga är unga med försörjningsstöd. Fokus Unga har även öppet hus en kväll i veckan för alla unga på Järvafältet som vill komma och prata arbete, studier och framtidsfrågor eller träffa en studie- och yrkesvägledare (Karin Bech, Arbetsmarknadsförvaltningen, 24/4-13).

Målgruppen (20-29) nåddes även via MERIT, ett projekt inom Fokus Unga, som hade i uppdrag att arbeta uppsökande mot unga som varken studerade eller arbetade och som bodde i någon av stadsdelarna runt Järvafältet. MERIT riktade sig till unga mellan 16 och 29 år som hade försörjningsstöd och var inskrivna i Jobbtorg Stockholm, eller deltog i Arbetsförmedlingens ungdomsgaranti, alternativt hade hamnat helt utanför systemen och som bodde i Järvaområdet (Intervju med Susanne Tengberg, Rinkeby-Kista Stadsdelsförvaltning, 13/3-2013). Skillnaden mellan MERIT:s målgrupp och målgruppen i projektet var att projektet riktade sig mot *livsstilskriminella* i åldern 20-29 år. Dessutom krävde projektet att deltagarna lämnade samtycke till informationsutbyte mellan berörda myndigheter (Projektledares daganteckningar, 20/2-2013).

Det fanns även ett projekt som kallades FILUR inom Fokus Unga som hade en delvis överlappande målgrupp. FILUR riktade sig mot ungdomar från jobbtorgen mellan 16-24 år, som hade svårt att hitta sysselsättning (Intervju med Karin Bech, Arbetsmarknadsförvaltningen, 15/3-2013).

Frivården och Kriminalvården

”Huvudregeln är att om du behöver t.ex. någonstans att bo, ett arbete eller vård ska du få hjälp via samhällets ordinarie resurser, precis som alla andra medborgare. Kriminalvårdens roll är att utreda och vid behov förmedla hjälpen.”(KV, 2013).

Frivården är i kontakt med kriminalvårdsklienten både innan straffet börjar avtjänas och under strafftiden. Alla kriminalvårdsklienter har en handläggare som bland annat har till uppgift att göra upp en plan för vad man ska göra under strafftiden och vid frigivningen. Kriminalvården deltog även i samarbetet Krami (se nedan) (Intervju med Gunnar Wretling, Frivården, 8/3-2013).

Kronofogden

Kronofogdens uppdrag är att driva in skulder, hantera ansökningar om betalningsföreläggande, bedöma ansökningar om skuldsanering och arbeta förebyggande (Kronofogden, 2013). En del av deltagarnas problembild bestod i att de hade stora skulder till följd av bland annat skadestånd efter brott de begått (Projektledares daganteckningar, 14/5-2013). För att informera deltagarna om skuldsanering⁹ ordnade projektgruppen med föreläsningar med skuld- och budgetrådgivare på fältkontoret (Lots daganteckningar, 19/-2013 och samtal med projektgruppen 28/11-2013).

Försäkringskassan

Försäkringskassan arbetar inte, enligt egna uppgifter, på något särskilt sätt mot målgruppen men de ansåg att det var ett viktigt arbete med sociala insatsgrupper och att det var viktigt för Försäkringskassan att vara en part i det (Intervju med Karin Daun, 14/3-2013, Försäkringskassan).

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen arbetar redan aktivt mot denna målgrupp genom samarbetet Krami (se nedan).

Krami

Krami var ett samarbete mellan Kriminalvården, Arbetsförmedlingen, och kommuner. Syftet med samarbetet var att underlätta för kriminalvårdens klienter att komma in på arbetsmarknaden (Intervju med Gunnar Wretling, Frivården, 8/3-2013). Syftet med Krami var att myndigheternas samarbete skulle ge bättre förutsättningar för klienterna att få och behålla arbete och därmed minska återfallen i brott. Krami arbetade med yrkesinriktad rehabilitering och vände sig till vuxna män och kvinnor som på grund av sin kriminella och sociala bakgrund har haft svårt att

⁹ Skuldsanering innebär i korthet att en individ befrias från ansvaret att betala sina skulder, ett krav för skuldsanering är att individen inte bedöms kunna betala sina skulder inom överskådlig tid. En betalningsplan upprättas och sträcker sig vanligen över fem år, under denna tid lever individen på existensminimum, om denna plan sköts under de fem åren befrias individen därefter från sitt betalningsansvar (Kronofogden, 2013).

få arbete eller utbildning. Metoden de använde byggde på konsekvenspedagogik, att lära sig att förstå sambandet mellan sina handlingar och konsekvenserna av dessa (<http://www.kramimoa.se/>).

Utvärdering av Social insatsgrupp 20-29

- Delrapport 2, Deltagarna i SIG

20-12-2016

Av: Alexandra Zamparutti

Sammanfattning

Denna rapport är en del av Stockholms universitets utvärdering av projektet med sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta. Deltagarna i projektet var unga vuxna i åldersgruppen 20-29 som saknade fast sysselsättning, som huvudsakligen försörjt sig genom kriminalitet och som i övrigt levt under dåliga sociala förhållanden.

Syftet med denna del av utvärderingen är att, utifrån de intervjuades egna berättelser, beskriva deras bakgrund. Fokus i intervjuer lades på hur deltagarna såg på sitt deltagande i projektet och om de uppfattade att projektet hjälpte dem att upphöra med brottslighet och annat antisocialt beteende. I kvalitativa livsförloppsintervjuer har deltagarna ombetts berätta fritt om sin familj, uppväxt, utbildning, arbete, kriminalitet, narkotikabruk, myndighetskontakter och deltagande i en social insatsgrupp. 49 av projektets ca 125 deltagare har intervjuats.

Resultaten analyseras utifrån ett livsförloppsperspektiv utifrån teorierna om sociala band och differentiella associationer.

Resultaten tyder på att deltagarna under sin uppväxt var exponerade för flera riskfaktorer för framtida brottslighet, bland annat svaga sociala band till skola och familj. De intervjuades brottsliga karriärer började ofta med snatteri, olovlig körning och narkotikabruk. För vissa började problemen redan i nio-tio års ålder och för andra i mitten av tonåren. Brottsubuten tycks för många ha skett tillsammans med kamrater. I övergången till vuxen ålder hade de intervjuade ofta svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Detta kan kopplas till deras svaga band till samhället och den stigmatisering som följde med att finnas i brottsregistret. De intervjuade berättade att de ville delta i projektet för att förändra sina liv och att de behövde stöd för att kunna göra detta. Deltagarna själva såg hjälp och stöd i kontakten med myndigheterna som den viktigaste hjälp de behövde från projektet. De ville ha hjälp med att söka försörjningsstöd, hitta sysselsättning, stabilisera sin boendesituation samt att få ordning på sin ekonomi och sina skulder, något de upplevt som svårt att göra på egen hand.

Projektets målsättning var att stärka deltagarnas band till samhället, både banden till arbetsmarknaden och relationer till myndigheterna. Denna målsättning överensstämmer väl med deltagarnas förväntningar på projektet. Överlag berättade de intervjuade att de var nöjda med den hjälp de fick från projektet och att de kommit mycket längre än vad de tidigare gjort på egen hand i sina försök att upphöra med brott.

Som det har framgått ovan har endast 40 procent av deltagarna intervjuats. Det finns en anledning att tro att de deltagare som inte intervjuats hade större sociala problem än de intervjuade och möjligen även något annorlunda attityder till projektet.

|

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund till sociala insatsgrupper	4
1.2 Sociala insatsgrupper i Rinkeby- Tensta	5
1.3 Syfte och disposition	6
2. Teori och tidigare forskning	7
2.1 Social kontrollteori och differentiella associationer	7
2.2 Livsförloppsperspektivet	9
2.3 Livsförloppet och social kontrollteori	10
4. Metod	14
4.1 Kvalitativ intervju	14
4.2 Urval och bortfall	14
4.3 Intervjuer	16
4.4 Forskningsetik	16
5. Resultat	17
5.1 Bakgrund och familjeförhållanden i barndomen	17
5.2 Skolåldern	19
5.2.1 Utbildning	19
5.2.2 Arbete	24
5.2.3 Kriminalitet och myndighetskontakter	25
5.2.4 Familj	31
5.3 Vuxenlivet	32
5.3.1 Utbildning	32
5.3.2 Arbete	33
5.3.3 Kriminalitet och myndighetskontakter	36
5.3.4 Familj	40
5.4 Projektet	42
5.4.1 Hur kommer deltagarna till projektet?	42
5.4.2 Varför vill deltagarna vara med i projektet?	43
5.4.3 Vad vill deltagarna ha för hjälp från sociala insatsgruppen?	45
5.4.4 Tycker deltagarna att de får den hjälp de behöver från projektet?	46
6. Sammanfattande diskussion och slutsatser	48
7. Referenser	52
8. Bilagor	55

1. Inledning

Vid årsskiftet 2012/2013 startade ett projekt med sociala insatsgrupper i stadsdelarna Rinkeby och Tensta i Stockholm. I samband med att projektet startade fick Stockholms universitet i uppdrag av Stockholms stad att genomföra en utvärdering av projektets arbete. Utvärderingen består av två delar, en processutvärdering och en effektutvärdering. Syftet med utvärderingen var dels att beskriva hur detta projekt etablerades och hur arbetsrutiner utvecklades (processutvärdering), dels att ta reda på om verksamheten uppnådde sina mål, det vill säga vilka effekter projektets arbete fick eller inte fick på brottsligheten (effektutvärdering).

Nedan följer en kort sammanfattning av vad sociala insatsgrupper är och hur de arbetar. För en mer detaljerad beskrivning av detta projekts uppbyggnad och arbetssätt, se Utvärdering av sociala insatsgrupper, Delrapport 1 – Processutvärdering.

1.1 Bakgrund till sociala insatsgrupper

Arbetet med sociala insatsgrupper har sitt ursprung i SOU 2010:15¹. Syftet var att socialtjänsten, som hade huvudansvaret, skulle bilda sociala insatsgrupper tillsammans med den lokala polisen. De sociala insatsgruppernas arbete skulle riktas till unga som riskerade att hamna i (eller befann sig i) kriminella nätverk. Detta skulle motverkas genom att skapa individuella handlingsplaner för de unga. Handlingsplanerna skulle vara dynamiska och kunna anpassas efter de enskilda individernas behov. Även Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, missbrukarvården och psykiatrin samt ideella organisationer och näringslivet kunde kopplas till de sociala insatsgruppernas arbete (SOU 2010:15). Sociala insatsgruppers uppdrag var alltså att genom myndighetssamverkan *mobilisera* samhällets *befintliga* resurser för att minska kriminaliteten och öka tryggheten, både för de deltagande individerna och för medborgarna i samhället.

¹Regeringen beslutade i februari 2009 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att föreslå åtgärder för att förhindra kriminella grupperingar i samhället. Länspolismästare Carin Götblad utsågs till särskild utredare. Resultatet av utredningen presenterades i SOU 2010:15 "Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp", där bland annat sociala insatsgrupper föreslogs som åtgärd.

1.2 Sociala insatsgrupper i Rinkeby – Tensta

Målgruppen för projektet i Rinkeby och Tensta var unga vuxna i åldersgruppen 20-29 som saknade fast sysselsättning (arbete/studier), som huvudsakligen försörjde sig genom brott och som levde under dåliga sociala förhållanden. Dessa personer hade tidigare varit i kontakt med socialtjänst och polis under uppväxten och hade inte lyckats skapa en socialt trygg tillvaro i vuxen ålder (Projektplanen, 2013). För att delta i sociala insatsgrupper krävdes att deltagarna gav sitt samtycke till att lyfta sekretessen kring deras personliga uppgifter, detta för att möjliggöra ett samarbete mellan olika myndigheter.

Organisatoriskt låg projektet, initialt, som en egen enhet under All-teamet² på Individ- och Familjeomsorgen i Spånga-Tensta (Projektledares daganteckningar, 5/3-2013). I detta projekt samverkade stadsdelsförvaltningarna Spånga-Tensta och Rinkeby-Kista, Polismyndigheten, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kriminalvården, Frivården, Stockholms läns landsting, Arbetsmarknadsförvaltningen, Socialförvaltningen och Kronofogden. Dessa aktörer fanns representerade i projektets *styrgrupp*. Styrgruppsmöten hölls kontinuerligt där *projektledarna* och styrgruppsrepresentanterna gemensamt diskuterade projektets utveckling (Projektplanen, 2013).

I projektet arbetade två projektledare som hade till uppdrag att skapa samverkan mellan de olika samarbetsparterna och ansvara för projektets dagliga arbete. Under projektledarna arbetade så kallade *lotsar*. Det var lotsarna som skulle arbeta närmast deltagarna och hjälpa dem i kontakter med myndigheterna. Lotsarna arbetade som coacher och fanns där som ett stöd när deltagarna behövde det. Individuella bedömningar gjordes kontinuerligt för att anpassa insatsen efter den enskilde individens behov och önskemål (Projektledares daganteckningar, 8/3-2013). Fokus låg på att hjälpa deltagarna in på arbetsmarknaden, att ge dem stöd i att utbilda sig, hitta stabila boenden och att förbättra relationen mellan deltagarna och myndigheterna.

Polisen hade en central uppgift i de sociala insatsgrupperna. Polisen var bland annat initiativtagarna till projektet och närpolischefen medverkade även vid rekryteringen av projektledarna. Utöver deltagande i uppbyggnaden av projektet hade polisen även utsett två så kallade kontaktpoliser. Kontaktpoliserna var nära kopplade till projektet och deras uppgift var

² All-teamet är ett samarbete mellan Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning och Stockholms läns landsting som arbetar med beroende och missbruk hos personer över arton år och har ansvar för beroendevård och socialpsykiatri i stadsdelen Spånga-Tensta (Stockholm.se, 17/3-2013).

att tillsammans med projektets anställda välja ut lämpliga deltagare. Deltagarna som skrev in sig i projektet markerades sedan i polisens elektroniska system. Om någon deltagare i projektet blev gripen, oavsett var i landet detta skedde, så skulle kontaktpoliserna genast få reda på detta. Kontaktpoliserna i sin tur skulle underrätta projektledningen om gripandet. (Intervju med Erik Åkerlund, dåvarande närpolischef 10/7-2013, projektledares daganteckningar, 27/3-2013).

Intresset för att delta i projektet var mycket stort i området. Under de fyra åren arbetade projektet med mellan 20 och 40 aktiva deltagare åt gången (främst beroende på tillgänglig personal och resurser) och de hade ständigt personer på väntelista för att få komma in i projektet. Unga människor i området tog själva kontakt med projektledarna på projektets fältkontor i Tensta. Även föräldrar till ungdomar kontaktade projektledarna och ville att deras unga skulle få en plats i projektet (Intervju med projektledare 22/2-2013). Projektledarna kontaktades även av tjänstemän inom kriminalvården, av socialsekreterare och av polisen som föreslog personer som de tyckte skulle passa i projektet och som var intresserade av att delta (Projektledares daganteckningar 5/2-2013).

1.3 Syfte och disposition

Det övergripande syftet med denna studie är att, utifrån de intervjuades egna berättelser, ge en bild av bakgrunden hos deltagarna i projektet sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta, samt att undersöka hur deltagarna såg på sitt deltagande i projektet och om de uppfattade att projektet hjälpte dem att upphöra med brottslighet och annat antisocialt beteende. Ett delsyfte är att undersöka om projektet nådde den målgrupp³ som definierats i projektplanen.

Efter den korta sammanfattningen av projektets struktur och arbete ovan kommer jag nu att övergå till den del av utvärderingen som fokuserar på projektets deltagare. Här ämnar jag ge en beskrivning av projektets deltagare⁴, hur de kom till projektet och hur de själva såg på sitt deltagande i projektet. Denna del av utvärderingen är baserad på deltagarnas egna berättelser, utifrån vad de själva berättat i intervjuer med mig.

³ Målgruppen är unga vuxna i åldersgruppen 20-29 i Rinkeby och Tensta som saknar fast sysselsättning (arbete/studier), huvudsakligen försörjer sig genom brott och lever under dåliga sociala förhållanden. Målgruppen har tidigare varit i kontakt med socialtjänst och polis under uppväxten och har inte lyckats skapa en socialt trygg tillvaro i myndig ålder (Projektplanen).

⁴ Begreppet *deltagare* syftar på deltagarna i sociala insatsgruppen, ibland benämns de även *respondenter*, *de intervjuade* eller *målgruppen*.

Rapporten inleds med en kort genomgång av teori och tidigare forskning sedan beskrivs metoden för utvärderingen och etiska aspekter diskuteras. Därefter presenteras resultaten med hjälp av citat ur intervjuerna och resultaten diskuteras utifrån de presenterade teorierna och den tidigare forskningen. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion och slutsatser.

2. Teori och tidigare forskning

Som redan nämnts i inledningen, och som beskrivits utförligt i Utvärdering av sociala insatsgrupper, Delrapport 1 – Processutvärdering, så var det övergripande målet för projektet att deltagarna skulle upphöra med kriminalitet. Detta skulle ske genom att projektet erbjöd hjälp och stöd till deltagarna för att hitta arbete, utbildning och boende och för att förbättra relationen mellan deltagare och myndigheter. Detta arbete kan tydligt kopplas till Travis Hirschis teori om social kontroll, där kriminalitet ses som ett avvikande från samhällets normer som är möjligt när banden till det konventionella samhället och dess institutioner är svaga (Hirschi, 1969:16). Hirschis teori har vidareutvecklats av Sampson och Laub som menar att social kontroll kan förklara både stabilitet och förändring i kriminalitet över livsförloppet (Sampson & Laub, 1993:6ff). Projektet arbetade med att stärka deltagarnas band till samhällets institutioner och på så sätt hjälpa dem upphöra med kriminalitet.

2.1 Social kontrollteori och differentiella associationer

Enligt teorin om social kontroll är avvikande och kriminella handlingar ett resultat av individer saknar band till eller har svaga band till det konventionella samhället (Hirschi, 1969:16). Travis Hirschi beskrev fyra typer av band till samhället som hindrar människor från att avvika från normer: anknytning, åtaganden, delaktighet och övertygelse.

Sociala band uppstår genom att människor på olika sätt interagerar med sin sociala miljö. En stark *anknytning* till andra människor är, enligt Hirschi, grunden till internalisering av normer och därigenom till vårt samvete. En individ som har en svag anknytning till andra har inte i tillräcklig utsträckning internaliserat samhällets normer och är därför ”fri” att bryta mot normen och agera i strid mot andra människors förväntningar och önskemål. (Hirschi, 1969:17f).

Vidare investerar människor sin tid och energi i olika aktiviteter som utbildning, arbete och att skapa sig ett gott rykte i samhället. Att begå en avvikande handling, till exempel ett brott, innebär att man riskerar att förlora det som man investerat genom tidigare konventionella handlingar. I den sortens band, Hirschi kallar dem för *åtagande*, finns alltså en rationell aspekt där risker kan vägas mot vinster. Om man har investerat mycket tid och energi, exempelvis i att bygga upp ett gott rykte eller låt oss säga ett företag, kan man genom att begå brott riskera att förlora ryktet och/eller företaget. Därför väljer man vanligen att avstå från den avvikande handlingen (Hirschi, 1969:20f).

En annan typ av sociala band är *delaktighet* i konventionella aktiviteter, vilket innebär att människor ofta inte har tid att engagera sig i avvikande beteenden. En person som har arbetstider att passa, möten, familj att ta hand om och olika fritidsaktiviteter har helt enkelt inte tid över för att begå brott (Hirschi, 1969:22).

Slutligen menar Hirschi att en *övertygelse* om normer och lagars giltighet hindrar oss från att avvika. Ju mindre övertygad en person är om lagens giltighet, desto mindre viktigt anser han/hon att det är att följa lagen och desto lättare är det att bryta mot den utan att uppleva obehag (Hirschi, 1969:26). Sarnecki (2014) hävdar att övertygelse, som kan beskrivas som individens moral eller rättskänsla, utvecklas som ett resultat av de övriga sociala banden anknytning, deltagande och åtagande.

Hirschi själv vidareutvecklade och reviderade delvis dessa idéer i en senare bok tillsammans med Gottfredson (Gottfredson & Hirschi, 1990). Enligt deras självkontrollteori har individer med hög självkontroll lättare att avstå från att begå brottsliga handlingar än individer med låg självkontroll. Hög självkontroll, menar de, utvecklas framförallt genom en väl fungerande uppfostran.

De fyra typerna av sociala band samverkar med varandra. En person med stark anknytning till konventionella människor/institutioner har sannolikt också åtaganden inom konventionella aktiviteter. Åtaganden såsom exempelvis ett arbete förutsätter ofta delaktighet i konventionella aktiviteter. Även anknytning till andra konforma människor och övertygelse om normers validitet samvarierar. Stark anknytning till exempelvis föräldrar som har en stark övertygelse om normers validitet påverkar sannolikt barnets övertygelse om detsamma (Hirschi, 1969:27ff). Individer med starka sociala band kan också förväntas ha hög nivå av självkontroll (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Band till det konventionella samhället är alltså, enligt denna teori om social kontroll, något som hindrar människor från att begå brott och om de försvagas har människor lättare att bryta mot lagen. Här är det viktigt att lyfta fram att det handlar om sociala band till just det konventionella samhället och anknytning till andra icke-kriminella individer. Man kan emellertid hävda att avsaknad av eller svaga band till dessa institutioner inte behöver betyda att man saknar sociala band överhuvudtaget. En person med svaga band till det konventionella samhället kan ha starka band till andra individer som *också* saknar band till det konventionella samhället. Enligt Edwin Sutherlands teori om *differentiella associationer* är det genom sådana band som inläring av brottsligt beteende äger rum. Sutherland menar att det i samhället finns en konflikt mellan en kriminell kultur och en icke-kriminell kultur och att individer drar sig till den kultur som dominerar i dennes sociala relationer. Kriminellt beteende (liksom med de förknippade normer, värderingar m.m.) lärs alltså in av andra individer i en kriminell kultur (Sutherland, 1955:77f, Soothill m.fl., 2009:103f). Dessa två teorier, Hirschis teori om sociala band och Sutherlands differentiella associationer, anses av flera forskare vara komplementära (t.ex. Box, 1983:178, Church m.fl. 2012:1036).

2.2 Livsförloppsperspektivet

I Sampson och Laub (1993) definieras livsförloppet som ”pathways through the age differentiated life span” och ”sequence of culturally defined age-graded roles and social transitions that are enacted over time”. Två centrala begrepp i livsförloppsforskningen är *trajectory* och *transition*. En *trajectory* är en bana eller en riktning i utvecklingen över tid, till exempel en karriär i arbetslivet, förlopp av en relation eller ett kriminellt liv. Med bana menar man alltså långsiktiga beteendemönster som består av en rad av *transitions* (förändringar/övergångar). Förändringar/övergångar markeras av händelser inom en bana, till exempel första anställningen i en arbetskarriär (Sampson och Laub, 1993:8). En förändring/övergång i livsbanan (ibland plötslig, ibland långsam) kallas för vändpunkt. Den kan innebära att livsbanan tar en annan riktning.

På samma sätt som man vanligen talar om yrkeskarriär talar man i den här typen av forskning om *kriminell karriär* (Sampson & Laub, 1993:8, Piquero m.fl., 2007:29). En kriminell karriär innebär den longitudinella sekvens av brott som begåtts av en person (Carlsson, 2014:15).

2.3 Livsförloppet och social kontrollteori

Inom livsförloppskriminologi studerar man just hur kriminellt beteende förändras över tid: varför människor börjar begå brott, varför de fortsätter med kriminella karriärer och kanske framförallt hur och varför kriminella karriärer upphör. Med andra ord hur kriminaliteten varierar *inom* en individs livsförlopp, till skillnad från att studera hur kriminalitet varierar mellan olika individer eller grupper, vilket brukar studeras i traditionella så kallade tvärsnittundersökningar. Inom livsförloppskriminologi ägnar man sig också att beskriva och förstå skillnader i livsförlopp mellan olika grupper av individer (Sampson & Laub, 1993:6f, Carlsson, 2014:14f, Devers, 2011:3f).

De två forskarna Robert Sampson och John Laub har i boken *Crime in the making* (1993) utvecklat en åldersgraderad teori om social kontroll och kriminalitet. Den åldersgraderade teorin är baserad på Hirshis teori om sociala band, som beskrivits ovan, men söker även förklara både stabilitet och förändring i brottsligt beteende över tid. Sampson och Laub menar att brister i den sociala kontrollen inom familjen och skolan är en viktig orsak till brottslighet hos barn och ungdomar. Från barndomen till vuxen ålder finns sedan en kontinuitet i avvikande beteende. Men i vuxen ålder finns flera faktorer som kan påverka den sociala kontrollen – de viktigaste är arbete och äktenskap. Förändringar i sociala band till familj och arbete kan, enligt Sampson och Laub, delvis förklara förändringar i kriminalitet senare i livsförloppet (Sampson & Laub, 1993:7).

Nedan följer några centrala begrepp inom livsförloppskriminologin.

Risk- och skyddsfaktorer

Risikfaktorer är något som ofta diskuteras när det gäller varför människor börjar begå brott. Inom livsförloppskriminologin anses riskfaktorer kunna påverka framtida kriminella karriärer. Riskfaktorer är förutsättningar eller händelser som ökar sannolikheten för kriminellt beteende. Det kan handla om individuella egenskaper, familjeförhållanden eller sociala faktorer (Carlsson, 2014:36f). Dåliga förutsättningar inom ett område påverkar ofta förutsättningarna inom andra områden. O gynnsamma hemförhållanden som splittrad familj, frekvent byte av bostadsort, ekonomiska svårigheter och dåligt stöd hemifrån med läxor och skolarbete, kan till exempel påverka en individs skolprestationer och direkt eller indirekt framtida brottslighet.

Forskning om riskfaktorer har visat att ju fler riskfaktorer en individ har desto större är sannolikheten för framtida brottslighet (Nilsson, 2002:62). På samma sätt finns det faktorer som

minskar sannolikheten för brottslighet, *skyddsfaktorer*. Även här handlar det både om individuella egenskaper, familjeförhållanden och sociala faktorer. Trots att en person har många riskfaktorer i barndomen är det inte säkert att denne kommer att utveckla en kriminell karriär även om risken är större än för en person med få riskfaktorer. Det är också möjligt att en person med få riskfaktorer och många skyddsfaktorer kommer att utveckla en omfattande brottskarriär. Detta kallas för *prediktionsproblemet* (Soothill m.fl. 129f).

Cumulative disadvantage är ett begrepp, myntat av Sampson och Laub, som kan förklara både hur en kriminell karriär startar och varför den fortsätter (*persistence*). Begreppet beskriver en sorts nedåtgående spiral där negativa händelser eller förutsättningar påverkar individens framtida möjligheter. Till exempel; en person som tidigt har problem i skolan och får dåliga betyg, får sämre möjligheter att vidareutbilda sig, vilket i sin tur orsakar svårigheter att få arbete o.s.v. Genom ökad marginalisering och stämpling⁵ minskar på så vis hela tiden möjligheterna att vända den negativa utvecklingen (Laub & Sampson, 2001:57f).

Desistance, turning points och intermittency

Persistence är alltså ett begrepp som beskriver den aktiva eller pågående kriminella karriären. Ett mer komplicerat begrepp är *desistance*, det vill säga upphörande med eller avslutande av den kriminella karriären (Laub & Sampson, 2001:6). Hur vet man om ett upphörande med brott är något permanent eller bara ett tillfälligt avbrott? Tillfälliga avbrott eller pauser i brottsligheten är vanligt förekommande bland människor med längre kriminella karriärer och kallas *intermittency* (Laub & Sampson, 2001:6 & Carlsson, 2014: 44). Ett tillfälligt uppehåll kan vara ett försök till att upphöra och att bryta med det kriminella livet men det kan också vara en medveten paus för att ”vila” eller göra något annat under en period (Carlsson, 2014:44).

När det gäller upphörande med kriminalitet har begreppet ”*turning points*”, som kan översättas med vändpunkter, använts för att förklara varför människor avslutar kriminella karriärer (Laub & Sampson, 2001, Carlsson, 2014:42f). En vändpunkt innebär en förändring i riktning under

⁵ Begreppet stämpling innebär kortfattat att individen, om avvikande handlingar möts av negativa reaktioner från samhället, riskerar att identifiera sig själv som avvikare och fortsätta med avvikande/kriminella beteenden som överensstämmer med denna negativa självbild. På så sätt stämplas individen som en avvikare av sig själv och/eller andra (Becker, 2006:22f, Sampson & Laub, 1997:6, Soothill m.fl, 2009).

en persons livsbana. Ofta beskrivs äktenskap, att få barn, militärtjänst och arbete som vändpunkter som kan leda till att kriminaliteten upphör (Laub & Sampson, 2001:20). Det är viktigt att påpeka att det inte är till exempel äktenskapet i sig som är vändpunkten, utan vändpunkten är den till relationen kopplade förändringen i beteendet som leder till att livsbanan tar en annan riktning (här: att upphöra med kriminalitet). En vändpunkt kan inte ses som en isolerad händelse som plötsligt förändrar riktningen i en individs livsbana utan det är snarare alla de förändringar i individens levnadssituation som händelsen innebär. Att få ett arbete eller träffa en partner kan förändra individens dagliga rutiner och sociala band (social kontroll), men för att en vändpunkt ska inträffa måste även andra förutsättningar finnas. *Human agency*, eller *agens*, är en förutsättning för att en varaktig förändring ska ske: individen måste själv ha en vilja och förmåga att förändras och ta vara på den möjlighet som till exempel ett arbetserbjudande innebär (Laub & Sampson, 2001:49, Carlsson, 2014:42ff Cid & Martí, 2012:603).

Skardhamar och Savolainen har studerat hur en anställning (på minst sex månader) har påverkat den kriminella banan hos en grupp återfallsförbrytare. Resultaten av deras studie tyder på att en minskning i kriminalitet *föregick* anställningen med i snitt två år. Ytterst få gick alltså direkt från en aktivt kriminell vardag till arbete. Efter anställningen på sex månader ökade brottsligheten igen bland dem som förlorat jobbet. Detta pekar, enligt Skardhamar och Savolainen, på att anställningen inte orsakat permanent upphörande med kriminalitet. Däremot var brottsligheten fortfarande låg bland dem som fått fortsatt anställning – detta kan tolkas som att kvalitet på deras anställning har spelat en roll för utfallet (Skardhamar & Savolainen, 2014:286ff). Arbete som en vändpunkt i en kriminell karriär har även studerats av Uggen och Staff, som till skillnad från ovan nämnda studie tolkar sina resultat som att anställning i sig faktiskt kan beskrivas som en vändpunkt (Uggen & Staff, 2001:13f). Uggen och Staff har studerat effekten av program som erbjuder sysselsättning till människor i samband med frigivning från fängelse. De menar att trots att resultaten är blygsamma, så tyder de ändå på att denna typ av program kan minska återfallen och verka som en vändpunkt. Effektiviteten hos dessa program verkar dock vara beroende av deltagarnas ålder, då äldre återfaller i lägre omfattning än tonåringar och unga vuxna, och av kvaliteten på arbetet, då de som fått kvalificerade yrken återföll i lägre omfattning än de med okvalificerade yrken (Uggen & Staff, 2001:13f).

Även resultaten av studier på äktenskapets effekter på upphörande är tvetydiga: vissa forskare finner stöd för äktenskap som vändpunkt (se till exempel Schellen m.fl., 2012, McGloin m. fl., 2011, Laub m.fl. 1998), medan andra ifrågasätter det. ”Kvaliteten” på äktenskapet och huruvida partnern också har en kriminell bakgrund verkar vara faktorer av betydelse (Skardhamar m. fl., 2014:422f).

Hypotesen om vändpunkter, framförallt arbete som en vändpunkt, har tydliga kriminalpolitiska implikationer (Laub & Sampson, 2001:3). Olika insatser i form av program, som erbjuder människor med kriminella karriärer en chans till arbete, anses kunna minska återfallen i kriminalitet (Devers, 2011:10, Uggen & Staff, 2001). Mer forskning krävs dock för att studera hur denna typ av insatser (t.ex. sociala insatsgrupper) kan fungera effektivt som vändpunkter i kriminella karriärer.

Social insatsgrupper

Utifrån ovan förda resonemang kan en social insatsgrupps verksamhet beskrivas som ett försök att skapa positiva vändpunkter i deltagarens liv. Sociala insatsgrupper är ett relativt nytt arbetssätt. Detta gäller i synnerhet sociala insatsgrupper som riktar sig till vuxna deltagare. Därför finns väldigt lite forskning om just denna typ av insatser.

Rikspolisstyrelsen (RPS) fick i mars 2011 i uppdrag av regeringen att i ett antal kommuner eller stadsdelar påbörja en pilotverksamhet med sociala insatsgrupper för unga som riskerar att bli kriminella. Verksamheten skulle bedrivas i minst sex och högst tolv kommuner och vara riktad till unga i åldern 15–25 år. Även ungdomar som behövde stöd och hjälp för att *bryta med* kriminella nätverk skulle kunna ingå i försöksverksamheten. RPS uppdrag var att i pilotprojektet prova, utveckla och utvärdera samverkansformen sociala insatsgrupper och de har publicerat en rapport kallad ”Sociala insatsgrupper: Redovisning av regeringsuppdrag” där de redovisar sina resultat. Rikspolisstyrelsen har också anlitat Ersta Sköndal högskola för att genomföra en oberoende utvärdering av pilotprojektet. I denna utvärdering har Wolter med flera huvudsakligen studerat hur lokala samarbetsformer utvecklats och hur möjligheterna att identifiera unga i riskzonen för kriminalitet har fungerat. Resultaten av utvärderingen visar att lokala samarbetsformer har utvecklats i olika hög grad i pilotområdena och att möjligheterna att identifiera unga i riskzonen för kriminalitet inte förbättrats i någon större grad (Wolter m fl., 2013). Däremot bidrar denna utvärdering inte med någon direkt kunskap om hur individer påverkats av deltagande i sociala insatsgrupper. Forskarna konstaterar att det är för tidigt att

uttala sig om huruvida de sociala insatsgrupperna har medfört några effekter för målgruppen (Wollter m.fl., 2013:3).

4. Metod

4.1 Kvalitativ intervju

Metoden för denna del av utvärderingen, som handlar om deltagarna i projektet, var kvalitativa intervjuer. Till skillnad från intervjuer i kvantitativ forskning är den kvalitativa intervjun mindre strukturerad och fokus ligger på intervjudeltagarens egna uppfattningar och synsätt. Att intervjun är mindre strukturerad innebär att den kan röra sig i olika riktningar och att den styrs mer av vad intervjudeltagaren själv uppfattar som viktigt än vilka frågor forskaren bestämt på förhand. Denna flexibilitet gör att intervjuns fokus kan anpassas efterhand och att nya frågor kan uppstå (Bryman, 2011:413, Kvale & Brinkmann, 2009:17). Viktigt att lyfta fram är att det är de intervjuades subjektiva berättelser som kommer fram i denna typ av intervjuer, det vill säga en av flera tänkbara berättelser.

Det finns i huvudsak två typer av kvalitativa intervjuer, ostrukturerade och semistrukturerade. I den semistrukturerade intervjun kan forskaren på förhand ha bestämda teman för intervjun. En ostrukturerad intervju liknar ofta ett vanligt samtal. Jag har använt mig av semistrukturerade intervjuer, där jag på förhand utformat en intervjuguide⁶ med vissa specifika teman som jag ville beröra under intervjun. Den semistrukturerade intervjun är således mer strukturerad än den ostrukturerade men är fortfarande en mycket flexibel intervjuform. Frågorna behöver inte nödvändigtvis komma i en viss ordning, och har inte heller gjorts det i mina intervjuer. Intervjudeltagarna tilläts berätta mycket fritt och jag som intervjuar hade även möjlighet att ställa frågor som inte var med i intervjuguiden och anpassa intervjun efter vad intervjudeltagaren berättade (Bryman, 2011:414f).

4.2 Urval och bortfall

Urvalet till intervjuerna bestod av samtliga individer som deltagit i projektet under perioden januari 2013 - november 2016. Under denna period har cirka 125 deltagare varit inskrivna i

⁶ Se bilaga 1

projektet, varav två kvinnor. Jag har intervjuat 49 av dessa deltagare, varav en kvinna (för mer om projektets verksamhet och rekrytering av deltagare se del rapport 1- Processutvärdering). Då det bara finns en kvinna med i materialet kommer uppgifter om henne inte att särredovisas – detta för att skydda hennes anonymitet. Då hennes livshistoria inte heller skiljer sig på något signifikant sätt från de övrigas saknar detta betydelse för den övergripande bilden av undersökningens deltagare.

För att få tillgång till intervjudeltagare vände jag mig först till projektets anställda. Projektledare och lotsar informerades om vad intervjuerna skulle behandla och vilka förutsättningar som gällde (anonymitet, frivillighet etc.) och projektledare/lotsar informerade i sin tur deltagare och gjorde en första förfrågan om deltagande i intervjun. Därefter bokades en tid för mitt möte med varje deltagare. När jag träffade deltagarna gick jag åter igenom syftet med intervjun, deras anonymitet, frivillighet och vilka övriga förutsättningar som gällde för intervjun. De personer som ville delta, fick även ta del av skriftlig information och skriva under en försäkran om samtycke⁷ till att delta i utvärderingen.

Fyra av projektdeltagarna som träffade mig tackade nej till att delta i intervjun efter att jag presenterat utvärderingen. Dessa fyra förklarade att de tackade nej på grund av att de inte ville berätta om sina personliga erfarenheter av kriminalitet och annat. Samtidigt ville de ändå kommentera projektet ”inofficiellt” och dessa kommentarer skilde sig inte signifikant från de övriga deltagarna som deltog i intervjun.

Ytterligare deltagare tackade nej till att delta i intervju utan att ha träffat mig. Dessa tackade nej redan då personal i projektet gjorde en första förfrågan, och därför har utvärderingen ingen information om varför de tackat nej eller exakt hur många dessa var. Ett antal av projektets deltagare blev aldrig tillfrågade om att delta i utvärdering. Detta kunde bero på att de hade ett pågående tyngre narkotikabruk eller var i behov av hjälp från psykiatrin. I dessa fall bedömde personalen i projektet att vi skulle avvakta med att tillfråga dessa personer tills deras livssituation stabiliserats, vilket inte alltid hände innan de skrevs ut ur projektet.

En viktig fråga när det gäller bortfallet i en studie är hur det kan tänkas påverka resultatet. I denna studie är det möjligt att de som inte deltagit i intervjun i något avseende skiljer sig från dem som deltagit. Det är möjligt att de som *inte* intervjuats har svagare band till och en större misstro mot det konventionella samhället, jämfört med dem som har intervjuats. Dessutom har

⁷ Se bilaga 2

personalen i projektet haft en viss möjlighet att styra vilka som intervjuats. Detta skulle möjligen kunna innebära en viss snedvridning i resultaten.

4.3 Intervjuer

De semistrukturerade intervjuer jag genomfört är av livsförlopps-karaktär och fokuserade på undersökningens huvudteman. Deltagarna ombads berätta fritt om sin familj, uppväxt, utbildning, arbete, kriminalitet, narkotikabruk, myndighetskontakter och deltagande i social insatsgrupp. Majoriteten av intervjuerna spelades in på band – endast tre deltagare sa nej till att bli inspelade, och då antecknade jag istället deras svar under intervjuens gång och sammanfattade intervjun direkt efter att den genomförts. De intervjuer som spelades in transkriberades i efterhand. I snitt varade varje intervju 30 minuter. Ett par intervjuer blev mycket korta (cirka 15 minuter) och ett par blev längre (cirka 70 minuter). Analysen av det utskrivna materialet genomfördes sedan i två led. Först delade jag upp materialet efter vilken period i livet det rörde sig om: familjeförhållanden och bakgrund, barndomsår, skolålder, vuxen ålder och deltagande i projektet. Därefter läste jag igenom transkriberingarna flera gånger och sorterade avsnitten efter olika teman i respektive tidsperiod.

Resultaten som redovisas nedan illustreras med hjälp av citat från intervjuerna. Språket i citaten har bearbetats i viss mån för att underlätta läsbarheten. Detta gäller naturligtvis främst grammatik och ordföljder – innebörden av citaten har inte på något sätt förändrats (Bryman, 2011:431).

I kvalitativ forskning redovisar man vanligtvis inte antal och andelar som man gör i kvantitativa undersökningar. Men eftersom denna kvalitativa studie ämnar beskriva deltagarna i projektet som grupp, kommer jag tidvis trots allt att hänvisa till andelar av gruppen för att bättre kunna beskriva gruppen som helhet.

4.4. Forskningsetik

Att genomföra denna typ av utvärderingar är känsligt ur etisk synpunkt. Undersökningen fokuserade på brottslighet, som är ett känsligt ämne, och dessutom berördes i viss mån andra känsliga ämnen, bland annat social utsatthet och etnicitet. För att uppfylla de forskningsetiska kraven på konfidentialitet har alla uppgifter från respondenterna anonymiserats i denna rapport. Detta gäller alla namn på personer och platser, med undantag för Tensta, Rinkeby och

Stockholm, då anknytning till dessa platser är ett av kriterierna för deltagande i projektet (Vetenskapsrådet, 2011:67).

För att deltagarna i projektet skulle kunna ingå i utvärderingen krävdes, som redan nämnts, att de lämnade samtycke till utvärderingen och till intervjun (Vetenskapsrådet, 2011:50). I etiksammanhang är grundregeln att den nytta som ett forskningsprojekt skapar ska vara större än den eventuella risk för skador som det kan medföra (Vetenskapsrådet, 2011:31). I detta fall måste ändamålet med utvärderingen anses kunna medföra stor nytta: kunskaper om vilka effekter en samordning av samhällsinsatser kan få för att hjälpa individer med allvarliga sociala problem. Däremot förelåg ingen direkt risk för att de studerade individerna skulle komma att skadas genom att delta i utvärderingen av projektet- förutsatt att de förblev anonyma. Det insamlade datamaterialet förvarades på ett säkert sätt för att förhindra att personinformationen hamnade i obehörigas händer. De undersökta individerna utsattes emellertid för ett visst integritetsintrång genom att vissa omständigheter rörande deras livssituation granskades av forskare. Detta intrång kan dock anses uppvägas av den nytta som undersökningen medförde.

5. Resultat

Resultaten från intervjuerna kommer här att presenteras efter teman i kronologisk ordning och analyseras utifrån teori och tidigare forskning som presenterats ovan.

5.1 Bakgrund och familjeförhållanden i barndomsåren

Projektet genomfördes i två områden i Stockholm som hade bland de högsta andelarna invånare med invandrabakgrund (här definierat som utrikesfödda och inrikesfödda med utrikesfödda föräldrar.) I stadsdelen Rinkeby hade 90,8 procent av befolkningen invandrabakgrund och i stadsdelen Tensta hade 87,4 procent av befolkningen invandrabakgrund, jämfört med 33,5 procent i hela Stockholm⁸. Denna höga andel människor med invandrabakgrund i projektområdena avspeglades i den etniska sammansättningen bland deltagarna i projektet. Samtliga deltagare hade invandrabakgrund. Av de intervjuade var cirka hälften födda i Sverige med utrikesfödda föräldrar och hälften var utlandsfödda.

⁸ Uppgifter om befolkningsstatistik är hämtade från <http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax> och gäller år 2013.

Att jag tar upp detta beror på att många deltagare lyfte fram just segregationen i stadsdelen där de bodde och de problem som följde med den i mina intervjuer. Ett stort problem med segregationen i området, menade flera av de intervjuade, var att den hämmade språkutvecklingen och därmed integreringen i samhället, vilket kan ses som en sorts strukturell riskfaktor (Nilsson, 2002:62).

Q: Det var där det gick snett. Du vet, invandrarna som kommer hit än idag, de ansöker om att få bo här. Det är inte så att någon berättar för dem om fördelen och nackdelen med att bo här, det gör de inte. De blir bara glada över att dem flyttar hit. De kastar bara hit dem och det var det de gjorde med oss också. De kastade oss hit och vad kom jag till? Jag kom till mitt hemland. För det här känns som mitt hemland. Om man dessutom inte kan svenska när man flyttar hit, då lär man sig inte svenska på ett bra tag. Svenska behövs inte ens här.

Bland de intervjuade som inte var födda i Sverige kom de flesta till landet före sex års ålder. Men det finns även några som kommit senare i livet, mellan 9 och 18 års ålder. Många hade invandrat till Sverige på grund av krig i hemländerna. Berättelserna jag fick från den tidiga barndomen var ganska kortfattade, vilket kan ha haft flera orsaker. Dels kan det bero på att respondenterna hade minnen av traumatiska upplevelser som de inte ville berätta om, och dels kan det bero på att de helt enkelt hade få minnen från denna period på grund av sin unga ålder.

För många av deltagarna präglades de tidiga barndomsåren av många flyttar. För dem som inte var födda i Sverige innebar det att de flyttat från hemlandet, ofta via angränsade länder, vidare till Sverige, där de en kortare tid bodde i andra städer för att sedan flytta till Stockholm.

Y: Jag kom hit 89 när jag var två år, på grund av kriget. Jag och mina syskon kom hit, vissa var kvar och vissa kom efter.

– Kom dina föräldrar också då?

Y: Ja, mamma och pappa kom. Pappa kom först, sen kom mamma med oss. Vissa var tvungna att stanna kvar eftersom vi inte hade så mycket pengar till biljetter. Då bodde vi först på en flyktingförläggning i sex månader, sen fick vi en lägenhet. Sen skrapade vi ihop pengar här och så fick de andra komma. Så var alla här till sist i alla fall. Först kom vi till A-stad, där vi bodde på en flyktingförläggning. Jag tror att vi var där i sex månader och sen så fick vi en lägenhet i B-stad. Där började jag på mitt första dagis. Jag kommer ihåg min förskolelärare, [*namn*] hette hon, hon var jättesnäll. Och sen så, ja bodde vi där tills jag var fem år, sen flyttade vi till Stockholm. Vi bodde i en andrahandslägenhet som vi hyrde svart, så det fanns inga papper på att vi hyrde den eller så där. Vi bodde där tills jag var sju. Sen bestämde sig mannen som bodde där att han inte ville ha oss där längre. Då stod vi utan lägenhet, jag och min mamma och min syrra som är sju år äldre än mig. Jag är yngst i familjen av tio syskon.

– Bodde ni alla tillsammans då?

Y: Ja, vi bodde alla tillsammans i en trea. Så det var mycket folk, men det var kul. Så vi hade ingen lägenhet ett tag, vi fick bo hos släktingar. Men till sist fick vi vår lägenhet här i Tensta [...]

T: Så ... vi flyttade från [*hemlandet*], när jag var två år. Vi flyttade till [*grannland*], vi bodde där i sju-åtta år. Sen kom vi till Sverige.

Nästan alla jag intervjuade kom från stora familjer med mellan tre och tio syskon. Samtliga berättade att de upplevde relationen till familjen som bra under barndomen. De flesta bodde tillsammans med båda föräldrarna och syskonen större delen av barndomen. I gruppen som inte var födda i Sverige, utan flyttade från hemlandet under barndomen, splittrades flera familjer under en tid för att sedan återförenas i Sverige.

R: Jag har tre äldre bröder och två yngre systrar.

– Bodde ni tillsammans hela familjen när du var liten?

R: Nej. Vissa kom ju tidigare och så där. Alla i familjen är inte födda här. Vissa kom med farsan, vissa kom med morsan och vissa kom med andra släktingar du vet. Utspritt så där.

Att komma från ett land där det pågår inbördeskrig kan ses som en riskfaktor för sociala problem senare i livet. De otrygga förhållanden som många av de intervjuade levte under i barndomsåren kan ha inneburit negativa effekter på den tidiga anknytningen till både familjen och samhällsinstitutioner (se vidare under rubriken Ostrukturerad skolgång). En annan riskfaktor för brottslighet är svag anknytning till skolan, vilket beskrivs nedan.

5.2 Skolåldern

Skolåldern innefattar här perioden mellan cirka sju och arton års ålder, det vill säga de år som barn och unga i Sverige vanligen går i skolan.

5.2.1 Utbildning

De allra flesta av de intervjuade berättade att de trivdes bra i skolan med både klasskamrater och lärare, men att de inte hade något större intresse av att delta aktivt i undervisningen och få bra betyg. De flesta började redan i lågstadiet att skolka och missa lektioner.

Skolan som en fritidsgård

R är född i Sverige och bodde i en annan stad tills han var sex år då familjen flyttade till Stockholm. R hade gått i förskola innan han flyttade och började i första klass i Stockholm.

– Trivdes du i skolan?

R: Jag har alltid trivts i skolan. Men skolan var ingen skola för mig. Det var som en fritidsgård, förstår du? Det var roligt att vara där.

– Med kompisar och ...?

R: Ja. Det hände grejer. Men vi pluggade inte, det var inte så att man pluggade.

Denna beskrivning av skolan som en fritidsgård återkom i flera intervjuer, både när det gällde grundskolan och gymnasiet. Att umgås med kompisar beskrevs som det bästa med skolan, något som säkerligen inte är unikt för denna grupp utan är något som många skolungdomar upplever. Däremot är skolk, särskilt i så tidig ålder, ett beteende som tyder på svaga band till skolan och som kan leda till problem längre fram (Nilsson, 2002:62, Sampson & Laub, 1993:101ff).

– Trivdes du i skolan?

H: Ja, det var roligt. Det var bra, man vaknade och gick till skolan. Sen var det jobbigt och tråkigt när skolan var slut och alla eleverna gick hem. Det var så när man var yngre, man gillade att umgås med kompisar och sådär.

– Gick det bra med betyg och så?

H: Ja, jag klarade mig bra faktiskt. Om jag hade fortsatt hade jag kunnat bli någonting. Tyvärr.

– Du slutade efter sjuan?

H: Ja, du vet i den åldern var man skoltrött och man vill inte göra någonting. Man vill ha roligt och sådär. Det är någonting man ångrar nu.

Ostrukturerad skolgång

Skolgången var för många av deltagarna mycket splittrad. Detta kunde bero på att de flyttade mellan olika skolor inom Sverige; andra kom till Sverige först senare och hade inte haft möjlighet att gå i skolan de första åren på grund av krig i hemlandet och flytt mellan olika länder och flyktingläger. De tidiga levnadsförhållandena har sannolikt påverkat deltagarnas fortsatta utveckling – vad Sampson och Laub kallar *cumulative disadvantage*. En beskrivning av detta är Ns. N kom till Sverige i 10–11-årsåldern och berättade om sina erfarenheter av skolan. N, liksom de andra deltagarna som kommit till Sverige från länder med inbördeskrig och oroligheter, började skolan först när han kom hit. När man inte kan språket och inte har fått någon ordnad utbildning tidigare kan detta innebära svårigheter att anpassa sig. N berättade att tiden i förberedandeklassen var för kort vilket påverkade hans framtida skolresultat.

– Så du gick i skolan innan ni flyttade till Sverige?

N: Nej, vi fick ju knappt chansen. När vi skulle börja i skolan så blev det inbördeskrig, så vi fick aldrig chansen att få gå i riktigt skola. Vi gick bara i förskola och sånt. Eller jag, rättare sagt, småsyskonen fanns ju inte då. Bara en av mina bröder fanns då, resten är födda här i Sverige.

– Vad började du i för klass då?

N: Jag började i sån här förberedandeklass. Sen gick jag vidare till en vanlig klass, men det var för kort tid [...] Betyg, usch. Jag har inte ens tittat tillbaks på mina betyg, de var inget vidare direkt. Jag kanske har fått sex-sju ämnen godkända. Jag var inte den bästa i skolan direkt.

Det var också några av deltagarna som kom till Sverige först i tonåren. T flyttade från hemlandet när han var två år och familjen flyttade sedan runt på flyktingläger i olika länder. När T var 13 år kom familjen till Sverige.

– Hade du gått i skola innan du flyttade hit?

T: Nej faktiskt inte.

– Okej, så började du i skolan här?

T: Ja, jag började i skolan här. Jag började i femman tror jag.

– Hur tyckte du det var?

T: Det var bra faktiskt när jag kom hit. Det var lite svårt för mig från början för jag inte kunde språket. Men man fick lära sig snabbt också, man var ändå ung.

– Trivdes du i skolan då?

T: Ja faktiskt. Jag är en social person, jag har lätt att skaffa vänner och så. Så det gick snabbt för mig.

– Hur gick det med betyg och så där?

T: Sådär faktiskt. Jag var inte så bra i skolan, om man säger så. Men upp till nian gick jag och ett år i gymnasium, sen hoppade jag av. Sen efter det så har jag inte gjort någonting. Jag har inte pluggat eller jobbat.

Många berättade hur de började skolka allt mer under högstadiet. De som inte skolkat i låg- och mellanstadiet, började också skolka efter årskurs sex. I högstadiet manifesterades problemen i skolan ytterligare i och med att man då börjar få betyg. Många berättade att de hade dåliga betyg.

Nästan alla de intervjuade har gått ut grundskolan, endast fyra slutade skolan tidigare. Av de som avslutade sin grundskoleutbildning var det flera som gick vidare till gymnasiet, även om många fortsatte ha negativa attityd till skolan. Av samtliga intervjuade deltagare har dock

lite över en tredjedel fullföljt gymnasieutbildningen eller kompletterat och skaffat sig gymnasiekompetens senare i livet.

S flyttade från Sverige med sin familj när han var tolv år, de flyttade då tillbaka till hemlandet. När S var 16 år flyttade han själv tillbaka till Sverige och placerades då hos en fosterfamilj och började i gymnasiet. Men efter att ha varit borta från landet och skolan en längre tid, berättar S, hade han svårt att anpassa sig och hoppade efter en tid av gymnasiet.

R började i gymnasiet efter högstadiet och hade redan tidigare haft kontakt med polisen flera gånger på grund av våldsbrott och rån. När han var 17 år dömdes han för första gången till fängelse för rån.

R: Grejen var att jag var borta väldigt mycket av min gymnasietid. Först när jag började var jag borta i åtta månader. Jag kom tillbaka i mitten av årskurs två och skolan lät mig få fortsätta gå. Jag pluggade inne på anstalten. Sen efter det så hände något igen, så var jag borta ett år till. Men skolan och anstalten hade så bra kontakt så dem lät mig ta studenten. Så jag muckade, det blev bra, man gjorde så att jag kunde ta studenten också. Det var så jag tog studenten om man säger så.

R fick alltså trots sina tidiga fängelsedomar möjlighet att fullfölja sin gymnasieutbildning tack vare ett gott samarbete mellan skolan och anstalten. Andra hade inte lika goda förutsättningar: N till exempel hade också påbörjat gymnasiestudier men kunde inte, som han berättar, fullfölja dem efter att han placerats på LVU-hem⁹.

N: Efter nian började jag på ett IV-program¹⁰ på gymnasiet. Men, jag gick där en eller två veckor och sen kom SOC och polisen och placerade mig på sånt där LVU-hem. Sen dess har jag inte gått i gymnasiet.

– Vad hade hänt då?

N: Jag vet inte. Jag hade blivit till dömd att få LVU, så de bara kom och omhändertog mig.

– Men varför blev det så? Hade du gjort någonting eller hade det hänt någonting?

⁹ LVU – lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, reglerar tvångsomhändertagande av unga under 18 (vissa fall 21 år) i Sverige. Grunderna för omhändertagande kan både vara bristande hemförhållanden och den unges eget beteende. Vård enligt LVU kan innebära placering på hem för vård eller boende (HVB-hem), särskilda ungdomshem eller familjehem.

¹⁰ Individuellt program (IV) ska förbereda elever för utbildning på ett nationellt gymnasieprogram. IV vänder sig till de elever som inte kommer in på de nationella programmen eftersom de inte uppfyller kraven på godkänt betyg i svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik (skolverket.se).

N: Nej, jag var bara väldigt stökig som alla andra. Det var inget mer med det. Jag var bara jobbig. Du vet den åldern, 15-16 år, är många kaosiga och bråkiga och sånt.

– Hur länge var du där?

N: Jag var där till, jag tror jag var där från 99 till 2002.

– Hur tyckte du det var?

N: Slöseri med min tid. Jag kunde ha gått skolan istället och varit med mina föräldrar och sånt. Den tiden är en av de bästa tiderna, ungdomen. Så att bli inlåst i den åldern, det var inte roligt direkt.

– Nej. Vad fick du göra där då? Det var ingen utbildning?

N: Nej, ingen utbildning. Det var något de lovade, men det var bara skitsnack. Sånt som de säger till SOC och föräldrarna. Men i verkligheten så var man bara inlåst. Det var ingen skola, det var som ett fängelse ungefär.

D berättade att han trivdes i skolan med kompisarna och att han klarade av studierna ganska väl, men att han skolkade mycket och helt enkelt inte prioriterade studierna. Efter grundskolan började D i gymnasiet men slutade innan han tagit studenten.

D: Sen blev det mer och mer bråk, kriminalitet. Jag började se mycket pengar och så. Då nedvärderar man skolan, man börjar kolla på vad kompisarna gör istället. Man tänker kortsiktigt. Så då slutade jag komma till skolan.

– Vad var det för kriminalitet då?

D: Allt som gav pengar. Det var på den tiden som jag var som mest aktiv, när jag gick i tvåan, trean, och sen efter gymnasiet också. Jag ville sluta gymnasiet, skolan hängde efter för mig. Jag hade med SOC att göra. Jag gick till skolan och gjorde min grej för att det skulle bli balans, så att myndigheterna inte skulle vara på mig och så där.

Q hade redan från början mycket problem i skolan, både med lärare och elever och med att klara undervisningen. Han placerades i specialklass i högstadiet men klarade inte av att få gymnasiebehörighet – istället fick han gå vidare på IV-programmet, trots att han själv ville gå om nian och förbättra sina betyg för att bli behörig.

Q: Grundskolan [...] ville inte ens ha mig kvar, jag kostade för mycket. Det var för mycket resurser eftersom jag behövde speciallektioner. Och allt det där kostade en massa pengar. Så de sa till mig 'det är bättre om du går vidare till ettan' och då fick jag börja på IV.

– På gymnasiet?

Q: Ja, alltså jag fick inte gå om ytterligare fast min pappa bad om det. Men pappa, han kunde ju inte svenska då så han visste inte. Han fick bara ett nej och så tog han det.

– Mm. Vad hände när du var 17, när du slutade gymnasiet?

Q: Då åkte jag ju in.

– Vad hade hänt då?

Q: Den tiden var nog ... jag tror jag satt för misshandel. Det var den enda gången jag satt för misshandel. Att jag satt för misshandel då, det var för att jag var ung och jag var aggressiv från skolan [...] När man är liten du vet, barn är jättetaskiga. Så när jag var liten blev jag retad och sånt där, man fick slåss hela tiden och så. Det var det enda sättet för att de skulle ha respekt för mig. Men de hade ju inte respekt för mig. De var bara rädda för mig. Men det spelade ingen roll, så länge de inte jävlades med mig då fick de vara rädda eller ha respekt för mig. Skolan var jobbig [...] Så jag var aggressiv person tills jag var 17, men efter det då var jag inte så intresserad av att slåss längre. Då ville jag åka in för pengar, men inte för att slå någon.

I citaten ovan kan vi tydligt se hur problemen eskalerade under skoltiden: ju svagare anknytningen blev till skolan, desto mer tid frigjordes till att umgås med kompisar och begå brott. Detta överensstämmer till Sampson och Laubs (1993) åldersgraderade teori som lyfter fram hur viktig anknytningen till just skolan är i ungdomsåren för att förhindra att unga börjar begå brott.

5.2.2 Arbete

Många ungdomar börjar sommarjobba under tonåren eller jobba extra under gymnasietiden. Bland deltagarna i projektet var det dock ganska få som haft någon typ av arbete i tonåren trots att många inte heller gick i skolan. De knöt på så vis inga band till arbetsmarknaden i ungdomsåren vilket, som vi senare kommer att se, har påverkat deras liv i vuxen ålder. Bland dem som gick i gymnasiet läste dock flera yrkesinriktade utbildningar som innehöll praktik, men det var under relativt korta perioder och, fick ofta ett abrupt slut när deltagarna greps för brott.

– Har du jobbat någonting, alltså sommarjobb eller något?

Q: Sommarjobb har jag haft hos [*bostads förening*]. Vi fick ta hand om gårdar och sånt. Men då var det så att [*bostads förening*] var schysta och gav jobb till hyresgästernas barn. De lät barnen ta hand om gården, det var den vägen [...]. Jag minns än idag att jag fick 6 000. Man minns såna här saker, när man får lön och sånt.

– Har du haft något jobb tidigare, sommarjobb eller praktik?

T: Ja, när jag var 16-17 år jobbade jag som, eller praktiserade som, bilmekaniker och det gick bra faktiskt. Tills jag åkte in.

– Det var när du gick i gymnasiet?

T: Exakt. Så jag gick där två månader faktiskt, jag jobbade och sånt. Det är bara det. Jag har praktiserat en gång som bilmekaniker.

LVU-placeringar och fängelsevistelser innebär ett avbrott i bandet till det etablerade samhället – både till skola, arbete och familj – vilket enligt teorin om social kontroll ökar sannolikheten att man begår fler brott och därmed distanserar sig ytterligare från samhället (Sampson & Laub, 1997).

5.2.3 Kriminalitet och myndighetskontakter

I skolåldern hade deltagarna sina första negativa kontakter med myndigheterna¹¹. Några berättar att de begick sina första brott i nio-tio års ålder, då handlade det ofta om snatteri och småstölder. H, till exempel, berättade att familjen kom till Sverige när han var nio år och att de, efter en kort period i en annan stadsdel i Stockholm, flyttade till Tensta där han snart kom i kontakt med polisen.

– När var första gången du kom i kontakt med polisen?

H: Polisen har jag varit i kontakt med sen jag var liten, sen jag var nio-tio år.

– Vad hände då?

H: Jag vet inte, det var några kompisar som – vi hittade en bil som vi bara startade. Då råkade polisen köra förbi och de tog oss och körde oss därifrån.

– Vad gjorde de då?

H: De körde mig hem och berättade vad som hade hänt för mina föräldrar.

H berättar att det inte hände något mer den gången, socialen kontaktades inte eftersom det var första gången han kom i kontakt med myndigheterna. Efter det, berättade han, var han försiktig och undvek att åka fast eftersom han inte ville riskera att bli omhändertagen av socialtjänsten.

Majoriteten av de intervjuade berättade dock att problemen började något senare och att deras första (negativa) myndighetskontakter skedde i 12–13-årsåldern.

– När var första gången som du kom i kontakt med socialtjänsten?

Y: När jag var ung, jag var stökig och skolkade från skolan. Det är ju lag på att man måste gå, annars blir socialtjänsten inblandad. Så de blev inblandade. De ville skicka mig till ett LVU-hem. Jag brukade råna folk och så där. Jag gjorde mycket dumt när jag var ung, det är saker jag ångrar liksom. När man är 12–13 år, vad vet man?

¹¹ Här menar jag myndighetskontakter till följd av deltagarnas eget beteende, till exempel skolk, brott eller drogbruk. Det vill säga, inte kontakter som familjen haft tidigare, till exempel i samband med flytt till Sverige.

– När var första gången som du kom i kontakt med myndigheterna?

Å: När jag var 13 var första gången jag kom i kontakt med polisen. Polisen kunde inte göra någonting, jag var ju inte straffmyndig, så de skickade mig till socialtjänsten. Som tur var har jag aldrig fått ungdomsfängelse eller någonting sånt. Jag hade typ assistent och såna där saker, kontaktperson. Jag fick gå dit och berätta för kontaktpersonen hur allting går, inte mer än så.

– Hur kom det sig att du kom i kontakt med polisen då? Första gången?

Å: Vi gick och snatta, sen torska vi. Man ville vara cool men man var en snorunge. Efter skolan, man hade för mycket fritid då. Då fick man första utskällningen av morsan och polisen kom hem och det var värsta grejen. Värsta soppan, det var första gången när jag var 13.

Narkotika

Narkotikabruk och kriminalitet ses ofta som sammanhängande problem, och narkotikabruk fanns också bland deltagarna i projektet. Några deltagare började experimentera med cannabis och andra droger redan tidigt, i 12–13 års ålder; majoriteten testade dock droger första gången runt 15 års ålder. Endast en knapp tredjedel av deltagarna uppgav att de aldrig brukat narkotika, de övriga hade sporadiskt eller dagligen brukat, oftast en period om några år, i tonåren till mitten av tjugooårsåldern. Ett fåtal uppgav att de brukade fortfarande dagligen vid tiden för intervju. De flesta höll sig enbart till cannabis även om de någon gång testat andra droger. Några hade dagligen brukat ”tyngre” droger under perioder, men detta var ett fåtal. Ännu färre berättade att de hade druckit alkohol i större mängder. Alkohol verkar i allmänhet inte ha varit särskilt vanligt hos denna grupp ens i mindre mängd, alkoholen verkar istället ha ”ersatts” av cannabis.

– När var första gången som du kom i kontakt med socialtjänsten eller polisen?

R: Polisen och socialtjänsten, jag vet inte, jag kan inte säga exakt så där men 12–13 år [...]. I början det var ju mest att man var bråkig, att man var stökig. Man hittade på dumma saker i skolan. Man kom inte till skolan, det var mest det, sen vad de kallar missbruk också. Det som kallas missbruk, det kom också in i bilden ganska tidigt och socialen tar ju ganska hårt på det när man är minderårig och håller på med narkotika. Första gången jag testade narkotika var när jag var 13 år.

– Vad var det du använde då?

R: Det var flum, cannabis.

Under gymnasietiden var D först placerad på ett jourhem och under en period bodde han hos sin kontaktperson. När han var 17 år började han använda droger, det var främst marijuana men även tyngre droger.

D: Det kom med livet. Du hänger med folk som har samma prisklass. Knarklangare som säger 'ta här, testa', det är nästan oundvikligt och sen du är knarkare också. Men det som fick mig att sluta var att jag blev en annan person. Jag började ogilla mig själv. Jag har en massa principer som jag följer. Jag lever efter vissa grejer. Det blev äckligt. Vissa människor bryr sig inte, men jag gillade inte hur jag blev så jag slutade.

R: Jag har oftast umgåtts med äldre och kriminella. Jag har aldrig haft rika vänner eller icke kriminella vänner. Och det är så än idag faktiskt, de personer jag känner, förutom mina nära och kära, vi har bara en gemensamhet och det är det här livet. Det är nog mest det, den här kretsen man är inne i. Man tvingas in i det här livet. Eller tvingas och tvingas, men det finns inga andra vägar. Och man blir själv bekväm i den här världen. Jag började så pass tidigt, man blir nästan ... man vill inte ens prova den bra sidan om man säger så.

Som både D och R berättade spelade umgänget en stor roll för utvecklingen i ungdomsåren. Av flera andra citat ovan framgår att de intervjuade ofta sa *vi* när de berättade om brott och andra upplevelser. Anknytning till andra kriminella har enligt beskrivningarna spelat en viktig roll för de intervjuade ungdomars utveckling och inläring av livsstil. Dessa resultat överensstämmer väl med teorin om differentiella associationer (Sutherland, 1955) som kompletterar den tidigare diskuterade teorin om sociala band. (Hirschi 1969). Deltagarna saknade inte helt sociala band – snarare hade de knutit band till andra ungdomar som också skolkade och begick brott.

Omhändertagande genom beslut av socialtjänsten

En knapp tredjedel av de intervjuade blev under tonåren omhändertagna av socialtjänsten, till följd av problem i skolan eller kriminalitet och narkotikabruk. Enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) kan personer under 18 år (i vissa fall upp till 21 års ålder) tvångsomhändertas i Sverige. Grunder för omhändertagande kan både vara bristande hemförhållanden och den unges eget beteende. Vård enligt LVU innefattar bland annat placering på ett hem för vård eller boende (HVB-hem), särskilt ungdomshem eller familjehem. Bland de intervjudeltagare som omhändertogs var det några som placerats en gång och sedan fått komma tillbaka hem, men det flesta placerades flera gånger och har erfarenhet av olika typer av hem.

D: När jag var elva jag blev placerad på olika hem, men jag gick därifrån så de lät mig vara hemma. När jag blev äldre så tog de in mig på såna här, paragraf 12-hem¹² och sånt. Sen när jag kom ut, ville jag aldrig hamna där igen så jag höll mig ute.

– Vad var det för problem då? Du nämnde snatteri...

¹² Särskilda ungdomshem, som administreras av Statens institutionsstyrelse (SiS) kallas ibland "paragraf 12-hem" och är institutioner för tvångsplacering av ungdomar med missbruk och/eller kriminalitet.

D: Det var våldsbrott. Snatteri, man gjorde när man var liten, sen det blev skämmigt. Sno godis i en affär, det blev skämmigt. Så då började jag råna folk och så där, lite andra saker.

– Och då blev du placerad?

D: Jo, när jag var 13. Sen när jag var 14 så jag kom ut, jag gick i nian då tror jag. Då kom jag tillbaka hit till skolan och sen dess har jag varit ute.

Bland dem jag har intervjuat är det de som omhändertagits och placerats på olika boenden som har de mest negativa attityderna mot samhällets institutioner i allmänhet och mot socialtjänsten i synnerhet. Drygt en tredjedel av de intervjuade omhändertogs under tonåren och av dessa har alla utom två även suttit i fängelse. Ytterligare en fjärdedel av de intervjuade har suttit i fängelse men inte omhändertagits tidigare. Omhändertagandet beskrevs av vissa av deltagarna som en vändpunkt (även om dem inte själva använder det begreppet) i negativ riktning. V sade att ”Det var det som förstörde livet” och det var flera av de intervjuade som beskrev just placeringen som den enskilt största orsaken till att de etablerade en kriminell livsstil. Som nämnts tidigare innebär omhändertagandet ett avbrott i band till skola och arbete; här framkom också att det påverkade attityden och förtroendet för samhället på ett negativt sätt. En kritisk läsare skulle här kanske påpeka att dessa individer redan var inne på en kriminell bana och att omhändertagandet var en följd av att de begått brott och att de kanske skulle fortsätta på denna bana oavsett om de blev placerade eller inte. Detta är förstås riktigt, men i de intervjuades subjektiva mening var detta trots allt en avgörande händelse.

V placerades första gången när han var 14 år, på ett paragraf-12 hem, efter det följde flera placeringar på flera andra boenden.

– Bodde ni tillsammans, hela familjen?

V: Nej, det vart ju problem där när jag var 14 år. Jag flyttade från familjen, jag vart placerad på paragraf-12 hem.

– Vad hade hänt då?

V: Det började väl först med lite små problem hemma bara. Att man inte lyssnade på mamma och sånt där. Så vart jag placerad på ett vanligt familjehem bara i annan stadsdel. Den var lite utanför Stockholm, de hade hästar och värsta landet livet där som jag var helt ovan vid. Jag bodde där sex-sju månader. Sen började jag röka mer och mer och bara softa, började skita i vad folk sa, sen accelererade det väl bara. Kriminalitet kan man väl inte säga när man är 14, men små bus. Sen var det lite små misshandel och grejer och så där när jag bodde i familjehemmet, så då skicka de mig till ett ungdomshem istället.

– Hur tyckte du det var?

V: Det var skit. Det var det som förstörde livet. Du är helt låst ju, när du röker cigg så är det galler ovanför. Jag vet inte om du har vart där, men det är inte bara familjeproblem, det kan va nån som har mördat nån, eftersom du får LSU¹³ där också. Ja så det var inte direkt något bra ställe. Sen vart det en tripp till C-stad, till ett behandlingshem, när jag var 16 på väg till 17 år, jag fick vara där sex månader. Sen hamnade jag i bråk där, jag gillade inte behandlingshemmet heller, det var lite mer sektaktigt. Där skulle ungdomarna sitta och skälla ut varandra ifall man gör fel, förstår du? Och jag tycker inte att det är ungdomarna som ska ta tag i det. Jag kom inte överens med dem, så de skickade mig till D-stad om du vet vart det ligger? Till ett annat familjehem [...] Sen satt jag första gången när jag var 19 år. Jag vart dömd första gången och jag fick hoppa av gymnasiet, för jag gick gymnasiet på det där hemmet i D- stad.

B blev placerad på ett boende när han var 16 år gammal efter att hans pappa kontaktat socialtjänsten på grund av att B använde droger och hamnade i problem med polisen.

– Vad tyckte du om det [att vara placerad]?

B: Det var skit. Jag var den yngsta på varje ställe, jag blev aldrig placerad på såna här ungdoms ... stödboende eller såna där ställen. Jag blev alltid placerad med horsare¹⁴.

– Vad borde de ha gjort istället?

B: De borde ha placerat mig i ett ställe för min ålder. Du vaknar upp och du går in i toaletten och du ser blod på väggarna och sen det ligger en nål där du ska tvätta ditt ansikte ... Någon har träffat en fel åder eller något sånt där. Det är blod på hela väggen, vem ska se sånt där? Du bor på ett ställe och det är en bordell där inne. Det här ska vara en trygg placering från socialtjänsten.

H hade inte själv blivit placerad, men menade att han medvetet har gjort vad han kunnat för att undvika det eftersom han hade sett sin bror och vänner omhändertas.

H: Institutioner du vet. Min bror har varit placerad och jag har själv sett det när jag vart på besök och så. De tog honom när han var 15. Så jag visste hur det var, så jag var försiktig med socialtjänsten. Jag ville inte ha kontakt med dem för jag visste vad de kunde göra med en människa, de kunde splittra en familj, förstår du? Jag gillade dem inte heller, de förstör många barns familjer. Man kan göra bättre saker, om en ungdom är 14–15 år ska man vägleda dem, man ska inte ta dem till en plats med kriminella människor. Man ska vägleda dem, man ska visa dem, man ska ge dem vad de behöver [...]. Inte ta dem dit där kriminella människor är, då får de tips och då är de inne i kriminella världen. När han kommer ut, då är han fullt kriminell, han är sur på systemet, han har inte fått den hjälpen. Då blir han kriminell han som var snäll från början, som inte visste någonting om det här, kan bli grovt kriminell, kan bli bankrånare, mördare, vad som helst för systemet har behandlat honom på fel sätt.

¹³ LSU, lagen om slutna ungdomsvård, avser en påföljd för brott för unga lagöverträdare och är ett alternativ till fängelse. Påföljden verkställs på ett särskilt ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS).

Påföljden är tidsbestämd och kan vara mellan 14 dagar och 4 år.

¹⁴ Horse är slang för heroin och heroinbrukare kallas ibland horsare (Lander, 2003:358).

Till hemlandet

Bland dem som inte omhändertagits av socialtjänsten berättade flera att deras föräldrar försökte lösa problemen genom att skicka iväg dem att bo med släktingar i hemlandet för att de skulle komma bort från en destruktiv miljö. S är en av dem som flyttade tillbaka till hemlandet i tonåren. Där gick han i skola och jobbade lite. S säger att detta nog ”räddat hans liv” eftersom de flesta av hans kompisar, som var kvar i Sverige, då omhändertogs och placerades på boenden av socialtjänsten. Även Y skickades att bo med släktingar utanför Sverige i ett försök av hans mamma att hålla honom borta från problem.

Y: Det jag kommer ihåg av min uppväxt är att jag alltid fick kämpa för att jag var yngst. För att jag skulle bli hörd fick jag skrika högst. Men jag hade en bra uppväxt, ja. Det var väl när jag kom in i de yngre tonåren, till och med innan. Ja, jag var tolv när jag börja röka cigaretter första gången. Det var en man som gav mig en cigarett, här i Tensta och det var då jag testa cigarett första gången. Jag tyckte inte om det, jag spydde, mådde dåligt och tänkte ’det här är ingenting jag ska hålla på med’. Men sen så ser man ju de coola grabbarna i centrum röka och sånt där. Det är tufft liksom. Så då gick jag och mina kompisar och fråga mamma efter fem spänn att köpa godis, så la man ihop. Så köpte man ett Marlboropaketer och gick runt och rökte och busade. Sen så när jag var 13 eller 14 år så började vi röka hasch. Jag rökte hasch tills jag var typ 15, skulle fylla 16, då kom min mamma och pappa på mig. Skolan rapporterade och vi skulle ta pissprov. De sa aldrig hur många pissprov det var och en kille sa till mig ’drick mycket vatten innan du ska pissa.’ Så jag gjorde det, jag drack och jag kom undan de två första gångerna så jag trodde jag var klar. Men sen från ingenstans så sa de en tredje gång att jag skulle pissa och då var jag redan på skolan när de kom, så då åkte jag fast där.

– Mm

Y: Ja, så skicka min pappa mig till [*hemlandet*]. Där jag var hos min farbror.

– Då var du typ 15?

Y: Ja, jag var 15 år, det var innan sommaren typ i april eller någonting. Så jag fick åka ner till [*hemlandet*], till min farbror där. Han har också jättemånga barn, nio flickor och två pojkar. Så att ... Jag hade varit där innan med min mamma på semester, så jag känner dem ju. Jag hade varit där, så jag var lugn. Så jag åkte ner dit, men inget förändrades ju, jag rökte där nere också. Jag gick till folk, det är inte svårt, man drar sig till personer som man drar sig till. Om jag röker hasch, då drar jag mig till haschrökare. Det är ju så. Så jag börja röka gräs där och sen kom min farbror på mig och han tyckte att jag var dåligt inflytande på hans son som är två år yngre än mig. Han följde med mig överallt, men jag lät aldrig honom röka, det gjorde jag inte. Så min farbror fick nog och han skickade mig till en skola. En disciplinär skola, där var jag i ett och ett halvt år. Själv. Ingen kom och hälsade på mig. De brukade slå oss och du vet, de brukade kedja fast folk. Det var på nyheterna och allting här. Det var ett tag sen. Men ja, sen efter det där kom jag tillbaka till Sverige, ärrad och du vet efter det där. Så det tog lite tid för mig att komma tillbaka till samhället och anpassa mig. Man var så inne i en grej i ett och ett halvt år att man hamnade i ett mönster, dem tämjer ju dig typ till att göra vad de vill att du ska göra.

Ys upplevelse av den ovan nämnda skolan påverkade honom negativt, och till skillnad från S upplevde han inte de positiva effekterna av ett miljöbyte. Ys negativa upplevelser av flytten är emellertid unika i detta material, och många ansåg att den sortens miljöombyte hade goda effekter för dem. Däremot var det flera, likt Y, som berättade att de upplevt det svårt att återanpassa sig när de väl kom tillbaka till Sverige. Att det var svårt att återanpassa sig till det svenska samhället var alltså gemensamt både för de som tyckte att det var bra att lämna Sverige en tid och för de som hade negativa erfarenheter av tiden utomlands. I de äldre tonåren kom de som skickats iväg för att bo hos släktingar tillbaka till Sverige – en del kom tillbaka för att bo hos sin familj, andra placerades av socialtjänsten.

När H var 17 år reste han med sin pappa tillbaka till hemlandet och var där under några år.

H: Sen när jag kom tillbaka var det jobbigt att komma in i arbetsliv, skola och sånt. Jag var utanför allt det där.

Svårigheten att anpassa sig efter att ha varit borta från landet en tid beskrevs av flera deltagare och är ytterligare ett exempel på hur ett avbrott i banden till samhället påverkar anknytningen. Dels bröts banden till det ”svenska samhället” och dels kan man ha hunnit vänja sig vid andra rutiner och skapa sociala band till en annan typ av samhälle än det svenska.

5.2.4 Familj

De flesta berättade att de hade goda relationer med sina familjer under den tidiga skolåldern och att de bodde med båda föräldrarna och med sina syskon. Men några av deltagarna berättade om hur deras familjer splittrades under denna period och att de då huvudsakligen bodde med mamman.

K: Min farsa drog när jag var elva. Om jag hade haft syskon hade det hjälpt, men jag var ensam barn. Det är svårt att se på ens mamma må dåligt och veta att hon är i behov av pengar, att lönen inte räcker. Att mannen har stuckit. Man är liten, men ändå.

Å: Det är svårt för morsan du vet? Det finns ingen farsa där. Så det har vart tajt. Jag förstår morsan, hon har varit en stark kvinna, men hon har inte kunnat göra det en farsa kunde ha hjälpt till med, du vet. För att min farsa han bor där nere i [*hemlandet*] du vet? Det är det som är grejen. Det är det som har vart extra påfrestande för morsan, att inte kunna hjälpa sina barn på det sättet.

Andra bodde med båda föräldrarna, men hade dålig anknytning till dem.

Y: Jag såg inte upp till min pappa, jag såg upp till snubbar som stod i centrum som hade Rolex klockor. Det var dem jag såg upp till. Jag tror om jag hade haft min pappa så hade det vart en annan femma. Hade jag haft den där manliga förebilden, istället för att leta efter en ute på gatan.

I tonåren försämrades relationen till familjen för många av deltagarna. För flera av dem hängde det samman med att de omhändertogs av socialtjänsten och flyttades från sina familjer, som beskrivits ovan vilket ledde till att anknytningen till familjen och skola försvagades ytterligare.

5.3 Vuxenlivet

Livet som vuxen omfattar här perioden från cirka 18 års ålder och fram till tiden för intervjuerna. Under denna period förväntas unga vuxna ofta arbeta eller utbilda sig på högre nivå, flytta hemifrån, hitta en partner och så småningom bilda familj. Situationen för projektets deltagare har dock sett annorlunda ut. Deras liv i vuxen ålder kommer att beskrivas nedan.

5.3.1 Utbildning

Flera av deltagarna har i vuxen ålder läst in betyg, både grundskolebetyg, gymnasiekompetens och enstaka kurser. Studierna har nästan uteslutande bedrivits under fängelsevistelser och häktesvistelser eller genom frivårdsprogram.

–Du läste in gymnasiebetygen i fängelset?

R: Jo, alltså du måste ju göra någonting i anstalten. Antagligen får du jobba eller så pluggar du och det är väldigt populärt att plugga eftersom ingen vill jobba. Och jag var väldigt envis, som sagt, så jag vägrade att jobba.

T: Jag pluggade faktiskt och jobbade, där inne på fängelset. Man är rastlös, man måste göra nånting. Det finns jobb och det finns skolor, jag höll på med båda. Fixade mina betyg. Det är inte mycket man kan göra faktiskt.

Å: Man fick skriva in sig i arbetsförmedlingen när jag var på anstalten och då fick jag gå på en golvläggarkurs.

Utbildning och arbete under fängelsevistelsen borde i teorin öka de intagnas chanser att hitta arbete när de senare frigavs, men samtidigt innebar fängelsevistelsen i sig en stämpling som gör det svårare att få jobb, och dessutom verkade tiden i fängelse ha fått negativa effekter på de sociala banden till familjen (se vidare nedan). Dessa negativa faktorer tycks ha tagit ut eventuella positiva effekter av studierna.

5.3.2 Arbete

Det var få av deltagarna som har haft fast arbete och jobbat under längre perioder. De flesta hade emellertid haft någon typ av arbete under åtminstone en kort period i livet, vissa hade arbetat vitt och andra hade arbetat svart. De vanligaste var att man arbetat en kort period på lager, i ungdomsföreningar, inom restaurangbranschen eller jobbat svart inom rivningsbranschen. Några av deltagarna hade under de perioder som de arbetat begått brott medan andra, under tiden de arbetade, levde ett mer skötsamt liv. Tre av tio hade aldrig haft någon typ av arbete vid tiden för intervjun.

– Har du haft något jobb?

N: Nej, inte under de här åren, nej. Men jag har haft jobb på senare år. Jag har ju jobbat.

– När fick du ditt första jobb?

N: Om man ska säga sanningen så fick jag mitt första vita jobb nu.

– Men du har jobbat svart innan?

N: Ja, jag har jobbat svart.

– Vad har du jobbat med då?

N: Då har jag jobbat inom rivning och typ inom restaurang och sånt. Då har jag fått diska och hjälpt till och så. Det var inte roligt på den där restaurangen. Det var stressigt, inga pengar, tjafsigt. Men rivningen var rolig och det var bra pengar, lite slitsamt men bra pengar.

– Men då höll du inte på med brott? Då var det bara jobb, eller var det båda samtidigt?

N: Nej, det har alltid funnits samtidigt.

Intermittency, som beskrivits i teoriavsnittet, är ett temporärt uppehåll i brottsligheten, och i intervjuerna finns flera exempel på detta. Vissa berättade att de ”vilade” en kortare period, mellan ett par veckor och några månader, efter att de kommit ut från fängelset, men att de då egentligen inte hade för avsikt att sluta begå brott.

J: Jag flyttade hem igen efter att jag blivit frigiven, då första gången. Jag vilade där ett tag för att bli av med ”fängelsekänslan”. Sen dess har det varit in och ut igen.

Y berättade om ett tidigare försök till *upphörande* som efter tag trots allt misslyckades när han återföll i brott och drogbruk.

– Men det här, när du jobbade på restaurangen, var det ditt första jobb?

Y: Mitt första riktiga jobb, ja.

– Hur fick du det?

Y: Genom arbetsförmedlingen, jag sökte bara. Jag hade tur. Så jag gick dit, jag hade ingen erfarenhet men han tyckte om mig redan från början. Han frågade mig 'vad vill du jobba med?' och jag sa 'vad som helst' och han gillade det svaret.

– Men, var det första perioden i ditt liv som du sökte jobb aktivt då?

Y: Mm. Det var när jag fick min son som jag började söka jobb på allvar. Jag fick hjälp, jag praktiserade till och med en månad på [*snabbmatsrestaurang*] i förhoppning om att få jobb, jag sket i vad jag jobbade med. Jag kunde göra vad som helst, bara jag kunde ta hand om min familj. Jag kände att det var nu det gällde, det var nu jag måste bevisa att jag är en man [...] Så då jobbade jag på fabriken och där, ursäkt att jag säger det, men jag var den enda svartskallen där. Jag var den enda mörkhyade där och det var mycket rasistiska skämt. De var redan vänner när jag kom dit och jag var utböligen liksom, han som ska försöka passa in. Plus att jag är invandrare, plus att jag är svart. Så det blev svårt för mig, men jag bet ihop. Jag bet ihop tills jag var 26 och ett halvt och sen så sket jag bara i att gå. 'Jag vill inte ta det här'. Så skicka jag ett mail till honom [*chefen*] och sa vad jag tyckte om hans företag och att jag inte skulle anmäla eller säga någonting. Jag hade ju gått till honom tidigare och sagt vad som hände, jag vet inte om han pratade med dem men det fortsatte ju bara. Jag blev mer utstött, så ja, jag skicka ett mail till honom helt enkelt. Sa vad jag tyckte och kände och att jag går vidare och han får ha det bra liksom. Och sen där började det gå ut för mig igen, började röka hasch, vi gjorde slut, jag började göra massa brott. Satt inne. Jag var nära att förlora min son, min familj. Under ett års tid, eller ja, sex månader kanske det var. Och ja, sen är jag här nu igen, det har gått ett år.

Som Y berättar var det när han fick sin son som han bestämde sig för att han ville sluta med brott och försörja sin familj genom ett lagligt arbete. Detta kan ses som en vändpunkt i Y:s liv – även om försöket till slut misslyckades så hade han för första gången velat sluta. När han nu (genom att delta i projektet) gör ytterligare ett försök att sluta, berättade han att det fortfarande är på grund av sonen och familjen. Att få ett barn kan fortfarande bli en vändpunkt i hans liv. Detta exempel belyser också komplexiteten i vändpunktsbegreppet. Förändringen/händelsen (sonens födelse) skapade en vilja till förändring, human agency, och även en faktisk förändring i beteendet – Y började jobba för första gången i sitt liv. Men när Y inte trivdes på jobbet sa han till sist upp sig och då återgick han till sitt tidigare antisociala liv. Som forskarparen Uggen och Staff samt Skardhamar och Savolainen lyfter fram är kvaliteten på arbetet av betydelse för att en hållbar förändring, en vändpunkt, ska kunna inträffa. Detta är tydligt i Y:s fall.

Några deltagare hade också gått yrkesutbildningar under anstaltsvistelser och några hade fått praktik genom Arbetsförmedlingen. Många berättade dock att de haft negativa erfarenheter av Arbetsförmedlingen och att det var svårt att få jobb genom dem. Detta har sannolikt

påverkat deras förtroende för Arbetsförmedlingen som myndighet i negativ riktning och på så sätt ytterligare försvagat banden till samhället.

Z: En vecka har jag gått på praktik, det var 2011 tror jag. Efter en vecka jag tänkte vad är det här? Jag jobbar gratis. Och jag frågade arbetsgivaren 'kommer jag få jobb?' han sa nej. Så varför ska jag jobba där för? Sen dess har jag inte haft praktik.

– Då när du kom tillbaka, vad gjorde du då?

H: Jag hade varit borta så länge från landet så jag tog det lugnt bara, stressade inte. Jag var hos farsan och så. Jag sökte jobb, jag skrev in mig i Arbetsförmedlingen och sånt, praktiserade där. Jag sökte mycket jobb faktiskt, men jag fick aldrig något jobb så jag blev trött på Arbetsförmedlingen när jag aldrig kom någon vart med dem. Så då börja jag skita i det och jag skrev ut mig därifrån, jag blev besviken. De hade skickat mig på olika praktikplatser och så och det kändes som att jag bara jobbade gratis. De utnyttjade mig så mycket så jag slutade, jag blev så sur på det där systemet [...].

Att ha ett brottsregister upplevdes som ett tydligt hinder för att få jobb. Att vara tidigare dömd och kanske framförallt att ha suttit i fängelse innebär en officiell stämpel som kriminell. Många arbetsgivare är tveksamma till att anställa personer som har suttit i fängelse, något som säkerligen har haft inverkan på deltagarnas *persistence* i kriminella karriärer.

H: Vi har register och våra namn är kända av polisen om vi sen vill söka jobb. Arbetsgivaren vill ha registerutdraget från polisen och han ser vad den människan har gått igenom så då blir det svårt för den här arbetsgivaren att anställa mig, han har inte sett vilken person jag är. Jag kan va den bästa arbetaren... jag gör det jag ska göra, jag kan jobba och så. Jag kan vara skön människa, öppen hjärtad och så, men jag blir bara dömd av mina gamla register. Och då man kommer ingen vart heller.

Försörjningsstöd

När deltagarna var med i projektet och inskrivna hos Arbetsförmedlingen fick de flesta försörjningsstöd. Det var dock ytterst få som berättade att de levde på försörjningsstöd tidigare i livet. Många hade fått någon månads försörjningsstöd i samband med frigivning från fängelse men sedan inte sökt igen eller inte beviljats.

– Du har inte velat söka bidrag?

D: Man vet ju inte. Man har varit i ett helt annat system ... man har kompisar och så där som sysslar med någonting helt annat. Min pappa brukar säga till mig, men jag gillar inte pappersarbete att skriva och så. Men nu är det lättare. Projektet gör det lättare att söka pengar, annars skulle det vara jobbigt att söka SOC, det är jobbigt att skriva så och så och skicka fram och tillbaka. Det är lätt att ge upp.

– Har du fått försörjningsstöd eller bidrag tidigare?

Q: Tidigare, ja en gång innan. Jag tog det bara första månaden, sen taggade jag för det gick inte. De kräver för mycket pappersarbete. Som när jag kom ut, då ville jag ha SOC men jag sket i det för att kraven var så mycket mer än pengarna. Det var 3500 kronor det handlade om, men det var en jävla massa papper som skulle in och man fixar ju inte allt. Eller man kan inte, man har aldrig gjort det ens. Så det blir förvirrat och då är det lättare att bara låta det vara.

Anledningarna till att inte leva på bidrag var flera. Dels, som citaten ovan visar, upplevde deltagarna att systemet var krångligt och att det var jobbigt att ansöka om bidrag och dels tyckte de att det belopp man fick var så pass lågt (i jämförelse med vad de "tjänat" på att begå brott) att det inte var värt det.

5.3.3 Kriminalitet och myndighetskontakter

I vuxen ålder försörjde sig deltagarna i stor utsträckning genom kriminalitet. De absolut vanligaste brotten i vuxen ålder var stöld, rån och andra våldsbrott samt narkotikabrott, enligt deltagarna själva. Troligen var narkotikabrott ännu vanligare än vad som uppgavs i intervjuerna men deltagarna själva definierade det inte alltid som brott. Mindre vanligt förekommande brott var bedrägerier och inbrott. Fem personer uppgav att de inte begått brott överhuvudtaget och ytterligare åtta ville inte uppge vilken typ av brott de begått. Att fem deltagare själva uppgav att de inte begått några brott antyder att de inte uppfyllde förutsättningarna för deltagande i SIG. Detta är dock, som tidigare nämnts, deltagarnas egna berättelser och polisen har bekräftat att samtliga deltagare ingick i målgruppen för SIG. Möjligen kan denna diskrepans förklaras med skillnader i uppfattningar om vad som är kriminellt beteende.

H: För att försörja mig gör jag det som jag känner för. Det kan va brott det kan va vad som helst, kriminalitet och sånt.

– Vad är det för typ av brott?

H: Det kan va vad som helst.

Om man begått brott själv eller tillsammans med andra varierade, både mellan olika individer och mellan olika perioder hos samma individ: En del hade enbart begått brott själva, andra hade alltid varit i sällskap med andra och för vissa varierade det beroende på vilken typ av brott man begick.

– De brott som du har begått, har det varit med andra eller har det varit själv? Eller både och?

R: Vad ska man säga, det har vart med folk jag känner.

– Mm. Aldrig själv?

R: De brott jag har begått, det är nästan omöjligt att åka in till en guldsmed maskerad helt själv och försöka, det är nästan helt omöjligt. Det är oftast tyngre brott som jag åkt fast och fått sitta för. Dem har jag inte gjort själv.

– Har du varit själv eller har du varit med kompisar?

P: Ibland har jag vart själv, ibland med kompisar.

– Varför tror du att du började med det?

P: För pengar kanske.

E berättade att han efter gymnasiet försörjde sig huvudsakligen genom att sälja droger, att han även begick andra brott så som rån och misshandel, men att han ”klarade” sig från polisen i nio år. E dömdes för första gången några månader innan han skrev in sig i projektet. Då dömdes han för ringa narkotikabrott. E berättade att han varit nära att åka dit innan, men att han ”haft turen på sin sida”. Flera andra av deltagarna hade inte haft samma tur utan berättade att de har åkt in och ut ur fängelset under större delen av sitt vuxna liv.

Q: Sen åkte jag in, sen kom jag ut, sen åkte jag in. Det var bara in och ut. Jag har suttit fyra gånger på anstalt. Jag har suttit sju gånger i häkte, fast jag har ju inte dömts alla sju gånger. Fyra gånger dömdes jag och tre stycken släpptes jag.

– Mm, vad var det för grejer dem andra gångerna?

Q: Det var stöld, rån. Olika, jag håller mig inte till något, jag gör hela tiden det jag känner för.

V: Jag gick industriprogrammet där, i andra ring, sen vart jag gripen, gjorde min första volta, kom ut, sen gjorde jag en till volta 2007 och sen gjorde jag den sista nu, den riktigt sista. Nu satt jag effektivt två år.

– Vad blev du dömd för? Första gången?

V: Första gången var det övergrepp i rättssak, misshandel, sånt där. Skitgrejer faktiskt.

De som fått fängelsestraff för sina brott beskrev denna tid på olika sätt. Vissa berättade att det var jobbigt första gången, men att det sedan blev lättare och att det då bara vara att ”sitta av tiden”. Andra berättade att det blev värre och värre ju äldre de blev, både att sitta inne och att bli ”jagade” av polisen när de varit ute. Attityden till kriminalvården var delad: vissa hade negativa erfarenheter och tyckte att kriminalvården borde ha behandlat dem bättre och gjort mer för att förbereda dem för frigivning. Samtidigt uttryckte många att det var deras eget fel att de hamnat i fängelset och att de därför var tvungna att ”ta sitt straff”.

– Hur tycker du att ditt förtroende för kriminalvården är?

Å: Allt kan bli bättre. Jag har inte så bra förtroende, jag har inte sett någonting som har gett mig bra förtroende. Kriminalvården, jag har inte fått en enda permission, inte en enda lufthålspermission ens. Lufthålspermission har till och med livstidare. Vartannat år så får man gå ut, bara ta en promenad, jag fick inte ens det. Det har inte varit någonting som jag gjort heller för att jag inte skulle kunna få det. Men de bara trycker på mina knappar hela tiden, jag har själv börjat tänka om det faktiskt är en sån grej. Att de trycker på en knapp för att jag verkligen ska utagera. Är det, det de verkligen vill ha? Att de vill få mig att komma hem fett arg. Det är såna här grejer som jag har tänkt på. Så det är svårt med förtroende, jag har precis kommit hem, jag har sett orättvisor. Jag menar inte för hela kriminalvården, det är klart det finns många människor där som är bra. Det finns många plitar som är bra kriminalvårdare, men de bra kriminalvårdarna blir nertryckta av andra människor. Det finns ett hierarkiskt system där som säger de här måste bort. Så varje gång det kommer någon plit som vill prata vett med dem där inne så är det alltid en annan som säger 'nej, det får du inte'. Till exempel, det finns de som när du ringer hem och har bevakat samtal och pratar med din familj och när det har gått fem minuter då säger de okej och trycker på knappen, bara lägger på. Men det finns andra som säger nu har det gått fem minuter och det är dags nu. Då är det svårt att se rättvisan.

– Vad är det du skulle velat ha hjälp med, vad skulle du ha behövt?

X: Frivården de hjälper en bara att skriva in sig i Arbetsförmedlingen, de borde berättat hur det kommer bli när man kommer ut och så. De var ganska dåliga på det tycker jag. Jag kom ut med en brun påse från häktet, så vad vet de vart jag ska ta vägen?

Attityden till polisen är mer genomgående negativ och många berättade om negativa erfarenheter av polisen som påverkade både deras förtroende för polisen som myndighet och för samhället i stort. Med Hirschis termer har deltagarnas övertygelse om *validiteten* hos samhällets normer påverkats negativt.

R: Alltså, jag har inget förtroende för polisen, kriminalvården eller svenska staten överhuvudtaget. Jag har inget förtroende.

– Vad tycker du att du har för förtroende för polisen?

Y: Jag gillar inte polisen om jag ska vara ärlig. Jag tycker att de missbrukar sin makt när ingen ser på. Det finns bra poliser, men det finns ruttna ägg överallt. Jag drar inte alla poliser över en kam, men de som missbrukar sin makt, rasisterna i poliskåren det är dem jag hatar och det är de som måste bort. Det finns bra poliser, det finns bra åklagare och sen finns det folk som bara vill döma dig utan att veta vad du har gjort. De dömer dig på förhand.

En annan följd av den kriminella livsstilen var ekonomiska skulder. Genom brott hade flera av de intervjuade fått stora skulder i form av skadestånd, vilket bland annat gjorde det ännu svårare för dem att få bostad.

N: Det är ett av de stora hindren framför oss i livet just nu. Alla som nu helst vill bli vanliga och normala, om man kan säga så. Vi har ju kronofogden hängandes efter oss. Då blir det ju ibland så att vi trillar dit liksom. När man inte ens kan få en lägenhet, det är inte som att jag ska ta ut krediter, men ändå. Man har ju förlorat trovärdigheten, trots att man aldrig ens lånat en krona från någonstans, men ändå så är jag skyldig typ 3–400 000 kronor.

Som vi ser i flera av citaten ovan var det flera faktorer som ledde till att deltagarna fortsatte på den kriminella banan när de väl hamnat där. Begreppet *cumulative disadvantage* som beskrevs i teoriavsnittet är här relevant att gå tillbaka till. Genom att begå brott och bli ”kända” hos polisen och få skulder minskade deltagarnas möjligheter till arbete och bostad hela tiden genom stämpling och ytterligare distansering från det konventionella samhället. Detta i sin tur ökade sannolikheten att de fortsatte försörja sig genom kriminalitet.

Narkotika

Som redan nämnts var det många av deltagarna som experimenterade med cannabis och andra droger under en relativt kort period, främst i tonåren. Av dessa var det sedan många som fortsatte med cannabis även i vuxen ålder men slutade i samband med att de bestämde sig för att bryta med sin kriminella livsstil.

H, till exempel, började med cannabis när han var 16 och rökte dagligen under några år. Som de flesta andra deltagarna använde han inga andra droger och inte heller alkohol i någon större utsträckning. H berättade att han blev ”ren” under fängelsetiden och att han hållit sig borta från droger sedan dess. För H hade fängelsestraffet en positiv effekt, åtminstone när det gällde hans drogbruk.

H: Det blev bara värre och värre, droger och kriminalitet hör ihop liksom [...] Det är faktiskt skitskönt [*att ha slutat*], för när man röker så är hjärnan inte aktiv. Men nu när jag har slutat ser jag saker som man missat, som man kunde ha utnyttjat. Men jag kunde inte utnyttja det eftersom jag var påverkad hela tiden.

Andra skiljer mer på cannabisbruket och den kriminella livsstilen i övrigt och ser ingen anledning att sluta röka cannabis eftersom de tycker att de fungerar bättre om de röker, även om de dragit ner på mängden.

R: Jag är flummare än idag, det är en del av mig. Det kanske låter konstigt men du vet, det är en personlighet, det är en del av mig, förstår du?

– Röker du fortfarande?

O: Ja, men jag har tagit pauser så där. Nu i helgen hade jag inte rökt på två veckor ... eller en vecka. Men så rökte jag när de sa till mig att jag inte fick några pengar. Du vet, när det är stressigt och det blir för mycket då jag tar en. Folk tycker att man blir helt konstig när man röker på, men man märker det inte. Det bara lugnar ner dig. Men jag har slutat skitmycket nu. Jag brukade röka på jättemycket, men nu röker jag inte så mycket. Bara ibland, efter skolan när jag kommer hem och det är sent. Klickar en och så sover jag. Men jag har inte gjort det på ett tag nu. Nästan tre dagar.

En av deltagarna som hade haft ett mer allvarligt narkotikabruk och som också själv sett sitt bruk som problematiskt var J. Han använde olika preparat, men en typ av lugnande medel som han använde mest och upplevde som problematiskt. J slutade med detta bruk när han var 22 år efter att ha varit på behandlingshem. Han berättade att han fortsatte använda cannabis ibland, men det var inget som han såg som ett problem. J kom först i kontakt med myndigheterna när han var 18 år och dömdes till kontraktsvård. Han dömdes för bilstölder, misshandel och narkotikabrott.

J: Eftersom jag var så ung tyckte SOC att jag skulle till ett behandlingshem. Jag fick två år så jag var där tills jag var typ 20. Det var okej, jag fick ju dykcertifikat och grejer, men jag fortsatte inte med det. Vissa åkte ju till Thailand och grejer, jobbade som turistguide och såna grejer ... men dyka var inte min grej. Men det var viktigt för det här behandlingshemmet, de hade kontakter och kunde skicka dem som ville jobba med det vidare.

J var ”ren” under behandlingstiden, förutom en gång efter cirka två månader när han rymde därifrån. J säger att han trivdes, men ändå kände för att rymma. Men personalen från behandlingshemmet hittade honom och övertalade honom att komma tillbaka. J återföll under sista tiden på behandlingshemmet, åkte fast och fick fängelsestraff istället för vård under de sista månaderna. Detta var Js första fängelsestraff.

J: Det var ... det var helt okej ... jag hamnade i [*namn på anstalt*] och jag kände många där så det var okej.

J har inte fått någon rehabilitering eller behandling sen dess, och på frågan om han skulle vilja det svarar han att han nog inte skulle kunna sköta det.

5.3.4 Familj

Som tidigare nämnts försämrades relationen till familjen för många av de intervjuade i slutet av tonåren, dels för att många hamnade på anstalt, ofta långt bort ifrån hemmet, och inte ville ha kontakt med familjen under tiden de satt inne. I vissa fall tog föräldrarna avstånd från deltagarna

på grund av deras brottslighet och kontakt med polisen. Under denna period var alltså de sociala banden till familjen, för många av deltagarna, mycket svaga.

– Hur bor du nu, bor du fortfarande med familjen?

Ä: Just nu är jag hemlös. Min familj har flyttat härifrån.

– Vart har de flyttat?

Ä: Jag har ingen aning. De flyttade för sex år sen...

I andra fall har de intervjuades föräldrar flyttat tillbaka till sina hemländer när deras barn blivit äldre. Deltagarna har på grund av detta inte lika bra kontakt med dem längre. De flesta av de intervjuade hade dock någon typ av kontakt med familjen vid tiden för intervjun, antingen med syskon eller föräldrar, även om kontakten var sporadisk.

– Hur har det varit med familjen, dina föräldrar och syskon, har du haft kontakt med dem?

V: Alltså jag är inte den bästa på att hålla kontakten faktiskt. Det kan gå två tre år innan jag snackar med dem. Min yngsta syrra och min lillebror pratar jag ofta med, varje vecka. Men med morsan kan gå något år. Hon flyttade tillbaka 2005. Hon orkade inte vara här längre, för kallt land och omställningar hela tiden. Så hon har det bra där. Hon vet inte om någonting heller. Varje gång jag har suttit inne har min syrra sagt att jag jobbar i Norge eller någonting. Mamma har högt blodtryck och sånt där, så det är inte så bra att hon blir orolig.

– Hade du kontakt med familjen? Kom de och besökte dig och så där?

T: Ja faktiskt, några gånger. Jag satt långt härifrån och familjen har ingen bil eller någonting så jag bad dem inte komma dit, det var lång resa dit. Jag hade inte ens telefonkontakt, det är svårt att ringa därifrån, man måste få tillstånd och sånt. Så man fick ringa typ en gång i månaden och det är typ fem minuter. Ibland är det på svenska och morsan kan inte svenska, så jag fick snacka med mina bröder och systrar istället.

– Träffade du familjen när du satt inne?

L: Nej, de ville komma och besöka mig hela tiden. Men det är jobbigt, du vet, det här rummet och allt, det tar på en. Så man vill bara låsa ut allting.

– Hur har det vart när du suttit inne och så? Har de kommit och hälsat på dig?

Q: Ja, en gång, första gången jag satt hälsade de på mig. Andra och tredje gången och så där, då hälsade de inte på mig. Då var det bara min tjej som hälsade på mig, men det var bara för att familjen inte behövde hälsa på mig. Man mår bara så dåligt när man får besök från familjen. Så man undviker det lite grann.

Några deltagare har träffat en partner och fått barn och bildat en egen familj. De berättade att när de fick barn förbättrades även deras relation med de egna föräldrarna. Att få egna barn kan innebära att familjen som institution blir viktigare igen och att den sociala kontrollen ökar. Jag har i ett tidigare avsnitt berättat om Y som beskrev sin sons födelse som en vändpunkt, och nedan berättar N om hur kontakten med hans egna föräldrar förbättrades efter att han fick sitt första barn (se avsnitt 6.4.2 för fler liknande exempel).

– Hur är det med familjen, har du kontakt med familjen idag?

N: Idag, ja idag har vi bättre relation. Så det är bra.

– Du träffar dina föräldrar och syskon?

N: Ja, de bor ju här, så jag träffar dem nästan varje dag.

– Är det efter du kom ut [*från fängelset*] nu senast som du börja träffa dem igen?

N: Nej vi började få bättre relation för några år sen. Då fick jag min första pojke, då började vi umgås igen. Vi försöker glömma det gamla men vi får se, det kan alltid bryta ut på nytt.

5.4 Projektet

Ett delsyfte med denna studie var att undersöka om projektet har nått rätt målgrupp, det vill säga livsstilskriminella. Baserat på de intervjuer jag gjort med deltagare, projektets anställda och polisen kan vi dra slutsatsen att projektet faktiskt verkar ha nått rätt personer. Här följer några av deltagarnas upplevelser och tankar kring sitt deltagande i projektet.

5.4.1 Hur kommer deltagarna till projektet?

Deltagarna kom i kontakt med projektet genom olika vägar. Projektet fick förslag på potentiella deltagare från socialsekreterare, frivården och även från polisen. Deltagarna själva berättade dock främst att de hört talats om projektet genom vänner i området som redan var med i projektet, genom familjemedlemmar som kände till projektet och föreslagit att de skulle söka, eller att de hört talas om projektet när de suttit ”inne” och kommit dit direkt från anstalten.

– Hur kom du i kontakt med det här projektet?

N: Det här projektet det är ju våra gamla fältare¹⁵, så vi känner dem och de känner oss. De har alltid haft koll på oss. Sen har de kommit med det här förslaget om att de skulle samla oss och att de skulle göra något av det.

– Så det var någon av lotsarna som kontaktade dig?

N: Ja. Ja, precis. Jag kommer inte ihåg. På något sätt hamnade jag här, vi känner ju varandra sen tidigare så vi behövde inte bli kontaktade eller något, vi bara hamnade här. Det kanske var någon av grabbarna som kom hit före mig och sen följde jag med dem, jag kommer inte ihåg hur det var.

R: Hur jag kom i kontakt med det här projektet? Det är en annan vän till mig, en grabb.

– Mm, som är med också?

R: Ja. De flesta här känner varandra, det är väldigt bra. Så snacket går ju runt, om jag hamnar på något bra eller hittar något bra då jag säger till grabbarna också.

U: Det var genom min pappa faktiskt. Han har en kompis som jobbar här, det är därför. Han rekommenderade den här grejen till mig så jag kom hit och snackade med dem[...].

Dessa beskrivningar av hur deltagarna kom i kontakt med projektet är mycket intressanta. Enligt teorin om differentiella associationer har vi tidigare diskuterat hur de intervjuade i ungdomen knutit band till andra kriminella och blivit en del av en kriminell kultur. Här ser vi hur samma individer (till viss del som en grupp) frivilligt söker sig till detta projekt som arbetar för att stärka banden till det konventionella samhället.

Projektet i Rinkeby–Tensta har även fått en del uppmärksamhet i media, både personal och deltagare har kommit till tals och berättat om projektet i Dagens Nyheter, och en deltagare berättade att det var genom denna artikel han först fick höra om projektet. Han såg artikeln under tiden han satt i fängelse och bestämde sig för att söka när han frigavs.

5.4.2 Varför vill deltagarna vara med i projektet?

Det vanligaste svaret på frågan ”Varför vill du vara med i projektet?” var att de helt enkelt hade tröttnat på ett liv som kriminell. De kände att de börjar bli gamla, inte ville sitta inne och att de kände ett ansvar gentemot sin familj. De vill helt enkelt upphöra med den kriminella karriären.

¹⁵ Fältarbetare/ fältassistenter: arbetar förebyggande gentemot unga för att motverka sociala problem (Stockholm.se).

E: Man tänker dagligen att smällen kan komma när som helst. Nästan alla mina vänner har suttit. Det är fyra stycken som inte har suttit, resten har suttit.

T: Jag vill vara grön i mina papper, jag vill inte bli stoppad varje gång polisen ser mig. Varje gång jag går ut tar de mig åt sidan och snackar med mig, kollar vad jag har i fickan och allt sånt där. Så jag vill jobba nu, sköta mig. Jag vill inte ha kontakt med polisen.

– Men vad tror du att det är som har gjort att du känner så nu?

T: För gammal [skrattar]. Ja. Jag orkar inte längre, har suttit tillräckligt.

Q: Det är för min son. Det funkar ju inte, och dessutom när jag väl hade bestämt mig för att sluta då hittade jag det här projektet, tack och lov. Och det går hyfsat. Annars hade jag inte lagt av, det hade bara fortsatt. Jag vill inte ens lägga av, men jag måste. Systemet har kört över mig så pass länge att det är ingen idé, men för sonens skull och allt det där. Det är ingen ryggrad, jag hade inte velat ha en pappa som ger mig allt ena dan och sitter ena dan. Det vill jag inte, så jag är ganska bestämd, jag vill inte syssla med det på grund av min son. Jag vill inte sitta inne, jag kan inte sitta inne, jag kommer inte sitta inne. Det går bara inte. Jag måste jobba nu och jag måste hålla ryggen rak, så det är därför. Annars hade jag inte lagt av.

Dessa deltagare såg trots allt under en period fördelar med sin kriminella livsstil, de tjänade ”lätta pengar” och många gånger mycket pengar, det var spännande och roligt fram till att de tröttnade på denna livsstil. Men det fanns också deltagare som berättade att de aldrig uppskattade livet som kriminell utan att det enbart var på grund av omständigheterna som de inte upplevde att de hade något annat val.

F: Alltså ingen tycker det är roligt att leva sådär, förstår du? Det är inte alla som klarar av det heller. Så, om det finns en väg ut, då tar man den [...].

– När bestämde du dig för att du ville sluta med brott?

F: Jag har alltid velat, men har aldrig fått chansen. Nu jag har fått chansen.

R: Det är inte roligt att vara kriminell, ibland är man tvungen att vara det. Så det här är väl som en sista utväg kan man säga [...]. Till exempel innan jag kom hit, blev medlem här eller inskriven här, har jag varit fri i snart två år. Men sen jag muckade har jag inte haft någon bostad. Inte haft någonstans som man vet att man kan sova varje natt, inte haft någon inkomst. Så man var tvungen att hitta på någonting och ibland var det fula grejer man var tvungen att göra för att överleva. Men nu har projektet hjälpt med boende och lite pengar i alla fall. Så det gör ju i alla fall så man kan trappa ner, förstår du? Det är ett steg. Man behöver kanske inte göra lika mycket kriminella gärningar [...]. Förut hade jag ingenting, men nu. Jag har alltid velat sluta, bara jag hittat jobb, någonting att försörja mig på. Det är inte så jag gör brott för rolighetens skull, jag gör brott för att överleva.

5.4.3 Vad vill deltagarna ha för hjälp från sociala insatsgrupper?

För att kunna bryta med sin kriminella livsstil och leva ett ”normalt” liv behöver man ha ett alternativ. Deltagarna själva menade att de från projektet, framför allt, behövde hjälp och stöd i kontakten med myndigheterna. De ville ha hjälp med att söka försörjningsstöd, hitta sysselsättning (arbete eller utbildning), stabilisera sin boendesituation eller hitta boende samt få ordning på sina skulder. Allt detta upplevde de som svårt att klara på egen hand.

– Hur har det varit innan då? Har du försökt få hjälp från socialtjänsten tidigare?

V: Ja, ja det är bara skit. Jag ringde faktiskt till och med i [namn]kommun innan och han var ju bara så trög rakt av. Jag sa till honom att jag inte hade någonstans att bo, att jag åkte tunnelbana hela gårdagen. Det var inte riktigt så, men jag ville betona att det var akut. Då sa han ’men vilken linje åkte du tunnelbana då?’ Då sa jag [namn på linje] och då sa han ’men då var du inte i [namn] kommun’. Men jag hade adress där. ’Eftersom du inte sov i [namn] varför ringer du oss?’. Jag åkte tunnelbanan för att det var varmt, för att jag ska kunna åka fram och tillbaka’. Sen klickade jag telefonen direkt. Han syftade på att jag måste va där hela natten, då är jag riktig bostadslös. Han sa direkt ’det här är inte nåt hotell’ och jag sa att jag ringer inte för att det ska va hotell, jag var i akut behov av hjälp. ’Gå in och leta dina lägenheter, bla bla bla, vi skickar papper till dig så får du ett nytt möte’. Jag har inte ens fått något papper från dem heller. Det var inte så att jag sov ute den natten men jag ville bara visa honom att jag var i akut behov. Så, då gav jag upp faktiskt och tre dagar efter det kom jag hit, då gick det hur bra som helst.

– Vad har du för förväntningar på projektet? Alltså, varför vill du vara med?

G: Alltså anledningen till att vara med är för att få jobb, hitta möjligheter att skapa jobb och få hjälp att hitta lägenhet kanske. Men den viktigaste anledningen är att hitta jobb, och att ha kvar försörjningsstöd tills jag har hittat det.

K: Eftersom jag går i skolan är jag inte i så stort behov av dem. Det enda jag behöver är ekonomiskt bistånd. Det är därför jag är med i gruppen, det är min största anledning. Det hjälper till med skolgången eftersom jag får pengar som jag kan ge hem. Så att jag inte behöver begå brott, för det var den enda anledningen till att jag gjorde det. Nu får jag pengar här och från mitt perspektiv behöver jag inte begära något mer. Efter gymnasiet tänker jag jobba, jag försöker verkligen ändra mig.

Q: Jag vill ha hjälp att söka jobb, få ett jobb och komma in i rutiner och försöka byta miljö. Jag klarar inte av det på egen hand, jag får återfall direkt. Det går inte, vi kan inte ens ringa till SOC. Det blir bara missförstånd direkt för de där idioterna där borta, de säger inte till dig om du har rätt till en sak. De säger inte till dig ’vet du om att du har rätt till det här?’. De väntar på att du ska säga till dem vilka rättigheter du har och efter att du har talat om dina rättigheter då säger de ’ja det stämmer, du har ju rätt till det’. Men det är inte så att de kommer in och säger, även om du är döende, det är inte så att de säger ’du har rätt till det här’. Det blir bara missförstånd. Men nu

behöver vi inte ringa till SOC, projektet ringer åt oss och vi lägger på högtalaren, det blir bättre så. Annars har det gått åt helvete hela tiden.

Det framgår tydligt av intervjuerna att deltagarna behöver stöd i kommunikationen med myndigheterna. Projektet fokuserar på att stärka deltagarnas sociala band till samhället, både band till arbetsmarknaden och för att förbättra relationen med myndigheterna.

L: Jag har försökt själv att gå till arbetsförmedlingen eller söka skola, det går aldrig så bra, efter ett tag brukar jag ge upp när man inte får några pengar. Man söker sina egna pengar istället.

– Vad har varit problemet när du har gått till Arbetsförmedlingen själv?

L: Jag förstår mig inte på dem ... har rätt dåligt tålamod och jag brukar ge upp snabbt.

N: För mig kan det va nån slags stöd liksom. De behöver inte göra så mycket för mig, det räcker ibland att jag kommer hit och pratar med dem, umgås med dem. Sen förmedlar de oss självklart sånt här kontorsspråk som vi inte förstår oss på, som man blir lätt irriterad på. Hade jag inte varit här, då hade jag kanske inte ens ringt de där samtalen och ansökt om jobb. Då hade jag bara sagt 'nej men jag ringer imorgon, jag ringer i morgon'. Så det är bra, sen när man är osäker på vissa frågor så kan man få hjälp. Och ja, jag vet inte, nu har det gett mig ett jobb och det kanske ger mig ett annat sätt att se på livet. Vi får se, än så länge det ser bra ut i alla fall.

5.4.4 Tycker deltagarna att de får den hjälp de behöver från projektet?

Attityden till detta projekt och till de anställda var mycket positiv. Deltagarna hade stort förtroende för projektet och beskrev det som en förmån att ha en plats i projektet, något som i sig motiverade ytterligare till att hålla sig ifrån kriminaliteten eftersom de då riskerade att förlora sin plats.

– Tycker du att du får hjälp med det du behöver?

C: Ja, man får mycket hjälp, allt man behöver, allt man undrar, det är bara komma hit och fråga eller ringa. Tidigare hade man inte sån där hjälp ... de jobbar typ varje dag, 24/7 man kan ringa dem när man vill, så det är bra hjälp får vi här.

– Hur är ditt förtroende för det här projektet?

C: Det är bra, man har ändå kommit långt. Det har man inte gjort tidigare. Förut lovade de mycket men det blev inte av. Men här det, det har kommit resultat direkt. Så det är bra, det är på god väg.

– Hur funkar det här i projektet då?

K: De har fått folk att vakna till i hjärnan, många har förändrats och blivit ansvarsfulla. Det är bra gjort av dem, det är starkt. Det här har gynnat mig, det är det första projektet som har gynnat.

– Vad tror du att det är som är annorlunda [*med projektet*] varför har det funkat?

K: Jag vet inte ... andra projekt har bara varit skämt, tomma löften [...] En grej med projektet som är bra är att de frågar vad *du* behöver och utgår från det. Så om de inte har hjälpt dig med något så är det för att du själv inte har sagt någonting. De försöker verkligen hjälpa genom alla kriterier. De ger det du begär.

– Har du själv varit med i något annat projekt?

K: Ja, jag har varit med på flera möten, men det har inte skett något. Sen blir man besviken, när de har stängt ner sitt kontor och projektet plötsligt har lagts ner, vad ska man göra då?

Även om deltagarna överlag var mycket positiva till projektet uttryckte en del en viss otålighet med att det ibland gick långsamt – detta var främst ett problem under sommarmånaderna när många anställda på de olika myndigheterna var på semester. Utbildningar och kurser startade dessutom ofta på hösten vilket ibland innebar att deltagarna fick vänta. Under dessa perioder försökte projektets anställda uppmuntra hålla motivationen uppe bland deltagarna.

– Vad har du fått hjälp med?

H: Hittills har det varit sommar och sådär så det har inte börjat gå in hela vägen än. Men från augusti, då ska det börja. Söka jobb eller utbildning eller något sånt. Jag vet inte än vad som passar mig. Jag har inte hittat vad som passar mig. Jag måste först bestämma vad som passar mig och sen komma till de här vägledarna. De hjälper med gymkort, hjälp med pengar ... men man måste fortfarande veta vad man vill göra, om man vill plugga och så [...] Men man känner att man har någonstans att komma, om man vill prata på dagarna och så.

– Tycker du att du får den hjälp som du behöver från projektet? Är det någonting som du saknar, som du behöver hjälp med?

R: Ja, ja det här är inte allt. Jag tror att dem vet det också att det här inte är allt, folk skriver inte på här för 4500 i månaden för att sitta här och gymma. Folk kommer hit för att få ett jobb eller någonting åtminstone. Men grejen är att allting tar tid och just nu, men de har ju hållit vad de lovat och de har i alla fall gjort någonting. De har hjälpt med saker och det gör så man kan vänta lite till i alla fall och sen se vad de har och erbjuda igen. De har gjort mycket, faktiskt, de har gjort jättemycket. Men det är mycket kvar, det är mycket de har lovat. Men jag har fortfarande förtroende för dem här i alla fall.

6. Sammanfattande diskussion och slutsatser

Syftet med denna del av utvärderingen var att utifrån de intervjuades egna berättelser beskriva livsförloppet hos deltagarna i sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta samt att undersöka hur deltagarna såg på sitt deltagande i projektet och om de uppfattade att projektet hjälpte dem att upphöra med brottslighet och annat antisocialt beteende. Ett delsyfte var att undersöka om projektet nådde den målgrupp som definierats i projektplanen.

Som framgått i teoriavsnittet var mina utgångspunkter för analys av intervjuer med deltagarna kontrollteoretiska. Mer konkret tog jag min utgångspunkt i Hirschi (1969) teori om sociala band och den utveckling av denna teori för livsförloppsforskningen som har gjorts av Sampson och Laub (1993). Min utgångspunkt, liksom hos bl.a. Box (1983:178) och Church m.fl. (2012:1036) var att den kontrollteoretiska ansatsen kan kompletteras med teorin om differentiella associationer (Sutherland, 1955). Båda dessa teoretiska ansatser har visat sig användbara för att tolka resultaten av denna studie. Enligt teorin om sociala band avviker människor från normen när banden till det etablerade samhället är svaga eller obefintliga (Hirschi, 1969). Detta behöver inte betyda att individerna helt saknar band till sin omgivning, utan de kan mycket väl ha knutit band till något annat, till exempel modeller för antisocialt beteende (Sutherland, 1955).

Av intervjuerna framgick att deltagarna under barn- och ungdomstiden uppvisade flera riskfaktorer för att utveckla problem som brottslighet och drogbruk. Bland annat kom flera av deltagarna från ogynnsamma hemförhållanden, som splittrad familj, många byten av bostadsort, ekonomiska svårigheter och dåligt stöd hemifrån i skolarbete.

Ett stort problem var segregationen i stadsdelarna Tensta och Rinkeby. Som en av intervjupersonerna säger: "[...] dessutom, om man inte kan svenska och flyttar hit, då lär man sig inte svenska på ett bra tag. Svenska behövs inte ens här." Språk är mycket viktigt för att knyta sociala band till det etablerade samhället. Även bland de intervjuade som var födda i Sverige eller som kommit i mycket tidig ålder, berättade många att deras föräldrar saknade kunskap i det svenska språket och att de på grund av detta hade svårt att hjälpa till med skolarbetet och vid eventuella problem som uppstått i skolan eller på annat håll. De intervjuade hade generellt svaga band till skolan och starka band till kamrater som också hade svaga band till skolan. Att skolan fungerade som en fritidsgård var en beskrivning som återkom i flera av

intervjuerna. Detta gällde både grundskolan och i förekommande fall gymnasiet. Även om de flesta trivdes med skolkamrater så skolkade de i stor utsträckning och många fick dåliga betyg.

När flera av de intervjuade i tonåren hoppade av skolan och intensifierade sin brottslighet och sitt missbruk, omhändertogs av socialtjänsten och/eller hamnade i fängelse, försvagades deras band till familjen och samhällsinstitutioner som skola och arbetsliv ytterligare. Enligt de intervjuade skapade till exempel LVU-placeringar en ytterligare distans till samhället genom att de ledde till mycket negativa känslor gentemot socialtjänsten och polisen. Några deltagare beskrev just omhändertagandet av socialtjänsten som en tydlig vändpunkt i deras liv, i negativ riktning. Omhändertagande, som hade till syfte att bryta den unges negativa utveckling (bl.a. igenom att bryta dennes associationer till kriminella kamrater), fick alltså enligt de intervjuade själva en negativ effekt och försvagade banden till det etablerade samhället ytterligare.

Några av deltagarna berättade hur deras föräldrar skickade dem till hemlandet för att de skulle komma bort från problemen. Liksom omhändertagande för samhällsvård tycktes även dessa tillfälliga vistelser i det gamla landet leda till en försvagning av banden till det etablerade (svenska) samhället. Mot bakgrund av hur deltagarna beskrev effekterna av olika försök att förflytta dem från deras hemmiljö finns det anledning att diskutera hur meningsfulla sådana åtgärder är. Projektet arbetade med att stärka positiva band till samhällets institutioner, utan att tvångsförflytta ungdomar från deras miljö. Kanske är det på detta vis man bör arbeta istället?

När det gäller kriminalitet tyder resultaten på att de intervjuade i ungdomen ofta begick brott för spänningens skull. Många berättade också att de upplevde det som roligt och meningsfullt att begå brott tillsammans med kamrater. Det handlade till att börja med om snatteri, olovlig körning och ringa narkotikabrott (eget bruk av cannabis). När deltagarna blev äldre blev brotten mer systematiska och det blev ett sätt att försörja sig på snarare än något man gjorde för spänning och tidsfördriv. I vuxen ålder förväntas man försörja sig själv, det är inte längre föräldrarna som försörjer en. De intervjuade som inte fullföljt sin utbildning och inte tagit sig in på arbetsmarknaden försörjde sig istället på det sätt de kunde, genom brott. Detta kan tolkas som att differentiella associationer (relationer till de antisociala kamraterna) spelade en större roll för deltagarnas inläring av brottsligt beteende i ungdomen. I vuxen ålder spelade istället bristen på sociala band till det konventionella samhället en större roll för deltagarnas fortsatta brottslighet.

Allt eftersom den brottsliga karriären fortskred ackumulerades de ungas problem och avståndet till samhället ökade (de sociala banden försvagades ytterligare). Detta gjorde det svårare och

svårare att bryta den kriminella karriären, även då viljan fanns. Flera av de intervjuade berättade att de hade försökt upphöra med brott tidigare, men att de efter en tid återfallit. De flesta hade haft någon typ av arbete under en kort period i livet. De vanligaste var att man jobbat på lager, i ungdomsföreningar, inom restaurangbranschen eller jobbat svart inom rivningsbranschen. Några av deltagarna hade under de perioder som de arbetat även begått brott medan andra under tiden de arbetade levde ett mer skötsamt liv. I dessa fall kan man alltså tala om *intermittency*. När arbetsperioden var slut återgick dock de flesta till ett liv med kriminalitet. De intervjuade berättade att de begått brott främst för att försörja sig. Att försörja sig genom ekonomiskt bistånd var, enligt deltagarna själva, mycket ovanligt. De hade endast sporadiskt, ofta i samband med frigivning från anstalt sökt bidrag, då de oftast fått hjälp av frivården med ansökan.

Många berättade att det var svårt för dem att komma in på arbetsmarknaden, även när de försökt. Dels upplevde de att deras kriminella bakgrund var ett hinder och att arbetsgivare inte ville anställa dem på grund av deras brottsliga bakgrund, och dels beskrev många att de upplevde det svenska systemet för att söka jobb (främst genom Arbetsförmedlingen) som krångligt.

Perioder av kriminalitet tycks alltså ha varit ganska vanliga. Att vilja och försöka upphöra med brott (*human agency*) anses enligt Sampson och Laub (1993) ha stor betydelse för att en vändpunkt ska kunna inträffa. De intervjuades berättelser kan tolkas som att sociala insatsgrupper kan skapa strukturella förutsättningar för att nå en sådan vändpunkt, om även viljan att upphöra med brott finns. De intervjuade berättade att de ville vara med i projektet för att de skulle kunna förändra sin livsstil och bryta med sina kriminella karriärer. De hade förtroende för att projektet kunde hjälpa dem med detta. Projektet kunde bland annat bidra med socialt stöd och kunskap om hur olika samhällsfunktioner fungerar, en kunskap som många av deltagarna saknade efter att ha stått utanför det konventionella samhället under en lång tid. Den konkreta hjälpen från projektets sida bestod av förmedling av kontakter med olika myndigheter och förvaltningar.

Enligt de intervjuades egna berättelser såg de sitt deltagande i projektet som ett steg i en upphörandeprocess (*desistance*). Många tyckte också att de fick hjälp från projektet och att deltagande i projektet förbättrade deras chanser till arbete och utbildning och stärkte deras sociala band till samhället genom att de fick hjälp i kommunikationen med myndigheter. Detta menade de var en förutsättning för att de skulle kunna sluta begå brott.

Resultaten från denna studie visar att de intervjuade deltagarna ansåg att projektet kunde hjälpa dem att stärka banden till samhället och därigenom upphöra med brottsligt och annat antisocialt

beteende. Det bör dock påpekas att endast 40 procent av deltagarna hade intervjuats. De deltagare som ville bli intervjuade och som personalen ansåg kunde intervjuas kan förväntas vara mera positivt inställda till projektet än de som inte intervjuats. Skulle även de övriga intervjuas kan man tänka sig att bilden inte skulle vara lika överväldigande positiv. Det förhållandevis stora bortfallet har förmodligen även påverkat bilden av deltagarnas problem. Det är rimligt att anta att problemen hos de som inte intervjuats var större än hos de intervjuade.

Det bör understrykas att vi i denna delstudie endast haft möjlighet att bedöma projektets förutsättningar att hjälpa de intervjuade med att upphöra med brottsligt beteende. Om de verkligen upphört med brott eller minskat sin brottslighet under och efter projekttiden kommer att undersökas i en separat kvantitativ delstudie. Det bör också påpekas att även om projektets deltagare minskar sin brottslighet eller t.o.m. helt upphör med den, återstår frågan om det rör sig om *desistance* eller om *intermittency*.

Denna studie ger stöd för tesen att projektet har nått den målgrupp som definierats i projektplanen, livsstilskriminella, även om graden av problem och kriminalitet varierar inom gruppen. Vi kan på detta stadium av utvärdering inte heller svara på frågan om projektet når de individer i stadsdelarna Tensta och Rinkeby som är i störst behov av den sortens insatser. Även denna fråga kommer att kunna besvaras på ett bättre sätt i den kvantitativa analysen.

7. Referenser

Becker, H. S. (2006). *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv

Box, Steven (1983). *Power, crime and mystification*. London: Tavistock

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Carlsson, C. (2014). *Continuities and Changes in Criminal Careers*. (Doctoral dissertation). Stockholm: Department of Criminology, Stockholm University.

Cid, J. & Martí, J. (2012). Turning points and returning points: Understanding the role of family ties in the process of desistance. *European Journal of Criminology*. Volume 9 Number 6 (603-620).

Church, W. T., Jagers, J. W. & Taylor, J. K. (2012). Neighborhood, poverty, and negative behavior: An examination of differential association and social control theory. *Children and Youth services review*. Volume 34 Number 5 (1035-1041).

God forskningsred – Vetenskapsrådets rapport 1:2011

Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1990): *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press

Devers, L. (2011). *Research Summary: Desistance and Developmental Life Course Theories*

Kvale, S & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Lander, I (2003). *Den flygande maran: en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Diss. Stockholm : Univ.

Laub, J. H., Nagin, D. S. & Sampson, R. J. (1998). Trajectories of Change in Criminal Offending: Good Marriages and the Desistance Process. *American Sociological Review*. Volume 63 Number 2 (225-238).

Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2001) Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*. Volume 28 (1-69).

McGloin, J M., Sullivan, C. J., Piquero, A. R., Blokland, A. & Nieuwbeerta, P. (2011). Marriage and offending specialization: Expanding the impact of turning points and the process of desistance. *European Journal of Criminology*. Volume 8 Number 5 (361-376).

Nilsson, A (2002). *Fånge i marginalen: uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*. Diss. Stockholm: Univ.

Piquero, A. R., Farrington, D. P. & Blumstein, A (2007). *Key issues in criminal career research: new analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development*. Cambridge: Cambridge University Press

Uggen, C & Staff, J. (2001). Work as a Turning Point for Criminal Offenders. *Corrections Management Quarterly*. Volume 5 Number 4 (1–16).

Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press

Sampson, R. J., & Laub, J. H (1997). A Life-Course Theory of Cumulative Disadvantage and the Stability of Delinquency. I: *Advances in Criminological theory*. Vol. 7 ed. Thornberry, T. pp 1–29.

Schellen, M., Apel, R. & Nieuwbeerta, P. (2012). 'Because You're Mine, I Walk the Line'? Marriage, Spousal Criminality, and Criminal Offending Over the Life Course. *Journal of Quantitative Criminology*. Volume 28 Number 4 (701-723).

Skardhamar, T., Monsbakken, C. V. & Lyngstad, T. H. (2014). Crime and the transition to marriage. *British Journal of Criminology*. Volume 54 Number 3 (411-427).

Skardhamar, T & Savolainen, J. (2014). Changes in criminal offending around the time of job entry: a study of employment and desistance. *Criminology*. Volume 52 Number 2 (263–291).

Soothill, K, Fitzpatrick, C. & Francis, B. (2009). *Understanding criminal careers*. Cullompton, UK: Willan

SOU:2010:15. ”Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp”.

Sutherland, Edwin Hardin (1955). *Principles of criminology*. 5 ed. Chicago: Lippincott

Wollter, F, Kassman, A & Oscarsson, L. (2013). *Utvärdering av sociala insatsgrupper: individriktad samverkan kring unga i riskzonen*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen

Internetreferenser

Stockholms stad

<http://www.statistikomstockholm.se/index.php/omradesfaktax> (hämtat 17/6-2014)

<http://www.stockholm.se/-/Sok/?q=f%c3%a4ltare&uaid=A2A033BA9906A34F003F68F2F0B0EF86:3137322E32332E3232382E313434:5247124846326922610> (hämtat 17/8-2014)

Skolverket

<http://www.skolverket.se/skolformer/gymnasieutbildning/gymnasieskola/fore-ht-2011/program/individuellt-program> (hämtat 13/8-2014)

Övriga källor

Projektplanen

Daganteckningar

Intervjuer

8. Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide- Sociala insatsgrupper 20-29

Familj och uppväxt

Vem vilka har du vuxit upp med? (Föräldrar, syskon, annan/andra)

Var? (ort/land, flyttat)

Utbildning (skola)

Grundskola, gymnasium, eftergymnasial, yrkesutbildning, kurser?

Trivdes? Betyg?

Hur har du försörjt dig?

Har du arbetat? Med vad?

Karriären? (första jobb, extrajobb) Svart/vitt?

Har du fått bidrag/försörjningsstöd?

Kriminalitet?

Brott?

Vilken typ av brott har du begått? I vilket syfte, för pengar, annan orsak?

Narkotika?

Har du använt droger? Vad för droger? I vilken utsträckning? När?

Sålt?

Rehabilitering?

Myndighetskontakter

När kom du för första gången i kontakt med myndigheterna (polis, socialtjänst) varför?

Vad för kontakter med myndigheterna efter det? (Polis, Kriminalvård, socialtjänst)

Kontakt med arbetsförmedling, kronofogden?

Förtroende för myndigheter?

Hur har du upplevt kontakterna?, fick du den hjälp du behövde?

Vad kunde ha gjorts annorlunda/bättre?

Vad skulle du säga är dina största hinder idag från leva "lagligt"?

Varför vill du vara med i SIG 20-29?

Vad tror du att det kan göra för dig?

Vad har du fått för hjälp hittills och vad är skillnaden från innan du var med i projektet?

Om du inte var med i SIG 20-29, skulle du ta något annat initiativ att förändra din situation?

Bilaga 2. Information till deltagare i Sociala insatsgrupper i Rinkeby och Tensta för personer i ålder 20-29 år

Stockholms Universitet genomför på uppdrag av Stockholms stad en utvärdering av arbetet med sociala insatsgrupper för personer i ålder 20–29 år i Rinkeby och Tensta. Utvärderingen genomförs för att ta reda på hur arbetet med sociala insatsgrupper fungerar och vilka effekter det har. För att kunna bedöma arbetet med sociala insatsgrupper behöver vi bland annat uppgifter från dig som är föremål för dessa insatser.

Därför önskar vi genomföra en intervju med dig. Intervjun kommer dels att handla om hur du själv ser på hur insatsgruppen fungerar, vilken hjälp du hoppas på att få och har fått inom projektet, och dels om dina personliga förhållanden så som familj, skola, uppväxt, arbete, kriminalitet och om dina tidigare kontakter med socialtjänsten. Utöver intervjuerna så kommer även registerdata från polisen, socialtjänsten och andra myndigheter att samlas in.

Medverkan i forskningsprojektet och intervjun är helt frivillig och påverkar inte ditt deltagande i insatsgruppen. Om du väljer att delta i forskningen kan du sedan närsomhelst avbryta och säga att du inte vill vara med längre.

Intervjuerna kommer, om du tillåter detta, att spelas in på band. Endast forskarna som arbetar med utvärderingen kommer att ha tillgång till materialet. Detta innebär att vi inte kommer att lämna några uppgifter om dig varken till dem som jobbar med sociala insatsgrupper eller till någon annan. När forskningsresultaten publiceras är du helt anonym och inga uppgifter kommer att kunna kopplas till dig.

Jag har tagit del av ovanstående information om studien och vill delta

Underskrift _____

Datum _____

Om du har några frågor angående utvärderingen eller intervjuerna så kan du kontakta mig;

Alexandra Zamparutti

Tel: 0761243023 E-mail: alexandra.zamparutti@criminology.su.se

Om du önskar få information om uppgifter från registerutdrag för rättelse av eventuella felaktiga uppgifter kontaktas personuppgiftsansvarig Jerzy Sarnecki, Tel: 08-16 21 02

Den kvantitativa delen av utvärderingen av sociala insatsgrupper 20 -29 i Tensta och Rinkeby

Lena Roxell

Inledning

Den här delen av rapporten behandlar den kvantitativa delen av utvärderingen av Sociala insatsgrupper för personer i 20 -29-års ålder, SIG. En central målsättning för SIG var att minska brottsligheten i Tensta och Rinkeby. Det övergripande syftet med den här delen av utvärderingen är att undersöka huruvida brottsligheten har förändrats i och med införandet av Sociala insatsgrupper i Tensta och Rinkeby. De frågor som kommer att besvaras är följande:

Hur ser brottsligheten ut för dem som varit föremål för insatser i SIG före, under och efter projektet?

Hur ser brottsligheten ut i de aktuella områdena före, under och efter projektet?

Vilka typer av brott är deltagarna i SIG misstänkta för?

Hur ser fördelningen av medbrottslingar ut före, under och efter projektet?

Nedan följer ett avsnitt om metod och material. I den beskrivs vilka data som används i den kvantitativa delen av utvärderingen. Begrepp och variabler presenteras. Avsnittet avslutas med en diskussion av materialets begränsningar. Efter det följer resultatdelen där ovanstående frågor besvaras. Den här delen av rapporten avslutas med en sammanfattning av resultaten.

Metod och material

Från SIG i Tensta och Rinkeby har information hämtats in om deltagare i projektet. Uppgifterna erhöles i mars 2016. De uppgifter som vi tagit del av handlar om när deltagarna påbörjade och avslutade projektet. Det finns också uppgifter om att vissa deltagare är "vilande" vilket kan innebära att de exempelvis har påbörjat en utbildning eller liknande och inte har behov av stöd från SIG för tillfället. Det kan också vara så att de har dömts till och blivit intagna på fängelse. Det gör att den gruppens resultat angående brottslighet är något svårbedömd. I materialet finns det också uppgifter om vilka som var aktiva i projektet vid tidpunkten då ovanstående uppgifter erhöles.

Undersökningspopulationen består av 97 män och 2 kvinnor som har påbörjat verksamheten. Av dem är det 26 som har avslutat verksamheten, 22 som är vilande, 41 som är aktiva och 10 där uppgifterna har varit oklara. Störst fokus kommer att läggas på dem som har avslutat verksamheten. Uppföljningstiden varierar mellan 8 och 26 månader för dem. I vissa analyser, där det är lämpligt, kommer grupperna att slås samman. När detta sker kommer det att uppges i resultatdelen.

För att kunna studera rapportens frågeställningar har data hämtats ifrån Brottsförebyggande rådet (Brå), både från registret gällande anmälda brott och från registret över misstänkta personer. Uttaget gäller tiden 2005-01-01 – 2015-12-31. Data från registret över anmälda brott rör områdena Spånga – Tensta och Rinkeby – Kista. De anmälda brotten ska användas för att studera huruvida brottsligheten förändras i områdena i och med att SIG har införts. För att kunna studera undersökningsundersökningspopulationens brottslighet före, under och efter projektet har data från register om misstänkta personer använts. I misstankeregistret finns det uppgifter om vilka brott individerna har varit misstänkta för. Det finns också information om individerna är misstänkta för brott tillsammans med andra, vilket också ska undersökas. För att kunna studera brottsligheten för individer boende i de aktuella områdena har data hämtats från SCB. SCB har gjort uttag gällande alla som bodde i områdena den sista december under åren 2005 till och med 2015. Brå har lagt på information om folkbokförda i områden rörande misstänkarna om brott. Allt material från Brå är avidentifierat vilket gör att enskilda individer inte går att identifiera. Givetvis är de som är och har varit med i SIG markerade, för att speciella analyser ska kunna genomföras angående deras brottslighet.

En kontrollgrupp har skapats för att kunna göra jämförelser med undersökningspopulationen när det gäller brottsutvecklingen över tid. I kontrollgruppen ingår de 100 mest brottsbelastade i de aktuella områdena som inte ingår i undersökningsundersökningspopulationen. Det var i åldern 20-29 år vid det senaste registrerade brottet. Dessa individer är misstänkta för mellan 37 och 426 brott under åren 2005-2015. Vid jämförelse med undersökningspopulationen har olika mätpunkter skapats vilka gäller tiden före, under och efter projektet. För kontrollgruppen består tiden innan projektet av tidsperioden 2011-07-01 – 2013-06-30. Tiden under projektet gäller

tidsperioden 2013-07-01 – 2014-12-31. Den sista tidsperioden gäller tiden efter projektet vilket är hela året 2015. De olika mätpunkterna har skapats för att kunna göra jämförelser med undersökningspopulationen under olika tidsperioder. Det gäller exempelvis för att kunna jämföra nivåer av brottslighet under olika perioder. För undersökningspopulationen är tiden innan lika med två år innan de gick med i projektet, om inget annat uppges.

För att besvara rapportens frågeställningar har olika statistiska beräkningar gjorts med hjälp av statistikprogrammet SPSS. Vid jämförelser av brottsutvecklingen har måttet misstänkta brott per månad och individ använts. Olika kvoter har skapats för att kunna göra jämförelser under olika tidsperioder. Medelvärden har använts för att beskriva den genomsnittliga brottsligheten för olika grupper under olika tidsperioder. Medbrottslingsskap, co-offending, har också studerats. Där har antal brott med medbrottslingar och antalet medbrottslingar över tid varit föremål för analys. Jämförelser har även gjorts med kontrollgruppen.

Begrepp och variabler

Begreppet undersökningspopulationen används i rapporten och där avses deltagarna som är eller har varit med i SIG.

Brott per månad används som begrepp i resultatdelen. För att kunna göra jämförelser mellan olika grupper och olika tidsperioder har brottskvoter skapats där antalet misstänkt brott per individ har dividerats med antalet månader som tidsperioden avser. Den genomsnittliga kvoten har sedan räknats ut för specifika grupper. Tidpunkten för brottet är hämtad från polisens uppgifter om brottstidpunkt.

Anmälda brott används i rapporten för att beskriva brottsutvecklingen över tid för de aktuella områdena. Här har polisens inskrivningsdatum använts då materialet från Brå är uttaget efter det datumet. I en anmälan kan flera olika brott förekomma. Då flertalet av anmälningarna, 98,2 %, endast innehåller ett brott har inte hänsyn tagits till om det rör sig om flera brott i en anmälan när resultatet redovisas för anmälda brott.

Begreppet medbrottslingsskap förekommer också i rapporten. Det innebär att två eller flera individer är misstänkta för brott tillsammans. Då kvoter av antalet medmisstänkta har beräknats har inte hänsyn tagits till om den medmisstänkta förekommer i flera brottsmisstankar tillsammans med samma individ. Det som redovisas är alltså en bruttoredovisning av antalet medmisstänkta.

Materialens begränsningar

Det är viktigt att reflektera över att det är ett fåtal individer som ingår i den här uppföljningen. Exempelvis är det bara 26 personer som har avslutat deltagandet i SIG under den aktuella uppföljningstiden. Därför bör resultaten tolkas med viss försiktighet. För en del av de inskrivna individerna har en del uppgifter varit oklara vilket lett till att de inte kan ingå i analyser. Det har handlat om ofullständiga uppgifter om när de har avslutat verksamheten eller betraktats som "vilande".

Det är också viktigt att komma ihåg att det är den registrerade brottsligheten som studeras. Uppgifterna om brottslighet är bland annat hämtade från misstankeregistret, vilket innebär att vi inte vet om de senare är lagförda för brotten. Vi vet också att personerna som har varit med i SIG har varit speciellt bevakade av polisen under tiden. Det kan med andra ord innebära en överskattning av brottsligheten. Med tanke på att inte all brottslighet kommer till myndigheternas kännedom så kan å andra sidan det innebära en underskattning av brottsligheten. Det vi kan förhålla oss till är alltså huruvida personerna i fråga har blivit misstänkta för brott och inget annat.

De data som vi har fått från SCB innehåller också vissa brister. Uttaget bygger på dem som var folkbokförda i de aktuella områdena den sista december under åren 2005 – 2015. Det innebär att vi kan missa vissa individer som var folkbokförda under kortare perioder under åren, men inte just den sista december. Vad det innebär för resultaten är svårt att uttala sig om. Det påverkar dock inte analysen av brottslighetsutvecklingen för den aktuella undersökningspopulationen eftersom ett speciellt datauttag gjordes för dem. Däremot kan det ha betydelse i analyser gällande brott i områdena begångna av boende där.

Resultat av den kvantitativa delen av utvärderingar av SIG

En fråga av intresse i projektet är huruvida de har lyckats rekrytera rätt personer till verksamheten. Ett av kriterierna handlar om brottslighet. Av de 99 individerna som var inskriva i verksamheten under den aktuella perioden är det 90 personer som är misstänkta för brott under åren 2005 – 2015. Av dessa 90 personer är det 88 som är misstänkta för brott innan de skrevs in i projektet. De återstående två är misstänkta för brott först under/efter projekttiden.

Antal misstänkta brott för undersökningspopulationen innan de skrevs in i verksamheten varierar mellan 1 och 88.¹ I genomsnitt är de misstänkta för 30 brott från år 2005 fram till inskrivningsdatum.

Den mest intressanta gruppen i utvärderingen är de som har hunnit avslutat sin medverkan i SIG. I den undersökningspopulationen är det möjligt och intressant att göra en uppföljning efter den avslutade verksamheten. För att kunna göra den analysen har den misstänkta genomsnittliga brottsligheten studerats per månad. En jämförelse görs huruvida andelen brott per månad ökar eller minskar under och efter tiden för deltagandet i SIG jämfört med tiden innan. I tabellen nedan redovisas resultatet för dem som avslutat sitt deltagande i SIG. I det här resultatet har de tagits med som minst hade en uppföljningstid på 3 månader (n=24).

Tabell 1: Utveckling av den genomsnittliga misstänkta brottsligheten per månad för avslutade SIG. Jämförelsen gäller tiden innan deltagandet i SIG med tiden under/efter. Andel i procent inom parantes.

	Ökat/ökat	Ökat/minskat	Minskat/ökat	Minskat/minskat
Avslutade (n=24)	6 (25%)	8 (33%)	2 (9%)	8 (33%)

I tabellen ovan ser vi att för sex av dem (25 %) har brottsligheten ökat under tiden de deltagit i SIG och efter att deras deltagande i SIG avslutats. För åtta individer (33 %) har brottsligheten ökat under projekttiden för att sedan minska. För två personer (9 %) har brottsligheten minskat under projekttiden för att sedan öka igen. Slutligen, för 8 individer (33 %) har brottsligheten minskat under både projekttiden och tiden efter den. Sammantaget är det åtta individer som inte har misstänkts för brott efter projekttiden.

För den del av undersökningspopulationen som var aktiva i projektet då datauttaget gjordes har en analys genomförts om brottslighetens utveckling under projekttiden jämfört med tiden innan. Tidsgränsen har här satts till tre månader i projektet. 24 individer är aktuella i den här analysen.

¹ Beräknat på de 88 individerna som var misstänkta för brott innan de gick med i verksamheten.

Tabell 2: Utveckling av den genomsnittliga misstänkta brottsligheten per månad för aktiva i SIG. Jämförelsen gäller tiden innan deltagandet i SIG med tiden under deltagandet. Andel i procent inom parantes.

	Ökat	Minskat	Upphört
Aktiva (n=24)	9 (37%)	12 (50%)	3 (13%)

I tabellen ovan kan vi utläsa att för nio personer (37 %) har brottsligheten ökat under deltagandet i SIG. För hälften av dem, 12 individer, har brottsligheten minskat under samma tid. För resterande tre personer (13 %) har brottsligheten upphört under tiden för projektet.

En del har klassats som vilande i projektet, vilket innebär att de antingen inte har behov av stöd för tillfället eller att de avtjänar ett fängelsestraff för brott begångna innan projekttiden. För den gruppen var det endast nio personer som var aktuella för analys.

Tabell 3: Utveckling av den genomsnittliga misstänkta brottsligheten per månad för gruppen vilande i SIG. Jämförelsen gäller tiden innan deltagandet i SIG med tiden under/efter. Andel i procent inom parantes.

	Ökat/ökad	Ökat/minskad	Minskat/ökad	Minskat/minskad
Vilande (n=9)	0	5 (56%)	1 (11%)	3 (33%)

För dem som betraktas som vilande kan vi se i tabellen ovan att för fem individer har brottsligheten ökat under projekttiden för att sedan minska. För en person har brottsligheten minskat under projekttiden för att sedan öka igen. För tre av dem har brottsligheten minskat både under och efter projekttiden.

Jämförelse med en kontrollgrupp

För att kunna uttala sig om effekter av projektet har en kontrollgrupp skapats. I den ingår de mest belastade personerna i områdena under åren 2005 - 2015. Även här används enheten den genomsnittliga misstänkta brottsligheten per månad uppdelat på olika tidsperioder. I det första diagrammet redovisas jämförelsen mellan undersökningspopulationen och kontrollgruppen för tiden innan, under och efter projektet.² När det gäller tiden efter projektet för undersökningspopulationen, ingår endast de som har avslutat verksamheten.

² Kontrollgruppen n = 100. Populationen Innan n = 88, Under n = 70, Efter n = 24. Standardavvikelsen varierar mellan 0,76 och 1,74 vilket tyder på en del extremvärden.

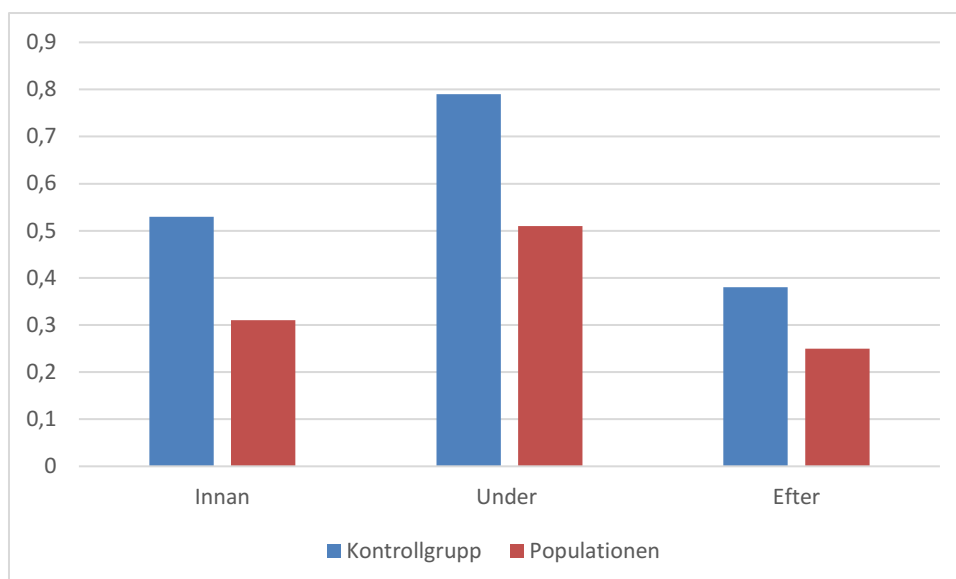

Diagram 1: Den genomsnittliga misstänkta brottsligheten per månad för undersökningspopulationen och kontrollgruppen. Tidsperioderna avser tiden innan, under och efter projektiden.

I diagrammet ovan ser vi att kontrollgruppen i genomsnitt har högre brottslighet än undersökningspopulationen. Ett intressant resultat är att den genomsnittliga brottsligheten ökar för båda grupperna under tiden för projektet, för att sedan minska efter projektiden.

Som nämnts tidigare är de som avslutat projektet den mest intressanta gruppen då jämförelser även går att göra efter projektiden. I diagrammet nedan redovisas en jämförelse mellan kontrollgruppen och de som har avslutat verksamheten.³

³ Kontrollgruppen n = 100. Avslutade Innan och under n = 26, Efter n = 24. Standardavvikelsen varierar mellan 0,30 och 1,60 vilket tyder på en del extremvärden.

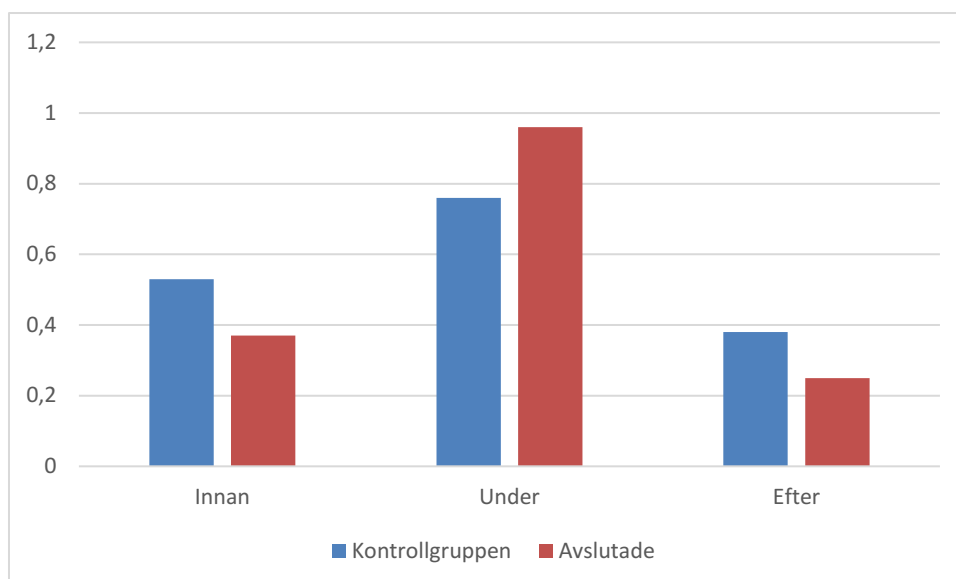

Diagram 2: Den genomsnittliga misstänkta brottsligheten per månad för de som avslutat projektet och kontrollgruppen. Tidsperioderna avser tiden innan, under och efter projekttiden.

I diagram 2 ser vi en tydlig ökning av brottsligheten under tiden för projektet för gruppen som har avslutat projektet. Den genomsnittliga brottsligheten är till och med högre för dem än för kontrollgruppen under den tiden. För båda grupperna minskar den genomsnittliga brottsligheten efter projekttiden.

Anmälda brott i områdena

Ovanstående resultat visar att den genomsnittliga misstänkta brottsligheten ökar både för undersökningsspopulationen och för kontrollgruppen under tiden för projektet. För att studera detta resultat närmare har en analys genomförts där anmälda brott i området studeras över tid. Dels redovisas anmälda brott uppdelat på olika år, dels för samma tidsperiod som i diagrammen ovan.

Tabell 4: Anmälda brott i Spånga – Tensta och Rinkeby – Kista under åren 2005-2015.

År	Antal	Procent
2005	13545	8,3
2006	13576	8,3
2007	14262	8,7
2008	14886	9,1
2009	14381	8,8
2010	13700	8,4
2011	14073	8,6
2012	14589	8,9
2013	15196	9,3
2014	17100	10,5
2015	18289	11,2
Totalt	163597	100,0

I tabellen ovan framgår det att från och med år 2012 till och med år 2015 sker det en ökning av anmälda brott i områdena.

För att kunna göra direkta jämförelser med tidigare resultat har också en indelning skett utifrån de olika tidsperioderna som användes för kontrollgruppen. I tabellen nedan redovisas den fördelningen.

Tabell 5: Anmälda brott per år i Spånga – Tensta och Rinkeby – Kista under olika tidsperioder.

Tidsperiod	Antal
2011-07-01 – 2013-06-30	14692
2013-07-01 – 2014-12-31	16411
2015-01-01 – 2015-12-31	18289

En jämförelse mellan tiden innan och efter projektet visar att anmälda brott har ökat med 24 procent. Det väcker frågan om det är specifikt för de här områdena eller om det gäller för hela Stockholmsområdet. För det ändamålet har statistik från Brottsförebyggande rådet hämtats gällande region Stockholm.⁴ Där framgår det att det skett en ökning av anmälda brott med 13 procent mellan åren 2011 och 2015. År 2011 anmäldes 423 225 brott och år 2015 var motsvarande siffra 477 922. Med andra ord har det skett en ökning av anmälda brott i hela Stockholmsregionen, men ökningen är kraftigare i områden Spånga – Tensta och Rinkeby – Kista.

⁴ Avser Tabell 1.3. Anmälda brott, totalt och per 100 000 av medelfolkmängden i regionerna, åren 2007-2016. Region Stockholm består av Stockholms län plus Gotland.

Brottstyper för undersökningspopulationen och kontrollgruppen

En annan fråga av intresse är vilka typer av brott som den aktuella undersökningspopulationen är misstänkta för. En jämförelse görs här mellan undersökningspopulationen och kontrollgruppen, för att upptäcka eventuella skillnader.

Tabell 6: Brottstyper uppdelat på undersökningspopulationen och kontrollgruppen. Avser misstänkta brott för åren 2005 – 2015.

Brottstyp	Population Antal	Population Procent	Kontrollgrupp Antal	Kontrollgrupp Procent
Brott mot liv och hälsa	308	9,6	423	6,0
Brott mot frihet och frid	203	6,4	463	6,6
Ärekränkning	16	,5	64	,9
Sexualbrott	24	,8	330	4,7
Stöld, rån och andra tillgreppsbrott	812	25,4	1263	17,9
Bedrägeri och annan oredlighet	257	8,0	1279	18,1
Förskingring och annan trolöshet	52	1,6	188	2,7
Skadegörelsebrott	69	2,2	161	2,3
Förfalskningsbrott	26	,8	46	,7
Mened, falskt åtal och annan osann utsaga	36	1,1	241	3,4
Brott mot allmän ordning	7	,2	82	1,2
Brott mot allmän verksamhet	308	9,6	389	5,5
Brott mot trafikbrottslagen	212	6,6	526	7,4
Brott mot vapenlagen och knivlagen	85	2,7	197	2,8
Brott mot lag om straff för smuggling, narkotikastrafflagen m.m.	718	22,5	1275	18,0
Övrigt	61	1,9	141	2,0
Totalt	3194	100,0	7068	100,0

Tabellen visar att undersökningspopulationen i första hand är misstänkta för stöldbrott följt av narkotikabrott. Efter det följer brott mot liv och hälsa samt brott mot allmän verksamhet. Kontrollgruppen är främst misstänkta för bedrägeribrott, narkotikabrott och stöldbrott. Att bedrägeribrotten ligger på så höga nivåer för kontrollgruppen kan delvis förklaras av att enskilda individer i den gruppen är misstänkta för ett stort antal bedrägeribrott.

Medbrottslingsskap

En annan fråga som är intressant är huruvida brott tillsammans med andra förändras genom att deltagarna går med i projektet. För det ändamålet har dels andelen brottsmisstankar tillsammans med en eller flera medmisstänkta studerats. Dels har andelen medmisstänkta per månad och individ undersökts. Resultaten jämförs med kontrollgruppen utifrån den tidsindelningen som har varit i fokus tidigare. Nedan visas andelen brottsmisstankar tillsammans med en eller flera medmisstänkta under olika tidsperioder.⁵

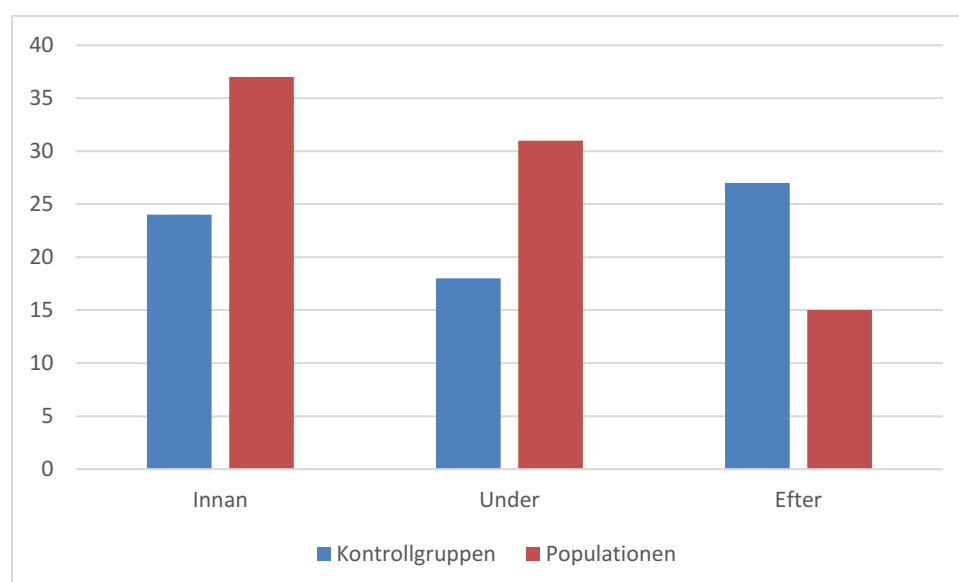

Diagram 3: Den genomsnittliga andelen brottsmisstankar, i procent, tillsammans med en eller fler medmisstänkta för undersökningspopulationen och kontrollgruppen. Uppdelat på tiden innan, under och efter projektiden.

I diagram 3 ser vi att undersökningspopulationens misstänkta brottslighet tillsammans med andra personer minskar både under och efter projektet. För kontrollgruppen ser resultatet annorlunda ut. Andelsmässigt ligger de lägre än undersökningspopulationen innan och under projektet, för att sedan öka och ligga på en högre nivå efter projektiden.

⁵ Kontrollgruppen Innan n = 77, Under n = 69, Efter n = 50. Populationen Innan n = 78, Under n = 56, Efter n = 16.

Ovan studerades den misstänkta brottsligheten tillsammans med andra personer. I nästa steg ska antalet medmisstänkta per individ och månad studeras.⁶ Även här kommer en jämförelse med kontrollgruppen att göras.⁷

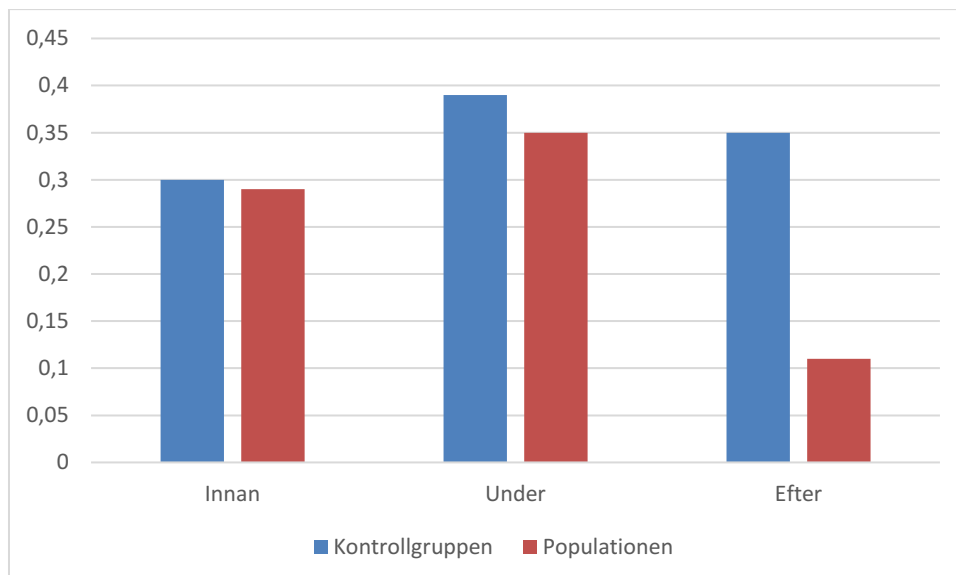

Diagram 4: Det genomsnittliga antalet medmisstänkta per individ och månad för undersökningspopulationen och kontrollgruppen. Uppdelat på tiden innan, under och efter projekttiden.

Diagrammet ovan visar att det genomsnittliga antalet medmisstänkta ökar något under projekttiden för både undersökningspopulationen och för kontrollgruppen. Efter projekttiden sker det en minskning av det genomsnittliga antalet medmisstänkta för undersökningspopulationen. En förklaring kan vara att den genomsnittliga misstänkta brottsligheten minskar för undersökningspopulationen vilket då även kan påverka nivåerna av antalet medmisstänkta. Samtidigt ser vi inte den minskningen för kontrollgruppen vilket tyder på att den genomsnittliga misstänkta brottsligheten minskar, men det genomsnittliga antalet medmisstänkta är i stort sett detsamma som under de tidigare perioderna.

⁶ I denna analys kan samma person förekomma som medmisstänkt till en individ vid flera tillfällen.

⁷ Kontrollgruppen Innan n = 77, Under n = 69, Efter n = 50. Populationen Innan n = 78, Under n = 56, Efter n = 16. Standardavvikelsen varierar mellan 0,13 och 0,75.

Sammanfattning

Utifrån undersökningspopulationens tidigare brottslighet kan det konstateras att de ansvariga för projektet har lyckats rekrytera personer som är misstänkta för en omfattande mängd brott. Jämfört med kontrollgruppen är de dock i genomsnitt något mindre belastade.

För den grupp som har avslutat medverkan i projektet visade resultaten att en tredjedel av dem inte var misstänkta för brott efter avslutad verksamhet. Däremot ökade den registrerade brottsligheten under själva projekttiden jämfört med tiden innan. En förklaring kan vara att polisen har haft den här gruppen under uppsikt under projekttiden. Det märkliga är dock att det inte gäller i samma utsträckning för alla i projektet, utan specifikt för dem som har avslutat verksamheten. En annan förklaring kan vara att polisen även gjorde andra insatser i områdena under den här perioden.⁸ Det skulle kunna medföra att fler blev registrerade för brott under den tiden. Resultatet av anmälda brott i områdena visar också att det skett en ökning av anmälda brott under den aktuella tiden.

De brottstyper som undersökningspopulationen vanligtvis blev misstänkta för är stöldbrott följt av narkotikabrott. Kontrollgruppen var också vanligtvis misstänkta för dessa typer av brott, med den skillnaden att de även var misstänkta för ett stort antal bedrägeribrott. Det visade sig att det var ett fåtal individer som ofta var misstänkta just för bedrägeribrott. I Brå:s statistik över anmälda brott för hela landet kan det konstateras att stöldbrott är den mest vanliga brottstypen.⁹ Däremot ligger narkotikabrotten på en lägre nivå jämfört med resultatet av den här studien. Det kan också konstateras att de anmälda bedrägeribrotten i landet har ökat kraftigt de senaste åren.

Brottsligheten tillsammans med andra har också förändrats under tid. Sett till andelen brottsmisstankar tillsammans med andra individer så har den minskat både under och efter projekttiden för undersökningspopulationen. Det genomsnittliga antalet medmisstänkta ökade något under projekttiden för att sedan minska efter projektet. Det sistnämnda kan bero på att även den genomsnittliga misstänkta brottsligheten minskade efter projekttiden.

⁸ Brå (2016). Insats Fenix. En utvärdering av polisens särskilda satsning i Järvaområdet. Rapport 2016:24. Stockholm: Ordförrådet AB.

⁹ Brå (2016) Kriminalstatistik. Anmälda brott. Slutlig statistik 2016.